

Buurt met karakter

Buurt met karakter

Assen Oud-Zuid
en haar bewoners

Redactie:
Michiel Gerding

Colofon

De eerste druk van dit boek is mede mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van onder meer:

Atik – Praktijken voor mond- en tandzorg

Autobedrijf Karssens

Casacom

Doornbos|Suringar|Wiersema Advocaten

Makelaardij Herbert Schoo

Ploegmakers Beheer

RSK Kremer Administratie en belastingadviseurs

Schuth & Koelemaij Advocaten en belastingadviseurs

Van Driel Advocaten

Warenhuis Vanderveen Assen

Wierda en Partners Vermogensbeheer

Eindredactie

Michiel Gerding

Samenstelling

Gerard Alberts

Suzan Beute

Sake Elzinga

Michiel Gerding

Martin Hiemink

Roelof Hoekman

Tjalling Visser

Ontwerp en opmaak

AlbertsKleve BNO, Gerard Alberts

© Vereniging Assen Oud-Zuid
www.assenoudzuid.nl
3e druk, Assen 2021

Niets in deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, of op enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

ISBN: 978-90-232527-9

Inhoud

Woord Vooraf 7
Marjory Visser-Honijk

1 Niet meer dan een vlek 8
De voorgeschiedenis van de wijk.
Michiel Gerding

2 Op de kaart 30
Ruimtelijke ontwikkeling sinds de negentiende eeuw
Tjalling Visser

3 Buurt met karakter 46
De kleur van de wijk
Tjalling Visser

4 Gebouwen in beeld 60
Ontwikkeling van de architectuur
Tjalling Visser

5 De zes van zuid 74
Asser architecten en hun huizen
Tjalling Visser

6 Een buurt in oorlogstijd 94
Onzekerheid troef
Michiel Gerding

7 Breken en bouwen 102
Veranderingen in recente tijd
Tjalling Visser

8 Een leergierige buurt 114
Ruim baan voor scholen
Michiel Gerding

Lijst van huizen gebouwd tussen 1920 en 1940 118
Bronnen en literatuur 130
Verantwoording 131

Woord vooraf

“Het was in de zomer van 1993 dat Pieter Cruiming bij ons achterom kwam. We genoten in onze tuin van een zaterdagse koffie en wereldse perikelen lagen voor ons gevoel ver achter de haag aan de straat. ‘Doen jullie ook mee’ riep hij ons al toe, zwaaiend met een handtekeningenlijst. ‘Jullie zijn toch ook tegen. Waartegen? Tegen de hoogbouw natuurlijk aan de Beilerstraat op het terrein van de gesloopte AZA garage. Daar willen ze maar liefst 5 hoog appartementen gaan bouwen. Veel te hoog en veel te dichtbij voor de huizen aan de Wilhelminastraat. Zo gaat onze mooie buurt eraan. Hier moeten we echt iets tegen ondernemen. En straks breken ze ook nog het oude belastingkantoor en de oudbouw van het Wilhelminaziekenhuis af. We hebben een buurtvereniging nodig. Dan kunnen we ons sterk maken’. Diezelfde zomer was onze vereniging (toen nog Centrum Zuid geheten) een feit.”

Aldus beschrijft Fons Poelman, voorzitter van het eerste uur, het ontstaan van de vereniging die zich de eerste jaren tot een klein gedeelte van de buurt beperkte. De groei vorderde daarna gestaag zowel in geografisch opzicht als in het ledenaantal. Tegenwoordig omvat de vereniging het hele gebied tussen Zuidersingel, Beilerstraat, Port Natalweg en Overcingellaan, inclusief het landgoed Overcingel.

Hoewel de hoogbouw er nooit is gekomen bleef alertheid geboden om ons waardevolle stadsdeel met haar monumenten te koesteren en te bewaken.

Gemeentelijke plannen werden tegen het licht gehouden en een boomkap met argusogen bekeken. Het verkeer op de Zuidersingel vergde voortdurende aandacht. Voor de gemeente werd de vereniging een serieuze gesprekspartner.

In het licht van de ouderdom van Oud-Zuid is de vereniging natuurlijk nog een jonge maagd. Zij zal verder doorgroeien in de volwassenheid. Haar naamsverandering in Vereniging Assen Oud-Zuid is hier een voorbeeld van.

We vieren met dit boek niet alleen het 20-jarig bestaan, maar ook de schriftelijke ontsluiting van deze bijzondere buurt. Dat deze uitgave bovendien is samengesteld door een team van buurtgenoten geeft het motto van de vereniging extra betekenis: voor, door en met de buurtbewoners.

Ik wens u veel leesplezier!

Marjory Visser – Honijk,
voorzitter Vereniging Assen Oud-Zuid

*Foto links:
De Uiver houdt de toegang tot Oud-Zuid
in de gaten (Port Natalweg)*

Niet meer dan een vlek...

Hoofdstuk 1 De voorgeschiedenis van de wijk

Foto links:
Landgoed Overcingel

Ambities van de Landschap

Sinds het gewestelijk bestuur van Drenthe in 1603 zijn intrek had genomen in het voormalige klooster Maria in Campis was er in de vlek die Assen heette anderhalve eeuw lang weinig veranderd. De bestuurders van de Landschap Drenthe, drost en gedeputeerden, ridderschap en eigenerfden, en de leden van de Etstoel, het hoogste rechtscollege, waren alleen in Assen te vinden als er vergaderd moest worden, en dat was slechts enkele keren per jaar. Zij verbleven dan in de herberg van Tabingh aan de Brink. Alleen de enkele ambtenaren zoals de secretaris van de Landschap en de ontvanger-generaal woonden er daadwerkelijk. Bebouwing was alleen binnen de singels te vinden.

Na 1750 kwamen er enkele ontwikkelingen op gang, die op termijn wel grote gevolgen zouden hebben. De eerste was de aanleg van de Drentsche Hoofdvaart. De bestaande Smildervaart uit 1614 werd in 1767 aangekocht door het Landschapsbestuur, met het doel de Kloostervenen in exploitatie te brengen ten zuidwesten van Assen, die net als het klooster in bezit van de Landschap waren gekomen. Daartoe werd de bestaande vaart vanaf Meppel geheel hergraven en doorgetrokken totdat in 1780 het centrum van Assen werd bereikt. Het gaf de stoot tot het ontstaan van de diverse Smildes en haalde Assen uit zijn geïsoleerde ligging. De venen die op deze manier ontsloten raakten, werden door de Landschap verkocht en boden leden van de Drentse elite aantrekkelijke investeringsmogelijkheden. Voor sommigen was dat aanleiding om zich in Assen te vestigen. Dat werd door het gewestelijk bestuur actief gestimuleerd door langs de Vaart tegen gunstige condities royale bouwkavels uit te geven waar de elite representatieve onderkomens zou kunnen realiseren. Tevens werd een voorname

dienstwoning voor de hoogste Drentse bestuurder gebouwd naast het Landschapshuis aan de Brink. Dit Drostenhuis, met koetshuis, schathuis, voorterein, toegangslaan (Drostenlaan) en tuin (Gouverneurstuin) kwam in 1778 gereed, maar wist aanvankelijk de drost Van Heiden Reinestein nog niet uit zijn Haagse residentie of uit Laarwoud te lokken, zijn Drentse pied-à-terre in Zuidlaren. Toch waren het vooraf schaduwen van ontwikkelingen die in de negentiende eeuw tot volle wasdom zouden komen. Dat was ook de oprichting van een sociëteit in 1780 waar de Drentse bestuurders elkaar in ontspannen sfeer konden treffen tussen de vergaderingen door. Dit was geheel in lijn met de heersende tijdgeest van de Verlichting waarbij het sociëteits- en het genootschaps- en gezelschapsleven een sterke bloei beleefde.

Figuur 1
Assen in 1809. Veel
“tuinen, landerijen en
bosschen” zoals de
kaart van Buwama
Aerdenburg zegt.

De Brink en de Kolk op prentbriefkaarten

waar Johannes van Lier (1726-1799) zijn zwager werd. Deze kwam ook uit de kring rond Van Heiden en werd in 1758 benoemd tot ontvanger-generaal van de Landschap.

Hofstede was de krachtfiguur van het gewestelijke bestuur, achter Landschapssecretaris Coenraad Wolter Ellents die wel Drentse wortels had en die woonde op huize Mensinge in Roden. Hofstede was verantwoordelijk voor de aanleg van de Drentsche Hoofdvaart en ook voor de aanleg van het Asserbos. Het oorspronkelijke bos van het klooster strekte zich uit aan beide zijden van de weg naar Beilen. Halverwege de achttiende eeuw was dat grotendeels verdwenen en omgezet in heideveld, akkerland en moestuinen. Er was nog slechts circa 12 hectare bos overgebleven en in 1741 werd het restant aan de oostzijde van de Beilerstraat verkocht. Op initiatief van Hofstede werd tussen 1765 en 1784 aan de westzijde een geheel nieuw bos aangelegd als een 100 hectare groot wandelbos met een lanenstructuur, bankjes en al. De noordkant liep helemaal door tot aan de Vaart.

In 1784 volgde Hofstede Ellents op als Landschapssecretaris en zette hij zijn zoon Petrus (1755-1839) op de plek van Eerste Klerk. Zo waren de belangrijke functies in handen van één familie. Mede door de frequente afwezigheid van de opeenvolgende drosten Van Heiden hadden zij feitelijk het dagelijks bestuur van Drenthe in handen.

Over de singel

Van Lier was de eerste die voor zichzelf een huis van stand liet bouwen. Aan de overzijde van de singel verrees aldus in 1777-1778 het huis Overcingel, net als het drostenhuis van de hand van bouwmeester Abraham Sorg (die ook verantwoordelijk was voor de bouw van de koepelkerk in Smilde). De bijbeho-

De Hofstede clan

Drijvende krachten achter deze ontwikkelingen waren vader en zoon Hofstede die niet uit Drenthe afkomstig waren. Wolter Hendrik Hofstede (1725-1796) werd in 1757 benoemd tot Eerste Klerk van de Landschap Drenthe. Die benoeming had hij te danken aan de relaties van zijn familie met het stadhouderlijke hof in Den Haag onder wie de drost van Drenthe, graaf Van Heiden tot Den Dam. Hij vestigde zich in Assen

Overcingel op een schilderij van G.L. Kiers (ca. 1860).
Op de achtergrond het torentje van de Abdijkerk.

Port Natal

Twee jaar later kocht hij ertegenover een stuk van het Asserbos. Zo ontstond het landgoed ‘De Eerste Steen’, vanwege de eerste mijlpaal die hier stond langs de postweg naar het zuiden. Het landgoed zou later uitgroeien tot ‘Port Natal’.

Rond 1800 werd het bouwen buiten de singels langzamerhand gebruikelijker. Zo kreeg Overcingel aan de noordzijde een vijftal burens ter hoogte van de Kloosterstraat. Rond 1800 ging het om een schoolmeester, een advocaat-annex bode-annex winkelier, een cipier, een dagloner en een timmerman.

Bos en weiland, meer niet

Het eerste betrouwbare beeld van hoe de wijk eruit zag, stamt uit 1832 toen het kadaster werd ingevoerd. Alle percelen werden letterlijk in kaart gebracht waarbij opgetekend werd wie de eigenaar was en waarvoor ze werden gebruikt. Alles met de bedoeling om een eenduidige vorm van grondbelasting te kunnen heffen. Er werden kadastrale gemeenten gevormd, overeenkomend met de bestuurlijke gemeente, en het grondgebied werd verdeeld in secties. De administratie bestond uit twee basisdelen, te weten de kaarten, minuutplannen geheten, en de registers, de oorspronkelijk aanwijzende tafelen. Hieraan mocht niets meer worden gewijzigd zodat ze precies de toestand van 1832 laten zien. Veranderingen in gebruik of eigendom werden vervolgens in nieuwe registers en kaarten bijgehouden.

De wijk die wij nu Assen Oud-Zuid noemen lag in sectie A, en dan vooral het vierde en zesde blad. Het Asserbos was het vijfde blad. Het gebied tussen de Zuidersingel en de Beilerstraat tot aan de Port Natalweg was in 1832 vrijwel onbebouwd. Uitzonderingen waren vijf huizen tussen het huis Overcingel en de

Oosterhoutstraat. Deze moeten tussen 1809 en 1832 zijn gebouwd. Vier van de vijf huizen waren eigendom van de timmerlieden Warner Jans, Jan Schoenmaker en Gerrit Hendrik Boer, met 2 huizen. Het vijfde huis was van de opzichter van de waterstaat Roelof Buning. Ongeveer ter hoogte van de Beatrixstraat stond een huisje van schoenmaker Roelof Naber, en aan het begin van de Beilerstraat aan de linkerkant gerekend van het Kerkplein stonden nog 3 kleine huisjes van de erven Harm Winters. Dat was alles. Straten waren er niet in de buurt. Alleen een pad in zuidelijke richting vanaf de Zuidersingel. Waarschijnlijk is dit het eerste stuk van de latere Oosterhoutstraat. Er waren twee zijpaden, één ongeveer ter hoogte van het Oosterhoutje en één ter hoogte van de Parkstraat. Er tussendoor liep een watertje dat afkomstig was van de singel. Dit was de Weiersloop. Deze liep door in zuidoostelijke richting en werd ongeveer ter hoogte van de Gratastraat verenigd met het Nijlandsloopje dat over het terrein van Overcingel liep en helemaal afkomstig was van het Zwartewater in het noorden van Assen. Verderop naar het zuiden kwam dan ook nog de Bosbeek vanuit het Asserbos erbij, om uiteindelijk in het Deurzerdiep uit te komen. De huidige waterstaatskundige situatie is nog steeds zo, al is het nauwelijks meer zichtbaar omdat het water ondergronds door buizen loopt.

Keiharde grond

De bodem van de wijk bestaat voor een groot gedeelte uit keileem van verschillende dikte die slecht water doorlaat. Deze keileem is gevormd in de IJstijden toen het landijs grote hoeveelheden keien meevoerde uit het Baltische gebied en die door zijn enorme gewicht vergruizeld heeft. Op het landgoed Overcingel bestaat de grond voor een deel nog uit keiharde ijzeroerban-

Figuur 2
Oud-Zuid volgens het kadaster van 1832
donkergroen = bos
wit = bouwland
lichtgroen = weiland

ken die slechts met een pikhouweel te bewerken zijn. Het ijzer bevindt zich in de diepe grondwaterstromen van de Hondsrug die hier en daar als kwelwater naar de oppervlakte komen. In het verleden heeft er zelfs commerciële ijzeroerwinning plaatsgevonden her en der in Drenthe. Deze oer werd gebruikt voor de productie van ijzer en later vooral voor het zuiveren van gas.

Een groot gedeelte van de wijk bestond uit bos. Ongeveer het gedeelte tussen de Oosterhoutstraat, de Beilerstraat en de Port Natalweg. Gouverneur Petrus Hofstede had het meest daarvan in eigendom; in totaal bijna 19 hectare. Ten noorden daarvan lag vooral weiland en bouwland, bezit van de weduwe Collard. Deze twee waren, naast Van Lier, de grootgrondbezitters van de wijk. Ook Erke Alberts Smidt, koopman en bouwer van Het Groote Holt op de hoek van het Van der Feltzpark, bezat de nodige grond.

Landgoed Overcingel

In 1785 had Johannes van Lier halsoverkop uit Assen moeten vertrekken, omdat hij als ontvanger-generaal van de belastingen het gebrekkige Drentse systeem

- Albert Jan Thurkow
- Albert ten Oever
- Andreas Andree
- Erke Alberts Smidt
- Geert Hendrik Boer
- Gemeente Assen
- Hermanus H. Van Lier
- Jan Albert Strijker
- Jan Christiaan Veeze
- Jan Willing
- kleine eigenaren
- Petrus Hofstede
- Theod. Jozeph Swaters von Schouenburg
- Wed. Corneli Hillebrand
- Wed. Izaak Collard
- Wed. Klaas Remmels

dochter en twee zoons waren in Assen achtergebleven. De oudste, Helperus Ritzema vertrok in 1786 als predikant met zijn beide zussen naar Kaap de Goede Hoop in Zuid-Afrika. Joannes Henricus Petrus van Lier bleef als enige in Assen achter en slaagde erin om Overcingel terug te kopen van de curator. In 1781 had hij zich gevestigd als advocaat in Assen en was hij ook actief in het bestuur en de rechtspraak in Drenthe in de woelige jaren van de Bataafs-Franse (patriotten) tijd tussen 1787 en 1813. Zo was hij tussen 1809 en 1811 de eerste burgemeester van Assen. Hij overleed in 1823 kinderloos en liet al zijn bezittingen na aan de beide zoons van zijn broer in Zuid-Afrika, Johannes Henricus Petrus (geb. 1790) en Herman Hubert van Lier (geb. 1792). Zij waren voor hun opleiding naar Nederland gestuurd en verbleven regelmatig bij hun oom in Assen. JHP promoveerde in 1812 in de rechten in Groningen en vestigde zich als advocaat in Assen. In 1818 trouwde hij met Johanna Everdina Carsten uit Hogeveen, dochter van een van de belangrijkste mensen aldaar. Ook HH studeerde rechten in Groningen. Bij het overlijden van hun oom waren beiden in Assen aan het gerecht verbonden. Overcingel werd hun gezamenlijk eigendom, Herman nam er zijn intrek, Johannes bleef wonen aan de Nieuwe Hui-zen, waar hij al in 1824 overleed, zonder kinderen.

Herman trouwde in 1826 met Margaretha Westra uit Harlingen. Tussen 1832 en 1845 was hij burgemeester van Norg en tot 1842 ook notaris aldaar. In 1842 werd hij benoemd tot notaris in Assen en zou dat blijven tot zijn dood in 1863. Bij de invoering van het kadaster in 1832 was Overcingel dus geheel in zijn bezit. Het landgoed was een lappendeken van tuin, bos, bouwland en weiland en strekte zich uit tot over de latere spoorlijn. Het Vredeveldse pad (later Stationsstraat) werd vanaf de Oostersingel eerst aangeduid als “steeg”, eigendom van Gerrit Kniphorst, burgemeester van Assen, tot aan een bruggetje over de Nijlandsloop. Daarna is er sprake van een strookje weiland van Van Lier. Dat grenst dan aan een noord-zuid lopende weg (ongeveer nu de Prins Hendrikstraat) die zich naar het zuiden voortzet als weg naar Anreep. Aan weerszijden van dat strookje weiland bezit Van Lier andere weilanden. Het ‘grand canal’ van het landgoed werd in het kadaster aangeduid als ‘water voor vermaak’. Tussen 1832 en 1863 verkocht Herman Hubert het een en ander aan gronden, vooral die ten noorden van het Vredeveldse pad.

Herman Hubert had drie zoons, geboren tussen 1827 en 1830, van wie de laatste binnen een paar weken overleed, kort daarop gevolgd door zijn echtgenote. Zijn oudste zoon moest al sinds jonge leeftijd verpleegd worden in inrichtingen en zou overlijden in 1895, maar tweede zoon Hendrik groeide voorspoedig op. Net als vader studeerde hij in Groningen en werd advocaat in Assen in 1850. In 1863 volgde hij zijn vader op als notaris. Daarnaast was hij een vooraanstaande Drentse liberaal, lid van provinciale staten en van de Eerste Kamer, en zat hij in tal van besturen. Hij trouwde met Jentien Carsten, uit de Carsten dynastie, maar kinderen kregen zij niet. Hendrik overleed in 1904, waarmee een einde kwam aan het geslacht Van

Lier in Drenthe. Het landgoed omvatte toen behalve het huis zo’n 19 aaneengesloten percelen land. Daar was al een strook vanaf gegaan ten behoeve van de aanleg van de spoorlijn.

Beilerstraat met links tussen de bomen de HBS

Van Lier en zijn vrouw hadden bepaald dat de vererving plaats zou vinden via de Carsten lijn, via een nichtje Geesina Carsten die getrouwd was met een Jan Lels uit Rotterdam. Hun twee zoons verbleven van jongs af aan regelmatig op Overcingel en de jongste Hendrik Lels (geb. 1896) mocht vanaf 1902 de naam Van Lier aan zijn familienaam toevoegen. Na het overlijden van Jentien van Lier-Carsten in 1909 werd het huis gebruikt als zomerresidentie van het gezin van Jan Lels. In 1918 ging Hendrik van Lier Lels permanent op Overcingel wonen, tussen 1918 en 1938 eerst in het huis op Zuidersingel 1 dat ook tot het landgoed behoorde. Hij trouwde in 1920 met de Duitse Clara Brocke. Hun zoon Hendrik Johan (geb. 1928) erfde in 1969 het landgoed na het overlijden van zijn vader en ging er in 1978 permanent wonen. Sinds die tijd legt hij zich toe op het beheer en de instandhouding van het geheel, overigens gedeeltelijk naar een plan van de vermaarde Drentse landschapsconsulent Harry de Vroome. Hendrik van Lier Lels is in 2019 overleden. Sindsdien is het landgoed in beheer gekomen bij Het Drents Landschap.

Figuur 3
Kadastrale kaart van Overcingel in 1832.

van belastinginning en schuldvereffening niet op orde had gekregen en beschuldigd werd van verduistering door zijn politieke tegenstanders. Hij liet een groot tekort achter dat uiteindelijk in de jaren daarna door verkopen en aflossingen door familieleden werd ingelost. Zelf dook hij op in Kleef waar zijn vrouw Roelina Johanna Hofstede zich met drie van hun dochters bij hem voegde. Zij zouden daar blijven wonen tot hun dood in 1796 en 1799 (van Lier). Twee

Jo(h)annes van Lier

(Rotterdam 1726 – Kleef 1799)

Jurist, van 1750 – 1758 lid van Gedeputeerde Staten van Drenthe en van 1758 – 1785 belastingontvanger van Drenthe. In 1785 wegens een kastekort naar Kleef uitgeweken, de dupe van de gebrekkige organisatie van de Drentse financiën.

Sinds 1734/35 was het slopen van Drentse hunebedden wettelijk verboden. Toen een stenendelver in 1756 het ‘trapgraf’ te Eext (hunebed D13, ook Stenberg en Grafkelder genoemd) vanonder een aarden heuvel bloot groef en beschadigde, herstelde Van Lier dit namens het landsbestuur. Zijn *Oudheidkundige Brieven* met waarnemingen en beschouwingen over stratigrafie en vondsten zijn in 1760 door A. Vosmaer (‘s-Gravenhage) gepubliceerd, de eerste monografie over een Drents hunebed en wetenschappelijk up-to-date. Mede op grond van Franse cultuurfilosofische literatuur en etnografische studies argumenteerde hij dat de gevonden vuurstenen pijlpunt en vuurstenen bijlen slechts moeitevol gemaakt konden zijn in een tijd waarin men nog geen metalen kende. Hoewel hij de termen nog niet gebruikte, liet hij in Drenthe aan een Metaaltijd een Steentijd voorafgaan, waarin de hunebedden gebouwd waren. Metalen voorwerpen, die hij uit grafheuvels en urnenvelden kende, dateerden volgens hem van omstreeks de Romeinse tijd. Alle gevonden voorwerpen worden afgebeeld, vergezeld van vergelijkbare vondsten elders en uitvoerige speculaties over hun doel (de stenen bijlen zouden als knotspunten gediend hebben). Terloops wees hij erop dat de trap treden en de kelder van D13 veel te klein waren voor reuzen.

Links:

Huis Overcingel van de achterzijde

In 1781 schreef hij een even grondige, fraai geïllustreerde *Verhandeling over de Drentsche adders en slangen*, lang een standaardwerk. In Kleef schreef hij de belangrijkste stukken (1e en 2e stuk, 1792) van de *Tegenwoordige Staat van het Landschap Drenthe* (Amsterdam etc.), het eerste overzichtswerk over Drenthe na dat van Picardt (1660). Medeauteurs waren zijn zoons K.J. en F.A. van Lier. J. Tonkens schreef de achterin geplaatste ‘Inleiding’ (Amsterdam etc. 1795) met adviezen van J. de Rhoer. (Uit: *Encyclopedie van Drenthe* (Assen 2003)).

Borstbeeld van H. van Lier, de laatste Van Lier in Assen (†1904)

Figuur 4
Oud-Zuid op de
topografische kaart
van 1900

Een deel van de weilanden en bouwlanden van het landgoed werd verpacht aan boeren. En toen na de Tweede Wereldoorlog de laatste pachter emigreerde werd het weiland tot 1967 verhuurd aan de joodse veehandelaar Leezer die gevestigd was aan de Stationsstraat. De monumentale schuur naast het huis was toen in verval en werd gedeeltelijk verwoest door het omvallen van een grote eik bij een storm in 1990. De familie heeft hem weer in originele staat laten herstellen.

Voortdurend onder vuur

In de negentiende, maar vooral de twintigste eeuw zijn er nogal wat aanslagen op het landgoed gepleegd, of plannen daartoe gemaakt. Naast de spoorlijn kreeg het te maken met van de aanleg van de Stationsweg, de bouw van een stationskoffiehuis en de aanleg van de Overcingellaan. Daarvoor moest een huis op het landgoed worden afgebroken, waarvoor een nieuw

huis westelijk van de weg is teruggebouwd. De gemeente heeft grond onteigend in 1967 om een nieuwe Stationsstraat te leggen en een GAK gebouw (nu UWV-Baanzicht) te laten verrijzen, omdat men het geen pas vond geven dat je grazende koeien zag als je in de provinciehoofdstad uit de trein stapte. De gemeente heeft ook lang plannen gehad om allerlei straten door te trekken dwars door het landgoed (zie hiervoor hoofdstuk 2). Of er in zijn geheel een stadspark van te maken.

Aan de andere kant van het landgoed was het vooral het ziekenhuis dat gronden afsnoepte bij de diverse uitbreidingen die in de loop van tijd noodzakelijk waren. Maar sinds 1988 is een redelijk sterke dam opgeworpen tegen nieuwe pogingen. Toen is het landgoed onder de natuurschoonwet gebracht en sinds 1991 inclusief gebouwen ook in zijn geheel onder de monumentenwet.

De Eerste Steen

Aan de rand van het werkgebied van de tegenwoordige buurtvereniging aan de Beilerstraat, net ten zuiden van de Port Natalweg, lag het landgoed De Eerste Steen (tegenwoordig het terrein van het ziekenhuis). Dat was sinds 1789 gevormd door Jan Haak Oosting, schoonzoon van Johannes Van Lier, die circa 5 ha heideveld in bezit kreeg. Hij liet sloten graven en dennenbomen inplanten. Twee jaar later kocht hij aan de overzijde van de Beilerstraat ook een stuk Asserbos van 4,6 ha. Hij noemde het landgoed De Eerste Steen omdat hier na de Brink de eerste mijlpaal stond van de postweg van Assen naar het zuiden. Het jaartal 1789 op het witte huisje aan de Beilerstraat verwijst naar het begin van het landgoed. Het huisje zelf dateert van 1813.

Koningin Wilhelmina
legt de eerste steen
voor het ziekenhuis
(1907)

Hij heeft ook een theekoepel op het landgoed gezet. Hendrik Jan Oosting, burgemeester van Assen van 1831 tot 1856 erfde in 1829 het landgoed. In 1834 breidde hij het uit met een groot stuk heideveld aan de oostzijde dat hij van de gemeente kocht, zodat het totaal 22,5 ha groot werd. Die heide liet hij ontginnen en verleende zichzelf daarvoor vrijdom van grondbelasting. Er werden vooral dennenbomen aangeplant – het landgoed kreeg geleidelijk de naam Dennenoord – en er werden huisjes gebouwd voor de ontginners. Langs de Beilerstraat verrees een tuin die naar een ontwerp van Lucas Pieters Roodbaard aangelegd zou kunnen zijn, net als voor Oostings huis aan de Vaart. De duiventil die er nog steeds staat dateert uit 1838 net als de theekoepel waar de Asser elite zich placht te verpozen. Bij de aanleg van de spoorlijn van Meppel naar Groningen, die in 1870 gereed kwam, moest Oosting een deel van zijn landgoed afstaan ten behoeve van het tracé. In ruil daarvoor kreeg hij een overweg zodat hij bij de landerijen aan de andere kant kon komen. Deze overweg lag ter hoogte van het huidige fietstunneltje bij de Sparrenlaan. Na zijn dood kwam het landgoed uiteindelijk in handen van één van zijn

kinderen, Georgina Aleida Oosting, de weduwe van mr. Cornelis Hiddingh, telg van een bekend Drents geslacht van gezeten boeren en bestuurders, maar zelf geboren in Zuid-Afrika. De weduwe Hiddingh-Oosting bezat niet alleen Dennenoord, maar ook het weiland in het Asserbos van de oude ijsbaan en het perceel van de Boshof, weiland ten zuiden van de Port Natalweg en delen van het terrein van Licht en Kracht. De boerderij 'Port Natal' die tot voor kort op de hoek van de Beilerstraat en de Port Natalweg stond, exploiteerde deze gronden waarschijnlijk. Na de dood van weduwe Hiddingh in 1898 werd het landgoed gesplitst. Het westelijk deel in het Asserbos kwam in handen van de kleinzoon van de stichter van het landgoed die ook Hendrik Jan Oosting heette. Die had in Nederlands-Indië gezeten en kwam in 1883 terug in Assen, waar hij tussen 1889 en 1907 lid was van de gemeenteraad. In 1907 liet hij het boshuis 'De Eerste Steen' bouwen. Zijn zoon Adriaan Abraham Oosting erfde in 1916 dit landgoed, maar verkocht het 3 jaar later door aan de gemeente, waarmee het werd toegevoegd aan het Asserbos.

Gezien de rechte lijnen zou deze foto heel wel op het landgoed De Eerste Steen gemaakt kunnen zijn.

Rechts:
De oude vijver behoorde net niet tot Port Natal.
De naast gelegen
ijsbaan wel.

Boerderij Port Natal nog volledig in bedrijf.
Nu afgebroken.

Gezicht op Boschlust vanaf Port Natal.

De Eerste Steen van
Hendrik Jan Oosting.

Het oostelijk gedeelte van Port Natal was in 1918 in bezit gekomen van de kleindochter van de weduwe Hiddingh, Wilhelmina Georgina Fockema-Hiddingh, die woonachtig was in Pretoria. De familie verkocht een deel daarvan in 1931 aan de gemeente Assen die het vervolgens grotendeels schonk aan de Nederlands Hervormde Stichtingen voor Zenuw- en Geesteszieken ten behoeve van de klinieken Port Natal aan de westzijde en Licht en Kracht aan de oostzijde van de spoorlijn. In de klinieken vonden zowel gedwongen als vrijwillige opnames plaats, waarbij het Academisch Ziekenhuis in Groningen voor wetenschappelijke begeleiding zorgde. Tijdens WO II werden uit Licht en Kracht een groot aantal joodse patiënten en de directie door de bezetter afgevoerd (1943), terwijl Port Natal dienst ging doen als werkkamp voor dwangarbeiders. Na de oorlog werden nieuwe behandelmethodes ingevoerd en volgde een uitbreiding van

werkzaamheden onder leiding van geneesheer-directeur K. Visser (1959-1974). In samenwerking met Dennenoord in Zuidlaren werden een psychiatrische polikliniek (1963) en een dagziekenhuis (1972) geopend. Verdere specialisatie in de jaren '80 leidde tot verbouwing van Licht en Kracht, waarbij Port Natal werd afgestoten en gesloopt. Op dat terrein werd in de jaren tachtig het nieuwe Wilhelmina Ziekenhuis gebouwd dat in 1990 in gebruik kwam. Bij de bouw was net als eerder rekening gehouden met de oorspronkelijke lanenstructuur van het landgoed.

Dynamiek

Vijftig jaar na de invoering van het kadaster was de situatie in de buurt grondig gewijzigd. Dat kunnen wij afleiden uit de registratie van de herziening van de grondbelasting die rond 1880 plaatsvond.

Villa Oakland, na vele jaren weer
pariculier bewoond

Herman Hartogh Heijs van Zouteveen

(Delft 1841 – Assen 1891)

**Darwinist, publicist, ontginner, uitgever, wetenschap-
per, effectenhandelaar en vrijdenker.**

Een markante en vooruitstrevende figuur, door hu-
welijk met Maria Elisabeth van der Veen (een dochter
van Petrus van der Veen en Aleida Kniphorst) in Assen
beland en in de Drentse elite opgenomen. Oprichter
van de Nieuwe Drentsche Volksalmanak in 1883 en
redacteur tot zijn dood in 1891. Publiceerde hierin
zo’n 50 gedichten alsmede verhalen en sprookjes en
beschouwingen over archeologische onderwerpen.
Eigenaar en hoofdredacteur van de Nieuwe Provinciale
Drentsche en Asser Courant van 1885 tot 1891.

Hij leed in ernstige mate aan jicht waardoor hij aan
zijn studeerkamer was gekluisterd en zijn laatste
jaren in een rolstoel doorbracht. Dit weerhield hem er
niet van om in Smilde als ontginner actief te zijn (het
Pelinckbos bij Kloosterveen te Assen is nog een restant

daarvan) en in Groningen een effectenkantoor te drij-
ven. Grote (internationale) bekendheid genoot hij als
een van de eerste en meest overtuigde aanhangers van
de leer van Darwin. Hij vertaalde de meeste van diens
werken in het Nederlands en correspondeerde met
regelmaat met hem sinds 1866.

In 1864 promoveerde hij in Leiden in de rechten op
Bijdragen tot de statistiek van Drenthe. Twee jaar later
promoveerde hij nogmaals in Leiden in de wis- en
natuurkunde op een proefschrift over een chemisch
onderwerp. In 1867 werd hij aldaar lector in de zoölo-
gie, maar toen hij een jaar later gepasseerd werd voor
een hoogleraarschap vanwege zijn Darwinistische
sympathieën, nam hij ontslag en ondernam een reis
naar Egypte en later nog naar Californië. Vanwege zijn
slechter wordende gezondheid keerde hij terug en nam
zijn intrek bij zijn schoonouders in Smilde. Hij liet in
Assen het huis ‘Oakland’ bouwen aan de Beilerstraat
en nam daar voorgoed zijn intrek.

In 1876 werd hij lid van de commissie van bestuur van
het Provinciaal Museum van Oudheden. In 1881 stelde
hij zich kandidaat voor de gemeenteraad van Assen.
Hij werd ook verkozen, maar weigerde bij zijn instal-
latie de eed af te leggen. De burgemeester weigerde
om hem de belofte te laten afleggen omdat hij geen lid
was van een kerkgenootschap. Dit werd een landelijke
kwestie, waarvan de uitkomst was dat Hartogh Heijs
zijn zetel niet kon innemen. Hij overleed in 1891 op
vijftigjarige leeftijd en liet vrouw en vijf kinderen een
groot vermogen na. De veilingcatalogus van zijn biblio-
theek omvatte 100 pagina’s en ruim 1200 nummers.
(Uit: *Encyclopedie van Drenthe* (Assen 2003).

*Beilerstraat net voorbij
de Eschstraat, ca. 1900*

Net als in 1832 werden er kaarten en registers ver-
vaardigd om de toestand vast te leggen. Afgezien van
Overcingel was het bos toen uit de wijk verdwenen
en had het plaatsgemaakt voor meest weiland en
hooiland. Vooral langs de rand van de buurt was de
bebouwing toegenomen. Langs de singel stonden zo'n
vijftien huizen, langs de Beilerstraat 18. Ten noor-
den van Port Natal was het huis Boschlust verrezen.
Eigenaar is dan mr. C. L. Kniphorst die het had over-
genomen van H. Westra. Behalve het huis en de tuin
behoorde het aangrenzend gebied van de Iepenlaan en
de Oosterhoutstraat tot zijn bezit. Van een Bosstraat
was nog geen sprake.

*De Beilerstraat in
de richting van het
Kerkplein in 1905.*

Voorname gebouwen verrezen op de hoek waar de
Beilerstraat naar het zuiden buigt langs het Asserbos.
Op de hoek stond inmiddels het huis van Hartogh
Heijs van Zouteveen, 'Oakland', en daartegenover 'Het
Groote Holt' van koopman Erke Alberts Smidt. Smidt
bezat reeds in 1832 de nodige percelen grond in de
buurt, ten zuidwesten van het landgoed Overcingel,
1,5 ha bouwland en 2 hectare bos. Op de derde hoek
is in 1868 de Rijks HBS gebouwd. In 1875 besloot de
gemeente tot de aanleg van het aangrenzende Van der
Feltzpark, ten koste van een stukje Asserbos, bedoeld
voor de bouw van enige villa's. De weg langs de Her-
tenkamp uit 1870 sloot hierop aan en bood verbinding
met de Buitensociëteit die in 1854 was verrezen. Naast
Oakland, in de richting van het centrum stond toen
ook al een zestal huizen met daartussen de Eschstraat.
Daar was inmiddels een drukkerij gesticht, de druk-
kerij Born.

In 1832 was de grond aan weerszijden van dit gedeelte
van de Beilerstraat, tot aan het Kerkplein voor een
belangrijk deel in handen van de weduwe Izaak
Collard. Vijftig jaar later was dat grotendeels verkaveld

Hetzelfde punt 25 jaar eerder, ca. 1880.

*Zuidersingel met
op de achtergrond
Overcingel en rechts
het nog bestaande
pand van voormalig
huisarts Klaas de
Vries, ca. 1900*

en bebouwd met meest voorname huizen, zoals de
Olde Pastorie. Mr. Herman Hendrik Adriaan Sluis
was in 1880 de eigenaar van het huis van Collard.
Tot de bewoners van de Beilerstraat behoorden
gerenommeerde Drentse families als Tonckens, van
Wijk en Linthorst Homan.
Vooral in de jaren na 1890 nam de woningvoorraad
in Assen behoorlijk toe. In Assen-Zuid betrof dat in
eerste instantie de Eschstraat, de Oosterhoutstraat
vanaf de Zuidersingel en de Wilhelminastraat vanaf
de Beilerstraat.

En een paar jaar later, als de bebouwing behoorlijk is verdicht

Beilerweg, ca. 1900

Wilhelminastraat, ca. 1910

Ze woont al sinds 1959 in Oud-Zuid. Eerst aan de Beilerstraat en vanaf 1972 in de Parkstraat. Mevrouw Francien Margaretha Norbruis (1924), ‘Fief’ voor haar bekenden, voelt zich thuis in haar huidige omgeving. “Het is een heerlijke plek om te wonen. En hoe ouder je wordt, hoe meer je wortelt. Ik wil hier ook blijven. De kinderen denken daar anders over, maar ik heb ze gezegd dat ze er over moeten ophouden. Ik heb geen zin om naar een flat te gaan.” Met haar ex-man kwam ze in 1959 van Amsterdam naar Assen. “Hij werd directeur van drukkerij en uitgeverij Born in de Esschstraat. We gingen wonen op het adres Beilerstraat 81 in een huis van Born.

woners die kwamen. Ze noemt namen en heeft het over de directe burens die haar waar nodig bijstaan. Want ze is tegenwoordig wel meer thuis.

“Ik ben al dertig jaar met pensioen”, zegt mevrouw Norbruis lachend. Niet dat ze vanaf haar pensionering heeft stilgezeten, verre van dat. Zo heeft ze tot haar tachtigste getennist. “Ik was de oudste op de baan. Toen kon ik de ballen niet meer halen en dan is het niet leuk meer.” Ze zocht een alternatief. “Iemand zei: ‘kom op gym’. Dat was ouderengym. Alleen het woord al. Maar ik ben wel één keer in de week gegaan. Het was in het ICO. Op een gegeven moment haakten steeds meer mensen af.

Fief Norbruis thuis in de Parkstraat

Nog geen zin in een flat

Toen de zaak in 1972 werd verkocht moest ik uitzien naar een ander huis en ben ik hier in de Parkstraat gestrand.”

Mevrouw Norbruis heeft in haar directe nabijheid allerlei veranderingen meegemaakt. Ze kijkt deels uit op het Parkplein, waar de Parkflat de plaats innam van het statige Parkhotel. Het oude Wilhelmina Ziekenhuis, waar ze jarenlang hoofd van de nachtverpleging was, maakte plaats voor het ICO en de bebouwing van Zuidhaege. En dan had je burens en buurtgenoten die je zag vertrekken en de nieuwe be-

Het werd minder en minder. Nu ga ik op dinsdag naar rustig bewegen, ook in het ICO.”

Haar grote hobby bridgen beoefent ze ook in Oud-Zuid. “Dat doen we in het gebouw van de Vrijmet-selarij aan de Esschstraat.” Aan het bridgen hield ze ook een grote groep vriendinnen over. “We gingen één keer per jaar met z’n allen naar Ameland. Dat hebben we 35 jaar gedaan. We zijn nu nog maar met ons vijven, maar we hebben nog steeds contact.”

Op de kaart

Hoofdstuk 2 Ruimtelijke ontwikkeling sinds de negentiende eeuw

Ieder voor zich

In hoofdstuk 1 wordt beschreven hoe de eerste bebouwing van Oud-Zuid zich langs de Zuidersingel en de Beilerstraat nestelt, met het huis Overcingel uit 1778 als eerste.

De rest van het gebied bestond uit weilanden, akkers en bospercelen. Op de kaart uit 1832 (zie hoofdstuk 1) zien we tegenover het Drostenlaantje een onverhard pad in zuidelijke richting het gebied inlopen. Het pad volgt de gebogen lijn van een eigendomsgrens. Het is de aanzet van de latere Oosterhoutstraat, na de Eschstraat de oudste woonstraat in het gebied. Bouwen langs dit pad werd overigens pas mogelijk toen de eigenaar van de grond besloot om bouwkvavels te verkopen. Pas in het begin van de 20ste eeuw kwam het bouwen hier echt op gang (fig. 6, pag. 33). Heel anders dan vandaag de dag kon iedereen in die tijd op zijn grond bouwen wat hij wilde. Bestemmingsplannen waren er nog niet en de regels voor het bouwen waren minimaal. In het beste geval werden er rooilijnen getrokken, al dan niet met enige bepalingen daaraan verbonden.

Lucratief

Toen Assen tegen het eind van de 19de eeuw veel nieuwe bewoners trok, werd het lucratief om bouwpercelen te verkopen, ook aan de zuidkant van de oude kern. Die was vooral aantrekkelijk door de nabijheid van het Asserbos. En er was een directe verbinding naar buiten via de Beilerweg. Bovendien lag de buurt sinds 1870 in de directe nabijheid van het spoorwegstation.

Het eerste deel van de Eschstraat (toen nog 'Weg over den Holtesch' en vervolgens Houtstraat genoemd) en

de Oosterhoutstraat staan als onverharde wegen op de kaart. Langs de Eschstraat tellen we een tiental huizen, langs de Oosterhoutstraat zijn het er nog maar twee.

Het was iets na de tijd dat schrijver Jan Fabricius (geboren in 1871) als jongen aan de Holtesch woonde. Op de kaart is ook de spoorlijn Meppel-Groningen te zien. Die zou de oostgrens van de wijk Oud-Zuid gaan vormen. Onder aan de kaart aan de zuidkant is de Bosbeek te zien, die de grens van de wijk vormde. Hier zou Oud-Zuid met de Port Natalweg worden afgesloten. De Beilerweg was een weg in het groen, met een uitgesproken landelijk karakter. De bebouwing van landgoed De Eerste Steen en de villa Boschlust waren in 1890 al aanwezig en vormden van buitenaf gezien de eerste toonbeelden van de toen nog jonge en stijlvolle stad.

Figuur 5
*Plattegrond Assen
ca. 1890.*

Op de plattegrond is te zien dat er in 1890 langs de Zuidersingel en de Beilerstraat nog maar een klein aantal huizen is gebouwd.

*Beilerweg, straatweg in het groen (ca.1915)
Boschlust heeft een extra verdieping.*

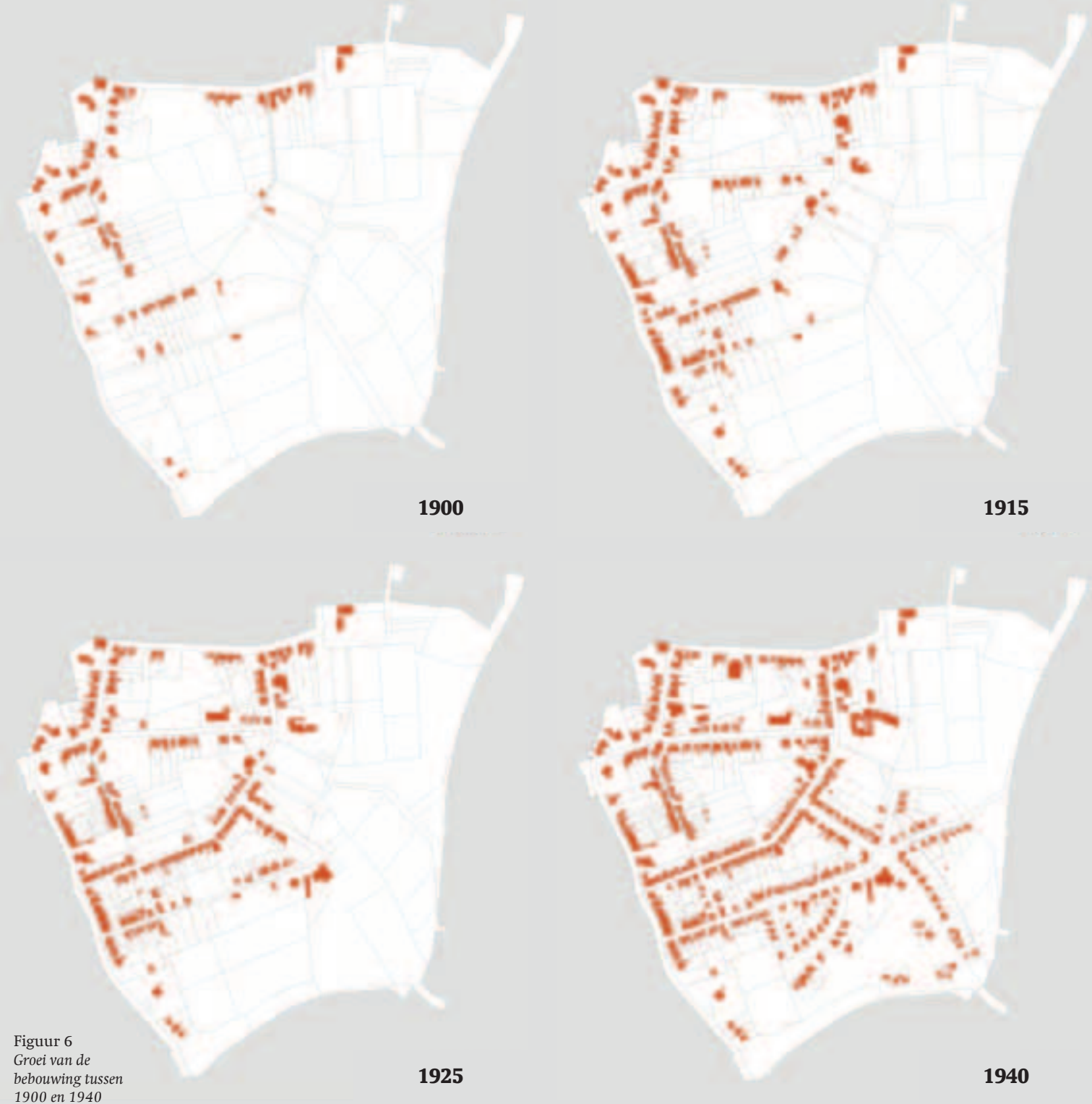
Een nieuwe eeuw

In 1900 telde de gemeente Assen ruim 11.000 inwoners. De Oosterhoutstraat had inmiddels een twintigtal huizen, die vlak bij de Eschstraat lagen. In de vijf jaar daarna kwam er daar een tiental woningen bij. De volgende straat was de Wilhelminastraat. We schrijven dan het jaar 1906. Kaartje op p. 33 met de situatie in 1915 laat zien welke huizen daar toen al waren gebouwd. Huizen van stand voor mensen als rijkskeurmeester Van Nes, wijnhandelaar Hooghoudt en meelfabrikant Beens.

De wegen zijn tot dan toe door particuliere grondbezitters aangelegd, die de kavels –inclusief de straatruimte– rechtstreeks aan de nieuwe bewoners verkochten. Het gevolg was dat de bewoners zichzelf opzadelden met een onverharde weg, die niet als vanzelfsprekend door de gemeente werd bestraat. Het is bijna niet meer voor te stellen, maar de gemeente hield zich toen niet met de planning van woongebieden bezig, laat staan met wegeaanleg en de verharding van straten aldaar. Alleen het bouwen in de rooilijn was voorgeschreven.

De gemeente wilde na lang aandringen van de bewoners uiteindelijk wel aan straatverharding meewerken, maar dan moest eerst de grond van de straatruimte worden overgedragen en moesten de huiseigenaren meebetalen aan de kosten van bestrating en riolering. Zo zijn bijvoorbeeld de bewoners van de Bosstraat vanaf 1913 tot 1924 in de weer geweest om hun straat door de gemeente verhard te krijgen!

Villa Boschlust in een vorige gedaante

Figuur 6
*Groei van de
bebouwing tussen
1900 en 1940*

Figuur 7
Plan Huurman 1913
(fragment)

Planning van woonwijken in Nederland ontstond pas vanaf 1902, toen de woningwet van kracht werd. Gemeenten met meer dan 10.000 inwoners werden verplicht om een stedenbouwkundig plan te maken met daarin de toekomstige uitbreidingsgebieden. Een eerste uitbreidingsplan voor Assen verscheen in 1910, maar omdat dit plan onvoldoende rekening hield met ‘esthetische eisen en het bestaande natuurschoon’, werd dit door het provinciaal bestuur afgewezen. Assen werd dus al bij zijn eerste stedenbouwkundig plan naar de tekentafel terugverwezen. Van dit eerste plan is helaas geen tekening overgebleven.

Het uitbreidingsplan van 1915

Het daaropvolgende Plan tot Uitbreiding van Assen voorzag in uitbreidingen aan de noord-, oost- en zuidkant van het centrum. Voor het ontwerpen van dit plan, dat in 1913 verscheen, was architect P.A.M. Huurman uit Groningen aangetrokken, die bekend stond door ontwerpen van gebouwen in art nouveau stijl. Volgens de gemeente moest zo iemand wel in staat zijn om een esthetisch verantwoord uitbreidingsplan te ontwerpen. En Assen kreeg inderdaad een heel speciaal plan voorgeschoteld, voor de gehele

Aanleg Parkstraat 1918
in oostelijke richting

stad, inclusief een grote uitbreiding aan de oostzijde van het spoor en een voorstel voor de voltooiing van Assen-Zuid (fig. 7).

Het deel van Oud-Zuid dat nog aangelegd moest worden, lag ten zuiden van de Oosterhoutstraat. Op papier zien we een villawijk verschijnen met een zeer in het oog springende plattegrond. Opvallend zijn de gebogen straten en de vrijstaande en/of dubbele woningen op ruime kavels. Pikante onderdelen waren een ontsluitingsweg dwars door het Asserbos, die aansloot op de weg langs de Vaart, alsook een stratenplan dwars door het landgoed Overcingel, waardoor dit letterlijk van de kaart zou worden geveegd! Het plan werd door de gemeente in 1915 vastgesteld, maar kwam slechts gedeeltelijk tot uitvoering.

Een nieuw plan

Al een paar jaar later, in 1919, verscheen een variant op het plan van de hand van de directeur van Gemeentewerken D. Jansen van Galen, met nu als bijzonderheid een villawijk in het Asserbos. Hiervoor moest een deel van het bos worden opgeofferd. Kennelijk vond men dat er zoveel groen was in Assen, dat dit geen probleem zou zijn. Daarentegen werd er door de rijksoverheid bij monde van de Inspecteur van de Volksgezondheid, gepropageerd juist meer groen in de plannen te brengen. Op het landgoed Overcingel werd wéér woningbouw voorzien. Omdat ook dit plan niet zou worden uitgevoerd, betekende dit dat de uitbreiding van Assen-Zuid nog een aantal jaren op zich zou laten wachten. Vooruitlopend op verdere gemeentelijke plannen werden intussen wel de Bosstraat en de Parkstraat

Parkplein met Park-
hotel en minirotonde
omstreeks 1935

aangelegd. Langs de overige reeds bestaande straten werd de bebouwing in een gestaag tempo uitgebreid.

Van bijzondere betekenis voor Oud-Zuid was de bouw van het Parkhotel in 1918. In een ruime cirkel rond het hotel was toen nog geen gebouw te ontdekken. Alleen halverwege de Parkstraat stonden een paar woningen. Ook het Parkplein was er nog niet, dit kreeg pas een aantal jaren later zijn ronde vorm. Het was Jansen van Galen die in 1923 het Parkplein ontwierp en via een rotonde vijf bij elkaar komende straten op slimme wijze met elkaar verbond. Het monumentaal ogende Parkhotel vormde zowel qua volume als qua uitstraling een enorm koekeksjong, aanvankelijk midden in een weiland, maar ook later toen de woonbebouwing groeide. Jansen van

Galen had goed gezien dat de bebouwing rond het plein ook op het plein gericht moest worden, waardoor het een eigen gezicht kreeg.

Hotel van klasse

Het hotel was bijzonder, niet alleen voor de wijk, maar voor heel Assen. Er kon natuurlijk overnacht worden, maar passanten konden er koffiedrinken, de krant lezen, lunchen en dineren, en er werden er in het weekend dans- en muziekavonden georganiseerd. Naar verluid lagen op de leestafel kranten in vier talen! Waarschijnlijk was het hotel een maatje te groot voor Assen, want de tragiek was dat het nooit winstgevend is geweest. Het wisselde vele malen van

eigenaar. Na de oorlog verdween de hotelfunctie en kwam het hotel in handen van de familie Hommes die er de HOMAS-spellenfabriek in vestigde. Nadat de fabriek in het begin van de jaren zeventig naar het industrieterrein verhuisde, kwam het Parkhotel na enige jaren onder de sloophamer terecht en werd de weg vrijgemaakt voor het huidige appartementengebouw. Dat is weliswaar binnen de contouren van het hotel gebouwd, maar heeft die karakteristieke verschijningsvorm bij lange na niet weten te evenaren. Het hotel had best tot woongebouw herbestemd kunnen worden.

Vele functies
Tal van stedelijke functies zoals scholen, winkels en bedrijven kregen een plek in de wijk. En ook twee kerken, een belastingkantoor en een ziekenhuis. Dit ziekenhuis, gevestigd in een witte villa, waarvoor Koningin Wilhelmina de eerste steen legde, werd geopend in 1910. In 1932 moest het alweer worden vervangen door een groter en moderner gebouw, zoals dat er nu nog staat aan de Oosterhoutstraat. Het is nu een kantoor, maar de oude functie is nog goed herkenbaar aan de ornamenten die in de gevel zijn aangebracht. Reeksen van verbouwingen en uitbreidingen zijn daarop gevolgd, totdat uiteindelijk in de jaren negentig de instelling in zijn geheel verplaatst werd naar het voormalige Port Natal terrein tussen de Beilerstraat en de Europaweg. Ook alle scholen zijn, op het gebouw van de Rijks HBS na, uit de wijk verdwenen. En dat geldt ook voor bijna alle winkels en

Figuur 8
Partiële wijziging uit 1925 van het uitbreidingsplan van 1915 met stratenaanleg, rooilijnen (rood) en verkaveling voor het gebied ten zuiden en oosten van de Bosstraat (Iepenlaan en wegen achter het Parkhotel). In hetzelfde jaar is Iepenlaan 10 gebouwd voor Feico Born van de drukkerij Born. Geheel links loopt de spoorlijn met evenwijdig daaraan het eerste wegdeel van de Overcingellaan. De bovenkant van de kaart wijst naar het zuiden.

Iepenlaan jaren 30

werkplaatsen. Alleen hier en daar is aan de gebouwen nog te zien, bijvoorbeeld aan de vorm van de ramen, waar de bakker, de schoenmaker en de kruidenier op de hoek ooit hebben gezeten.

Een keur aan onderwijs

In 1866 besloot het gemeentebestuur op aandringen van burgers tot de oprichting van een Hogere Burgerschool met 3-jarige cursus. Deze Rijks HBS verrees in 1868 aan de Beilerstraat, op grond die van de gemeente zelf was. Een aantal jaren later mocht de driejarige cursus van het Rijk worden uitgebreid tot een vijfjarige, mits de gemeente de nodige verbouwingskosten voor haar rekening zou nemen.

Aan de Oosterhoutstraat werd in 1912 een hervormde

lagere school gebouwd, later bekend als de Dr. De Visserschool. In 1922 werd deze fors vergroot met een verdieping er bovenop. Negen jaar later vond aan de achterzijde uitbreiding plaats met vier lokalen en een tekenzaal. Een en ander ook om een kleuterschool en U.L.O. onderwijs in het gebouw onder te kunnen brengen. In de jaren tachtig van de vorige eeuw is het scholencomplex afgebroken. Op het terrein zijn appartementen gebouwd.

De overige scholen in de wijk, de christelijke lagere school (Anne de Vriesschool) met de kleuterschool aan de Beatrixstraat, de landbouwhuishoud- en industrijschool (Kohnstammschool) aan de Beatrixstraat, de school voor Buiten Gewoon Lager Onderwijs (Van Lieflandschool) aan de Burgemeester Gratamastraat en

de openbare U.L.O en avondschool voor Handelsonderwijs (Jan Fabriciussschool) aan de Overcingellaan werden na de oorlog gebouwd. De huidige bezoeker zal ze niet meer vinden. Ook deze scholen zijn allemaal afgebroken en vanaf de jaren negentig door woningen vervangen. (Zie ook hoofdstuk 8)

Het plan van 1922

Het ‘Plan tot wijziging van een gedeelte van het uitbreidingsplan van 1915’ uit 1922 vormde de uiteindelijke basis voor de verdere ontwikkeling van de wijk.

Een belangrijk onderdeel was het ontwerp voor een Parkplein op de plaats waar de Bosstraat en de Parkstraat bij elkaar kwamen. Aan de zuidkant hiervan stond het Parkhotel. In het plan werd een aantal nieuwe wegen geprojecteerd, die allemaal uitkwamen op de pleinvormige ruimte. Het betrof de Burgemeester Gratamastraat, de Burgemeester Jollesstraat en de Plataanweg. Het idee was vanuit het Parkplein als een centrum in de wijk verbindingen te leggen met het station, met Assen-Oost via de Plataanweg en met de Beilerstraat via de Bosstraat en de Iepenlaan. Verder zijn in dit plan de Vogelkerslaan, de Kastanjelaan, de Iepenlaan, de Meidoornlaan en een deel van de Port Natalweg getekend, ter voltooiing van de wijk. Het doortrekken van de Iepenlaan naar de Beilerstraat is nooit uitgevoerd. Het gevolg van de gemeentelijke plannen was dat er sindsdien meer groen kwam in de openbare ruimte, met verharde straten met namen van de bomen die er langs werden geplant.

De jaren dertig

Het duurde tot 1937 – toen Assen bijna 20.000 inwoners telde – voordat de gemeente met een nieuw plan op de proppen kwam (fig. 9). Het stratenplan in Oud-Zuid was toen al voor het grootste deel voltooid.

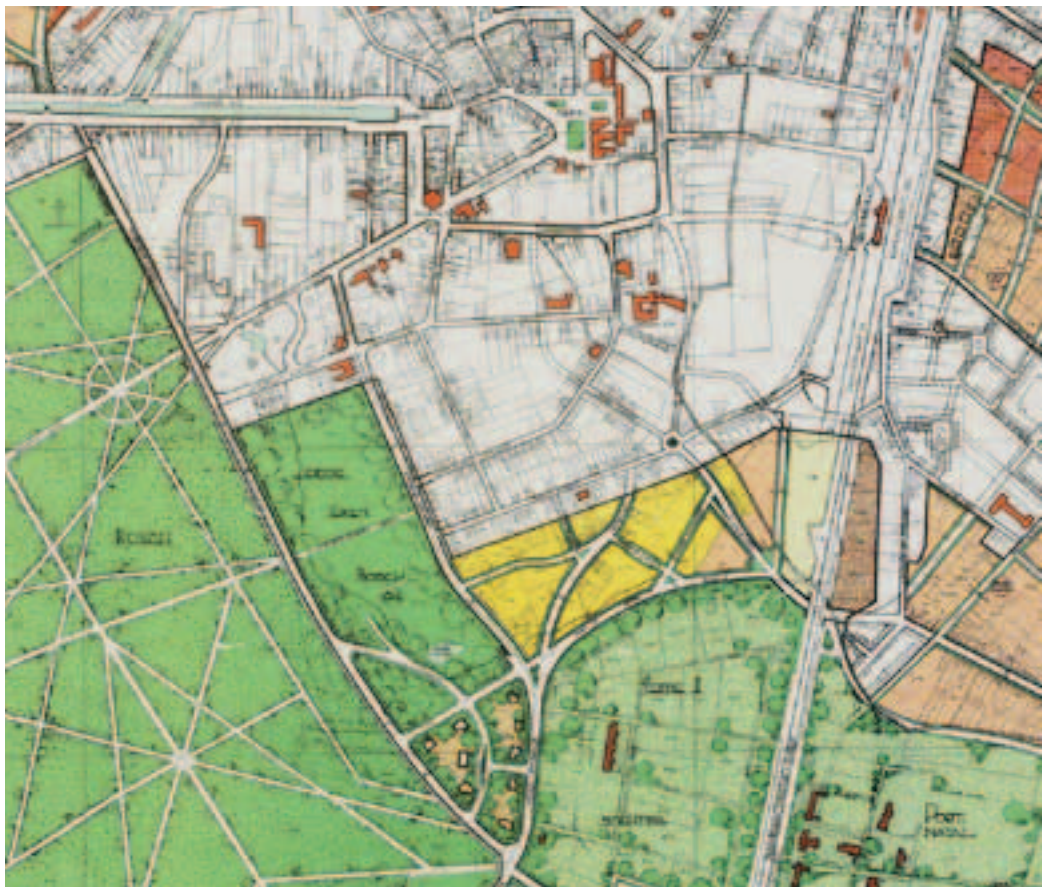
Plataanweg 2013

Ook nu weer bleef de weg door het Asserbos gehandhaafd. Hier had de raad in 1933 al mee ingestemd. Waarschijnlijk omdat door veel burgers tegen deze weg werd geprotesteerd, maar zeker ook door een negatief advies van de Inspecteur van de Volksgezondheid, werd de weg nooit uitgevoerd, gelukkig. Ook in 1937 stond het doortrekken van de Iepenlaan naar de Beilerstraat nog steeds op de kaart. Toen dat verviel, werd na de oorlog de Gouverneur Hofstedelaan aangelegd om de Iepenlaan niet dood te laten lopen en om nog een aantal woningen een plaats te kunnen geven. De Plataanweg liep in het plan in een vloeiende lijn door over het spoor en verbond de stad via de Anreperstraat met het oostelijke buitengebied.

De wijk is af

Pas in het begin van de jaren vijftig werd de Port Natalweg, die in de jaren twintig al was getekend, daadwerkelijk aangelegd. Met zijn gebogen belijning volgde deze de grens van het landgoed Port Natal. Overeenkomstig het bestemmingsplan van 1955 mochten aan één zijde vrijstaande woningen worden gebouwd.

Figuur 9
Assen Plan van
Uitbreiding 1937
(uitsnede)

Het fraaie uitzicht over het weide- en bosgebied van het voormalige landgoed bestaat nog steeds. De Vogelkerslaan die al vóór de oorlog was aangelegd, werd pas in de jaren vijftig bebouwd. Aan de noordzijde van de straat met een vijftal woonblokken met aanvankelijk huurwoningen in een typerende wederopbouwstijl. Toen werd ook het Gouverneur Hofstedeplantsoen voltooid en via de Gouverneur Hofstedelaan aangesloten op de Bosstraat. Voor deze aansluiting moest een boerderij aan de Bosstraat worden afgebroken. Reden waarom in de huidige straatwand nummer 35 ontbreekt.

In de jaren zeventig werd de Parkstraat doorgetrokken naar de Zuidersingel door middel van de Beatrixstraat, die vanwege de grote groene ruimte achter de bestaande bebouwing relatief eenvoudig kon worden aangelegd. Om dit mogelijk te maken werd een woning aan de Oosterhoutstraat afgebroken. In de jaren zeventig, toen de Overcingellaan in zuidelijke richting werd doorgetrokken, werd de Port Natalweg hier op aangesloten. Deze gaf een belangrijke verbinding met de stedelijke hoofdwegenstructuur. Hiermee was de wegenstructuur van Oud-Zuid voltooid.

Luchtfoto uit 1959 (© Aviodrome Lelystad). Het Parkhotel in het midden van de foto.
De Vogelkerslaan en de Port Natalweg zijn bebouwd.
Onderaan de foto zijn de kwekerijen van Bijma en Berenschot aan het Oosterhoutje nog zichtbaar.

Geers Banden zit al vanaf 1968 aan de Bosstraat met de ingang aan de Eschstraat. Joop Geers (1954) vertelt dat het bedrijf er destijds niet zonder slag of stoot is gekomen. “Mijn vader werkte bij garage De Waag aan de Collardslaan. Dat zat toen naast de vroegere brandweerkazerne. Wij woonden in die tijd in de Bosstraat op nummer 56. Op 58 zat een aannemersbedrijf dat failliet ging. Pa zag toen kans om zijn ideaal te beginnen.” Maar voor het zover was kreeg vader Gezienus Theo (Sinus) Geers te maken met weerstand uit de buurt. Joop: “Iemand in de Bosstraat begon een handtekeningenactie tegen de plannen van mijn vader. Aan de Oosterhoutstraat zat destijds autosloperij Van Dam en de mensen dachten aan zo’n situatie. Mijn vader

buurt wat overlast met af en toe een vrachtauto in de straat, maar ook gemak. Geers, kun je mijn band even oppompen? Geers, de auto wil niet starten. Banden van fietsen, rolstoelen, autopedes, met van alles komen ze naar ons toe. Dat heeft de overlast wel ingedamd. De buurtwinkel van Bertus Alink was vroeger een trefpunt, maar ons bedrijf heeft ook een zekere sociale functie. Daar stel je je ook voor open.” Vader Geers leeft nog en woont in De Boshof. Joop stapte al op zijn zeventiende in het bedrijf en leerde het vak van senior. “Toen was het nog niet zo ingewikkeld als tegenwoordig. Heel veel heb ik ook mezelf geleerd. Nog steeds ben ik degene die het meeste weet. Dat hoort ook zo. Mijn broer Frans werkt hier vanaf

Joop Geers van Geers Banden

Nooit weer verhuizen

was er niet blij mee, maar uiteindelijk kwamen er maar drie handtekeningen op de lijst. Pa heeft nooit vergeten wie die actie begonnen is. Een van de drie ondertekenaars is later gewoon klant bij ons geworden, de andere twee hadden geen auto.” Joop Geers moet hard lachen om de opmerking dat zijn onderneming op een bijzondere plek zit. “Dat is zo, maar ik weet ook wat het is om een bedrijf te verhuizen. In 1978 moest het pand helemaal leeg voor afbraak en nieuwbouw. Voor nood gingen we toen naar de Industrieweg. Ik zal het nooit vergeten. Het leeghalen van de oude ruimte en het inrichten van de nieuwe werkplaats doe je niet zomaar even. Daarom zijn we hier altijd gebleven. Het geeft in een woon-

1982. Hij is veertien jaar jonger dan ik. In de werksituatie bekijk ik dat zakelijk. Er moet geld verdiend worden en dan maakt het geen verschil of het je broer is of iemand anders.” Joop Geers is trots op zijn bedrijf. “We hebben geen grote balie met iemand in driedelig kostuum erachter en ook geen dure inrichting. Maar we hebben wel de machines en de know how.”

Buurt met karakter

Hoofdstuk 3 De kleur van de wijk

Aard van Oud-Zuid

Buurt met karakter. In de stedenbouw betreft dit de aard of het kenmerkende van de omgeving: de ruimtelijke structuur, de straten, de gebouwen, het water en het groen. En vooral ook de samenhang tussen de onderdelen. Maar ook de mensen die er wonen en de manier waarop zij de openbare ruimte gebruiken, kleuren de wijk. Wat voor soort mensen wonen er en hoe gedragen zij zich. Dit is vanzelfsprekend tijdgebonden en verandert voortdurend en is daardoor voor de bepaling van het karakter van een wijk niet erg bruikbaar.

In het tijdschrift van de Asser Historische Vereniging verschijnt al jarenlang een rubriek ‘De straat van mijn jeugd’, waarin mensen vertellen over hoe het was in hun straat. Ook de wijk Oud-Zuid is hierbij aan bod gekomen. Interessant is wat de geïnterviewde bewoners hierover vertellen. Het zijn persoonlijke ervaringen, maar een aantal zaken zijn meer algemeen. Bijvoorbeeld dat vóór de oorlog de wijk nog niet helemaal af was; het weinige autoverkeer waardoor je nog op straat kon spelen; de mensen in de buurt die je bijna allemaal kende; de winkels, scholen en ambachtelijke bedrijfjes die er nog waren.

Aan deze verhalen kun je aflezen dat er veel veranderd is en het leven op straat niet meer hetzelfde is. Wat nauwelijks veranderd is, is het stratenpatroon en het uiterlijk van de historische gebouwen, tenminste als je niet teveel op details let. Een geheel nieuwe aanblik geeft de nieuwbouw die sinds de jaren tachtig aan de wijk is toegevoegd.

De stedenbouwkundige aanleg en de architectuur van de bebouwing van vóór de oorlog zijn de stabiele factor in Oud-Zuid en bepalen het karakter, ondanks de veranderingen. De nieuwbouw is er wel, maar verstoort

de oudere architectuur (op enige uitzonderingen na) niet echt. Buurt met karakter slaat dus met name op de oudere straten en bebouwing van de wijk, die vooral is ontstaan in de periode 1870-1950.

Status of geen status, dat is de kwestie

In de Nota Monumentenzorg van de gemeente Assen, wordt aan Oud-Zuid het predicaat “waardevol gebied” toegekend. Dit naar aanleiding van een onderzoek dat het Rijk liet uitvoeren in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) en het daarop volgende Monumenten Selectie Project (MSP) tussen 1985 en 1995. De uitkomst hiervan was dat Oud-Zuid weliswaar een zekere cultuurhistorische waarde vertegenwoordigt, maar landelijk gezien niet in die mate dat de wijk in aanmerking kwam voor de wettelijke monumentenstatus van “beschermd stadsgezicht”. Deze status is wel toegekend aan historische delen van de binnenstad van Assen en het Asserbos. Hierbij zijn inbegrepen de Zuidersingel, de Beilerstraat en het landgoed Overcingel, die gezien worden als onlosmakelijke onderdelen van de oude kern. Oud-Zuid heeft vooral lokale waarde en dat komt doordat het merendeel van de bebouwing is ontworpen en gebouwd door architecten en aannemers uit Assen (zie ook kaart op pag. 118). En dat is op zich weer bijzonder. Architecten die vaak zonen waren van architecten of van aannemers en die na de technische school begonnen als timmerman en vervolgens tekenlessen gingen volgen aan de avondschool. En die na een paar jaar werken op een architectenbureau als tekenaar het aandurfden om voor zichzelf te beginnen. Dat was een heel verschil met tegenwoordig, waarbij men jaren moet studeren om als gediplomeerd architect erkend te worden.

De laatste buurtsuper in 1999

De Asser architecten uit het interbellum tussen 1920 en 1940 hebben laten zien dat er met praktische kennis van het bouwen, een vaardige tekenpen en een creatieve instelling een wijk met karakter kon worden gemaakt.

Zonder de overheid

Een ander kenmerk van Oud-Zuid is dat de wijk niet op basis van een planmatig stedenbouwkundig ontwerp van de overheid, maar door initiatieven van particulieren van de grond is gekomen, zo tussen 1870 en 1920. De Zuidersingel en de Beilerstraat waren er al eeuwen. De Eschstraat, Oosterhoutstraat, Bosstraat, Wilhelminastraat en Parkstraat hebben in een vijftig jaar tijd hun beslag gekregen.

Deze geleidelijke ontwikkeling is behoorlijk goed gegaan, vooral als in aanmerking wordt genomen dat de bebouwing van de verkavelde percelen vrij willekeurig plaatsvond. Sinds het begin van de twintigste eeuw met aanleg van de Wilhelminastraat kwamen de plaatselijke architecten in beeld. Pas na 1922 toen de Parkstraat net was aangelegd, nam de gemeente het initiatief om de rest van de wijk planmatig aan te pakken. Dat wil zeggen dat er een stedenbouwkundig plan op tafel kwam, aan de hand waarvan het Parkplein, de Burgemeester Gratamastraat, de Burgemeester Jollesstraat, de Plataanweg, de Iepenlaan, de Kastanjeaan en de Meidoornlaan zouden worden aangelegd. Dat bracht meer samenhang in de wijk, zonder dat de diversiteit daaronder leed. Integendeel, de straten werden ruimer en er verschenen pleinen (Parkplein), verbredingen (Plataanweg), plantsoenen (Iepenlaan) en bomen in de straten.

Een vondst was het Parkplein dat niet alleen als verkeersplein ging functioneren, maar tevens een markeringspunt ging vormen in de wijk, een knooppunt dat bestaande en nieuwe straten met elkaar verbond en verbindingen naar buiten legde. Menigeen zal het nu jammer vinden dat de markante horeca-functie van weleer verloren is gegaan.

Na de oorlog kregen de Vogelkerslaan, de Port Natalweg en de Gouverneur Hofstedelaan ook een eigen karakter door de typische naoorlogse architectuur. Zo konden de Bouwkaswoningen langs de Gouverneur Hofstedelaan met een lening van de in Assen groot geworden N.V. Bouwfonds Nederlandse Gemeenten worden gerealiseerd.

Grote variatie

De bebouwing in het gebied kent een grote variatie in architectuur. Vrijwel elk huis is anders. Er is sprake van een sterke afwisseling van oude, historische panden en nieuwere gebouwen. Toch wordt het beeld voornamelijk bepaald door de historische bebouwing, met daaronder een relatief groot aantal beschermde monumenten. Een flink deel van Oud-Zuid is bebouwd met vrijstaande huizen, met een villa- of landhuisachtig karakter. Daarnaast zijn er veel twee-onder-een-kapwoningen te vinden. Woningbouwcomplexen, al dan niet gestapeld, zijn de laatste decennia vooral gerealiseerd op plaatsen waar al eerder flinke bouwmassa's aanwezig waren, zoals scholen, het ziekenhuis of een garagebedrijf. Denk aan de Prinses Margrietstraat (AZA garage), Prinses Beatrixhof (Anne de Vriesschool), de Oosterhoutstraat (Dr. De Visserschool), Zuidhaege (Wilhelmina Ziekenhuis) of het Prins Clausplantsoen (Drenthe College). Opvallend zijn de vaak kleine onderlinge afstanden

tussen de woningen, soms niet groter dan een steeg, waardoor gesloten straatwanden zijn ontstaan. Daarbij staat de bebouwing consequent in de rooilijn, soms met plaatselijk kleine verspringingen. De afstand tot de weg is vaak niet meer dan enkele meters en bijvoorbeeld in de Eschstraat, de Oosterhoutstraat en een deel van de Bosstraat grenzen de huizen direct aan de openbare ruimte. Omdat elk bouwblok uniek is, hebben zij alle een individueel karakter. Er komen veel verschillende bouwvormen voor, met allerlei vormen van daken. Af en toe zelfs eens een plat dak. Het zorgt voor een divers straatbeeld.

Kenmerkend voor Oud-Zuid is de geknikte kap of mansarde kap, een type dat in de interbellum-periode veel werd toegepast. Overeenkomsten zijn te vinden in materiaal- en kleurgebruik. De meeste woningen zijn opgetrokken in rode, roodbruine en soms gele baksteen. Daken zijn veelal voorzien van dakpannen, maar villa's met rieten daken zijn evenzeer kenmerkend voor Oud-Zuid. Het houtwerk is vaak wit geschilderd, soms met donkere accenten. De rijke detaillering valt daarbij op, in de vorm van dakoverstekken, erkers, uitbouwen en portieken.

Aan alle kanten groen

De specifieke ligging van de wijk in de stad onderstreept het bijzondere karakter. In de eerste plaats is dit de nabijheid van het stadscentrum en vlakbij het station. Daarnaast wordt de wijk aan vier zijden omzoomd door bijzonder groen: het landgoed Overcینگel, de Gouverneurstuin, de restanten van Port Natal en natuurlijk het unieke Asserbos dat zich leent voor tal van doeleinden. Alleen niet meer voor het kloppen van de kleden van de buurtbewoners, zoals lang

Asserbos met
Oude Vijver

gebruikelijk was op een plek in het bos vlakbij de Beilerstraat. Bomen hebben de sporen hiervan uitgewist en de stofzuiger maakte het karwei overbodig.

De beken die op oude kaarten zichtbaar zijn, mogen deels onder de grond verstopt zitten, hun invloed is nog terdege merkbaar. Het heeft veel gedoe veroorzaakt bij de nieuwbouw tussen de Zuidersingel en de Wilhelminastraat en bij het Prins Clausplantsoen. Er zijn huizen in de buurt die bij flinke regenval de kelder niet droog kunnen houden.

Uiteinde van de Kas-
tanjelaan met uitzicht
op het voormalige
landgoed Port Natal

Beilerstraat 145 t/m 155 en (om de hoek) Bosstraat 60 t/m 70 zijn gebouwd in de periode 1908 – 1909. Architect/ontwikkelaar P. Belgraver had hier in het begin van de 20ste eeuw een groot perceel grond gekocht, waarop huizen in drie verschillende categorieën (herenhuizen, dubbele woningen en rijenwoningen) werden gebouwd.

Monumentenkaart

- Rijks monument
- Provinciaal monument
- Gemeentelijk monument
- Geen monument

Monumenten Assen Oud-Zuid

(situatie oktober 2013)

Rijksmonumenten

Beilerstraat	5-7	woonhuis met koetshuis (1868)
Beilerstraat	9	woonhuis (1888)
Beilerstraat	10	woonhuis (ca. 1905)
Beilerstraat	20	woonhuis De Oude Pastorie (ca. 1870)
Beilerstraat	24	voormalig woonhuis (ca. 1885), nu kantoorfunctie (De Drentse Zaak) vm. RHBS (1867), architect C.H. Winters; nu onderkomen van RTV Drenthe (niet op de kaart)
Beilerstraat	30	woonhuis Oakland gebouwd i.o.v. van Hartogh Heys van Zouteveen (1875-1878) met bijbehorende tuin, ooit aangelegd als arboretum
Beilerstraat	41	woonhuizen (ca. 1905)
Beilerstraat	61,63,65	helft van dubbel woonhuis (1933), architect A. van Oosten
Burg. Gratamastraat	16	huis en landgoed Overcingel (1777-1778). Ontwerp Abraham Sorg
Oostersingel	27	wooncomplex (1920-1922), architect Ivo D. Havermans, Den Haag
Oosterhoutstraat	15,17,19,21	idem
Parkstraat	1,3,5	idem
Oosterhoutstraat	23,25,27	idem
Parkstraat	2,4,6,8	idem
Oosterhoutstraat	9-9A	vm. Wilhelminaziekenhuis (1930), architecten gebr. Stuivinga uit Zeist
Parkstraat	25	helft van dubbel woonhuis (1933), architect A. van Oosten
Plataanweg	33	landhuis (1927-1928), architect Abraham van Oosten
Plataanweg	3	woonhuis (1931-1932), architect J.F.A Göbel
Port Natalweg	2	landhuis (1934-1937), architect T. de Haan (in de wandeling ‘de Uiver’ genoemd)
Zuidersingel	11	woonhuis, late 19de eeuw, in 1910 verbouwd
Zuidersingel	21	woonhuis + stoeppalen en kettingen, ca 1885
Zuidersingel	79-81	Gereformeerde kerk (1923-1925), architect A. Smallenbroek Jzn

Provinciale monumenten

Beilerstraat	57-57A-57B-59	dubbel woonhuis met smeed- en gietijzeren hekwerk aan de voorzijde (1905-1906)
Beilerstraat	145-147	dubbel woonhuis met smeedijzeren hekwerk aan de voorzijde (1906-1908). In eigen beheer gebouwd door de Groninger architect P. Belgraver
Beilerstraat	149-151;153-155	twee dubbele woonhuizen (1908-1909). In eigen beheer gebouwd door P. Belgraver. Nr. 149 heeft momenteel een kantoorfunctie
Vogelkerslaan	3-5-7-9-11-13	woonhuizen (1947), architect Van Elmpt en Muller (Groningen)
Wilhelminastraat	10A-E; 12A-G	vm. rijksbelastingenkantoor (1914), ontworpen door een van de rijksbouwmeesters. Sinds de jaren 90 verbouwd tot appartementencomplex voor senioren

Gemeentelijke monumenten

Beilerstraat	2	woonhuis, tevens de voormalige Zuiderschool met aan de voorzijde de onderwijzerswoning (ca. 1832). Vooraanzicht is van ca. 1875
Beilerstraat	4	woonhuis ca. 1890
Beilerstraat	6	woonhuis ca. 1890
Beilerstraat	8	woonhuis (1901). In 1908 vergroot naar een ontwerp van architect J. Smallenbroek. In 1963 zusterhuis van het Wilhelminaziekenhuis
Beilerstraat	11	woonhuis (1906)
Beilerstraat	12	woonhuis ca. 1870
Beilerstraat	13	woonhuis (1871)
Beilerstraat	14	woonhuis oorspronkelijk ca. 1870. Omstreeks 1912 ingrijpend verbouwd, waarbij de verdieping is toegevoegd en de huidige gevel is ontstaan. Ontwerp + bouw A. de Vries Hzn (aannemer). Later een aantal jaren het bureau van architect J. Boelens Kzn
Beilerstraat	15	woonhuis 1871. Woning van de familie Sandberg
Beilerstraat	16-18	woonhuis 1875. In 1916 is achter het huis een kantoor gebouwd van de Nederlandse bank. In 1923 is het pand verbouwd en opgesplitst. Omstreeks 1975 is de kluis verwijderd

Beilerstraat	22	woonhuis, 1881 (vlgs. steen in de voorgevel), architect onbekend
Beilerstraat	23	woonhuis (1900), met gietijzeren hekwerk aan de voorzijde.
Beilerstraat	25	woonhuis met gietijzeren hek aan de voorzijde. In 1900 voor de familie Kuipers gebouwd
Beilerstraat	26	woonhuis, omstreeks 1880
Beilerstraat	27	woonhuis (1896). In 1916 verbouwd tot meubelzaak in opdracht van R. Meijer (zie bedrijfsgebouw aan de achterzijde en ook de etalage links van de entree). 2 vensters links van de voordeur werden vervangen door een groot etalageraam. Nu woning + atelier
Beilerstraat	29	Sake Elzinga woonhuis (ca. 1896). Het huis is van oorsprong ouder
Beilerstraat	31	woonhuis (ca. 1868)
Beilerstraat	32	voormalige conciërgewoning (1911) van de HBS. Nu kantoorfunctie
Beilerstraat	35	woonhuis (ca. 1868)
Beilerstraat	37	woonhuis (ca. 1868)
Beilerstraat	43	woonhuis, (ca. 1868)
Beilerstraat	45	woonhuis (1926-1928), architect Markus de Vries Azn
Beilerstraat	139	vm. woonhuis (begin 20ste eeuw), nu advocatenkantoor
Beilerstraat	157-159	blok van drie woonhuizen, waarvan nr. 55 aan de Bosstraat (1915-1916), architect Jan Neisingh
Beilerstraat	173	Villa Boschlust (ca. 1870). Tevens naam van voormalig landgoed. Herbouwd in 1907-1908 door aannemer A. de Vries Hzn in opdracht van Mr. B.W.N. Servatius. Nog herkenbare tuinaanleg aan de voorzijde. Nu onderdeel van een zorgorganisatie
Bosstraat	2	helft van dubbel woonhuis (1935-1939), architect Jan Hendrik van Houten
Bosstraat	3-5	'Randwijk' (1921-1922), dubbel woonhuis voor ambtenaren, architect D. Jansen van Galen (directeur gemeentewerken)
Bosstraat	40-42-44	woonblok (1936-1937) bestaande uit 3 woningen, architect (aannemer) D. Brouwer
Bosstraat	55	woning van woonblok bestaande uit 3 woningen (1915-1916), waarvan 2 woningen een adres hebben aan de Beilerstraat (157 en 159), architect J. Neisingh
Burg. Jollesstraat	16	woonhuis (1926), i.o.v. K. van Rees, die ook verantwoordelijk was voor het ontwerp.
Iepenlaan	10	landhuis (1925) architect Markus de Vries Azn
Oosterhoutstraat	zonder nummer	vm. Hervormde Kapel De Schalm (1913-1914), architect H. Enklaar Hzn
Oosterhoutstraat	29-35-37-39	wooncomplex blok III (1920-1922), architect Ivo D. Havermans, Den Haag
Oosterhoutstraat	30	vm. consultatiebureau en kraamverplegingsdienst en dienstwoningen, nu kantoor (1923-1925), architect Markus de Vries Azn

Oosterhoutstraat	34-34a en 36-36a	vm café, winkel en woningen(1936-1937), architect Jan Hendrik van Houten
Oosterhoutstraat	44	De Zonnewijzer, vm woning hoofdonderwijzer Dr. De Visserschool (1912), architect H. Enklaar Hzn. De woning heeft in 1926 een volledige verdieping gekregen naar een ontwerp van architect A.T. Kraan uit Oegstgeest
Parkstraat	11	woonhuis (1926), architect J. Boelens
Parkstraat	26	helft van dubbel woonhuis (1935-1939), architect Jan Hendrik van Houten
Plataanweg	24	woonhuis (1932) expressionistisch; architect (aannemer) D. Brouwer
Plataanweg	29	landhuis (1933) in opdracht van L.J. Kramer, architect (aannemer) D. Brouwer
Plataanweg	35	woonhuis P.H. Walstra (1932), architect J. Boelens Kzn
Port Natalweg	14 en 16	woonhuizen(1936-1937), ontwerp aannemer / timmerman J. de Vries Azn
Vogelkerslaan	2 t/m 56	vijf flatgebouwen (1952); architect J.H. van Houten
Wilhelminastraat	7	woonhuis (1909), architect H.A. Zondag (Kollum)
Wilhelminastraat	9-11	dubbel woonhuis (1909), architect A. Smallenbroek Jzn
Wilhelminastraat	17	woonhuis 'Johanna' (1909), ontwerp en bouw A. de Vries Hzn (aannemer)
Wilhelminastraat	19-21	dubbel woonhuis (1907), vm. pastorie en woning en architectenbureau van J.H. van Houten. Nu dubbele woning.
Wilhelminastraat	25	Architect J. Smallenbroek woonhuis (ca.1910), architect Johannes van Houten
Wilhelminastraat	26	woonhuis (1914-1915); gebouwd en ontworpen door de toenmalige directeur van de ambachtsschool de heer D. Jensma
Wilhelminastraat	27-29	dubbel woonhuis (1910-1913) architect Johannes van Houten
Wilhelminastraat	41 en 43	dubbel woonhuis (1930), architect J.H. van Houten. Gebouwd in eigen beheer.
Wilhelminastraat	1-3-5	architect J.H. van Houten (1936-1937)
Zuidersingel	53-55	dubbel woonhuis 19de eeuws. In 1929 verbouwd tot kantoor van de gemeenteontvanger
Zuidersingel	57-59	dubbel woonhuis ca. 1870. Het huis is opgesplitst in 1911 en in de huidige vorm het resultaat van verbouwingen in 1908 en 1911
Zuidersingel	67	woonhuis. Oorspronkelijk waarschijnlijk omstreeks 1850 gebouwd. In 1920 verbouwd
Zuidersingel	87-89-91	dubbel woonhuis (1906-1908) voor H.A. Kraij. Ontworpen en gebouwd door de Asser aannemer H. Smallenbroek
Zuidersingel	97	woonhuis (1884)

In een lommerrijke Wilhelminastraat is de vuilnisman nog niet geweest.

Esstraat of Eschstraat?

De samenstellers van dit boek hebben hun hoofd gebroken over de vraag wat de juiste benaming moet zijn. In de straat zelf hangen twee prachtige originele naambordjes in een Jugendstil-achtige letter met de naam Eschstraat. Ook Google Earth gebruikt dat. De gemeentegids en het telefoonboek hanteren de naam Esstraat. Wij hebben niet nagegaan of er een officieel besluit van de gemeenteraad

is die de spelling van de naam veranderd heeft, wat officieel wel zou moeten. Gezien het karakter van het boek hebben wij gekozen voor de oude spelling; veel mooier. Overigens zou de oude naam Houtstraat beter zijn geweest. Oud-Zuid heeft nooit een es gehad, wel veel bos. En waar zijn al die andere prachtige straatnaambordjes gebleven?

*Het kruispunt Oosterhoutstraat – Eschstraat in ca. 1950.
Handkarren en paard-en-wagen mogen niet de Eschstraat in rijden.*

Al bijna 50 jaar woont Aly Alink-Philips op het adres Bosstraat 54. Het is de plek waar ze samen met haar echtgenoot Bertus tot en met 30 januari 1999 een buurtwinkel dreef. “Bertus wilde voor zijn zestigste stoppen. Op 2 februari 2000 was hij jarig.” Ze hadden geen opvolger en Bertus – in 2008 overleden – kampte met een kwakkelende gezondheid. Daarmee kwam een eind aan een periode van 80 jaar waarin een Alink in het pand op de hoek van de Bosstraat en de Eschstraat een winkel had. Aly Alink: “Opa Jan Hendrik Alink kocht het in 1919. Hij was een zoon van een gezin dat aan de Beilerstraat groente en bloemen kweekte. Opa verbouwde groente aan de Bosstraat op

machine had, maakte ik lange dagen. En Bertus zat ’s avonds altijd rekeningen op te maken. Alles met de hand. Ik mocht graag in de winkel zijn. Je had ook een sociale functie. De klanten deelden hun problemen met je. Daar praatte je verder niet over.” De geschiedenis van de Alinks aan de Bosstraat gaat dus terug tot 1919, maar daarvoor had het pand al een bijzondere historie achter de rug, weet ook Aly Alink. Dat blijkt eveneens uit een artikel door M. Th. Kraijer in de Nieuwe Drentse Volksalmanak van 2006. Daarin wordt vermeld dat de geboren Fries Hotze Rusticus in 1899 een vergunning kreeg voor een particuliere boterfabriek annex melkinrichting in het huis dat hij

Aly Alink van de vroegere buurtwinkel

Een zaak met een sociale functie

de plek waar nu het huis met nummer 38 staat. Die ventte hij uit.” Jan Alink, de vader van Bertus, nam de zaak in 1963 over. Opa hield inwoning tot zijn dood. Aly: “In 1964 kwamen ook wij er bij in. Opa was er toen nog. Hij kon smakelijk vertellen.” Toen Bertus en Aly de zaak in 1978 kochten, verhuisden vader Jan Alink en zijn vrouw naar de Vogelkerslaan. Veel inwoners van Oud-Zuid hebben warme herinneringen aan de winkel van Alink. Aly kijkt er zelf ook met voldoening op terug. “Ik heb het altijd met plezier gedaan. Het was wel hard werken. Vooral toen onze drie kinderen klein waren en ik nog geen was-

dat jaar had laten bouwen op de Holtesch, zoals de plek destijds werd aangeduid. Rusticus noemde zijn bedrijf La Con fiance (Frans: Het Vertrouwen), maar in 1910 kon hij het financieel niet meer bolwerken en werden het huis en de grond geveild. De nieuwe eigenaar werd de smid en rijwielhandelaar Driesens. Daarna begon het tijdperk Alink. Aly Alink had de indruk dat het pand nog ouder was: “Toen we de kamer van onze zoon Peter opnieuw gingen behangen, bleken er achter het oude behang kranten uit 1882 te zitten.”

Gebouwen in beeld

Hoofdstuk 4 Ontwikkeling van de architectuur

Architectuur mode

Sinds circa 1890 is er in Oud-Zuid een grote variëteit aan architectuur te vinden. Bouwstijlen zijn modegevoelig en daardoor herkenbaar als een spiegel van de tijd. Zo kregen sinds het eind van de negentiende eeuw de maatschappelijke veranderingen hun weerslag in de architectuur. Te denken valt daarbij aan sterke groei van de bevolking, de uitbreiding van de nutsvoorzieningen, de openbare gebouwen en de infrastructuur, maar ook bijvoorbeeld aan de industrialisatie en de toename van het winkelbestand. Ook de woningwet van 1902 en de ontwikkelingen in de techniek van het bouwen en het materiaalgebruik beïnvloedden de architectuur sterk. Het denken over bouwkunst veranderde. Zo was het H.P. Berlage (1856–1934) die aan het eind van de 19de eeuw een oproep deed aan zijn collega's om zich meer op de hoofdlijnen van een gebouw te richten dan op de details. In zijn Koopmansbeurs in Amsterdam werkte Berlage deze benadering overtuigend uit. Het resultaat was voor de goegemeente toen tamelijk schokkend, terwijl nu de beurs van Berlage meer als een archaïsch bouwwerk uit vroeger tijden wordt ervaren. De eerste stap naar een 'nieuwe bouwkunst' was toen echter wel gezet. Naast de rationalistische bouwkunst die Berlage propageerde en die daarna door de architecten van het 'Nieuwe Bouwen' verder werd uitgewerkt, ontwikkelde zich de expressionistische (baksteen)architectuur van de Amsterdamse School. Beide richtingen hadden aanzienlijke invloed op de architectuur in Nederland. In Assen zat in de bouwstijlen een blijvende traditie onderstroom waarin in meerdere of mindere mate vleugjes van deze nieuwe architectuurstromingen door de lokale architecten werden verwerkt. Elke architect koos daarbij uit wat hem het beste uitkwam, maar evenzo belangrijk waren de wensen van de opdrachtgever.

Beilerstraat

Omdat het in Oud-Zuid gaat om een mix van allerhande stijlkenmerken, wordt in dit boek van de klassieke kunsthistorische bouwstijlenindeling afgezien. Er is voor gekozen de ontwikkeling van de architectuur in tijdvakken onder te brengen, waarna in hoofdstuk 5 het werk van een aantal Asser architecten concreet onder de loep wordt genomen.

In Oud-Zuid zijn met betrekking tot de architectuur de volgende perioden te onderscheiden:

1870 – 1900	De vroege periode
1900 – 1918	De aanlooperperiode
1918 – 1940	Het interbellum
1940 – 1945	De oorlogsperiode
1945 – heden	De naoorlogse periode

Oosterhoutstraat

1870 – 1900

De vroege periode

Sinds 1870 ontwikkelde de wijk zich langs de randen, de Zuidersingel en de Beilerstraat en in bescheiden mate ook in de Eschstraat en de Oosterhoutstraat. Van een woonwijk was toen nog geen sprake. Er werden overwegend deftige huizen gebouwd, met langs de Eschstraat wat arbeiderswoningen en langs de Oos-

terhoutstraat eenvoudige burgerwoningen, enkele of dubbele, aanvankelijk aan één kant van de straat. De woningen langs de Eschstraat hadden mogelijk te maken met de drukkerij van Born die daar aan het eind van de negentiende eeuw gevestigd werd. Achter de huizen in de Eschstraat en de Oosterhoutstraat vestigden zich ambachtelijke bedrijven, al dan niet met een winkel aan de straat. De kavels hadden voldoende diepte om een werkplaats achter het huis te kunnen bouwen. De bouwstijl langs de Zuidersingel en de Beilerstraat kan worden gekarakteriseerd als 'eclectisch', dat wil zeggen dat er verschillende stijlen door elkaar werden gebruikt (eclectisch betekent: 'het beste uitkiezend').

Deze bouwstijl was in het hele land typerend voor deze tijd. Zo zijn er bijvoorbeeld deur- en raamomlijstingen te zien met kuifstukken die van Lodewijkstijlen zijn afgeleid (Beilerstraat 15, 20, 24, 37 en 41), balkonhekken en tegels uit de art nouveau-periode (Beilerstraat 12, 11, 43, Wilhelminastraat 17, en soms een classicistisch timpaan (een driehoekig gevelvlak) in de topgevel van een gebouw (Oude Rijks-HBS, Beilerstraat

4 en 6). De oudere huizen uit deze periode hadden één bouwlaag met een kap en een forse dakkapel boven de voordeur. De latere huizen (vanaf 1870) zijn hoger (2 lagen met een kap) of werden verhoogd, waardoor de huizen stedelijker en moderner gingen ogen. Rond de eeuwwisseling deed de art nouveau in de architectuur zijn intrede. Bij een aantal panden in het centrum (Kerkstraat, Oostersingel) is dat nog duidelijk te zien. In Oud-Zuid is deze invloed zeer beperkt terug te vinden, en dan alleen op onderdelen van een gebouw, zoals geveltoppen, deuren, balkons of tegelwerk (Beilerstraat 11, 12, 43, 61). Onder invloed van de art nouveau werden de gevels bewust asymmetrisch vormgegeven en werden allerlei versieringen aangebracht, zoals siermetselwerk, gesneden houtwerk, tegeltableaus, etc. Meer variatie in de architectuur werd uitgetoetst, waardoor ook het straatbeeld verlevendigde, zoals goed is te zien aan het begin van de Beilerstraat. Namen van architecten uit deze periode zijn helaas niet bekend.

Beilerstraat 12 (1900)

Beilerstraat 43
(1900)

Wilhelminastraat 17
(1909)

Links:
Beilerstraat 15
(1870)

Rechts:
Beilerstraat 37
(1875)

Beilerstraat 11
(1905)

Belastingkantoor Wilhelminastraat
(1914)

en de art nouveau architectuur, waarbij toegevoegde ornamenten moesten worden vermeden en het accent kwam te liggen op de constructie. Het moest een strakkere architectuur zijn waarin eventuele versierende accenten, zoals gekleurde baksteen of natuursteenbanden, muurankers en gootklossen integraal in het gebouw werden opgenomen.

Uit dit tijdvak zijn slechts enkele architecten bij naam bekend. Het belastingkantoor werd door een architect van de Rijksgebouwendienst ontworpen. De Nederlands Hervormde kapel De Schalm en de Dr. De Visserschool met onderwijzerswoning (nr. 44) aan de Oosterhoutstraat zijn van de hand van de Asser architect H. Enklaar. In de Wilhelminastraat werden drie woonhuizen gebouwd door de grootvader van Jan Hendrik van Houten (nrs. 25 t/m 27) en een dubbel woonhuis (nrs. 19 + 21) door Jan Smallenbroek Azn, de vader van architect Albert Smallenbroek Jzn. Gedurende de Eerste Wereldoorlog werd er slechts mondjesmaat nieuw gebouwd, maar verbouwingen gingen wel door.

Links:
Woonhuizen
Beilerstraat 145-147
(1906)

Rechts:
NH-kapel Oosterhoutstraat (1913)

1918 – 1940 Het interbellum

Na de Eerste Wereldoorlog ontstond er in heel Europa een nieuw elan in de beeldende kunst en de bouwkunst. Progressieve architecten zochten naar vernieuwingen, zowel in de vormgeving als in het materiaalgebruik. Maar ook de smaak van de opdrachtgevers veranderde. In Nederland werd door de aanhangers van De Stijl en het Nieuwe Bouwen geëxperimenteerd met nieuwe bouwvormen en technieken. Hoewel het traditionele bouwen in Assen ook in het interbellum de boventoon bleef voeren, waren invloeden van de nieuwe stromingen aanwijsbaar bij de Asser architecten. In Oud-Zuid ontstond toen dan ook de typische Asser interbellum-architectuur, die op de identiteit van de wijk een duidelijk stempel zou gaan drukken. Werd eerder vooral door aannemers ontworpen en gebouwd (Eschstraat, Oosterhoutstraat, Bosstraat), in het interbellum waren het vooral Asser architecten die door de burgerij werden uitgenodigd om woningen ‘onder architectuur’ te ontwerpen.

De belangrijkste architecten in deze periode waren Markus de Vries Azn en zijn zoon André, Albert Smallenbroek Jzn, Abraham van Oosten, Jan Hendrik van Houten, Jans Boelens Kzn, en Johannes Frederikus Adrianus Göbel. Van de architecten die van buiten kwamen en die interessante gebouwen ontwierpen kunnen genoemd worden Ivo D. Havermans uit Den Haag (ambtenarenwoningen aan de Oosterhoutstraat / Parkstraat), de gebroeders Stuivinga uit Zeist (Wilhelminaziekenhuis) en Johan Wilhelm Hanrath uit Hilversum (landhuis Bosstraat 21).

Oosterhoutstraat 30
(1923)

Plataanweg 4-6
(1927)

Plataanweg 3
(1931)

Parkstraat 25 / Burgemeester Gratamastraat 16 (1933)

Oosterhoutstraat 34-36 (1936)

Wilhelminastraat 28 (1936)

Oosterhoutstraat (1920)

Bosstraat 21 (1923)

Oosterhoutstraat 9-9a (1930)

1940 – 1945 De oorlogsperiode

Eschstraat, januari 1941

In de oorlog werd er praktisch niet gebouwd in Oud-Zuid. In het begin van het eerste oorlogsjaar bouwde J.H. van Houten wel een dubbele woning in de Wilhelminastraat voor A. Gjaltema (nrs. 13 en 15). Urgent was de bouw van 10 woningen in de Eschstraat (nrs. 23 t/m 41) als gevolg van het verwoestende bombardement in 1941. De herbouw werd eind 1941 al ter hand genomen, in opdracht van

Bouwbureau Holland, dat ressorteerde onder de Algemeen Gemachtigde voor de Wederopbouw, regerings-commissaris ir. J.A. Ringers.

Eschstraat wederopbouw (gebouwd 4de kwartaal 1941)

Vogelkerslaan 2-56
(1952)

Gouverneur Hofstede-
laan 3-5 en 7-9
(1956)

1945 – heden De naoorlogse periode

In de jaren vijftig kwam de bouw weer geleidelijk op gang. In 1952 bijvoorbeeld de vijf flatgebouwen aan de Vogelkerslaan. Flats, die werden ontworpen door J.H. van Houten, waren nieuw in de wijk.

Ook werd de rest van de wederopbouwoningen aan de Eschstraat gebouwd, en in 1947 o.a. een directeurswoning aan de Kastanjelaan door J.H. van Houten en in 1949 een dokterswoning aan Iepenlaan 3 door

Port Natalweg 24 (jaren 50)

J. Boelens Kzn. In datzelfde jaar verrees ook een landhuisje met rieten dak aan Plataanweg 16 van de hand van André de Vries.

Nieuw waren de Bouwkaswoningen aan de Gouverneur Hofstedelaan uit 1956. Niet door hun opzienbarende architectuur, maar vanwege de bouwkasconstructie haalbare koopwoningen voor starters met een smallere beurs. Dat jaar zag ook de bouw van het Tehuis voor Ouderen De Boshof, een nieuw gebouwtipe dat werd ontworpen door Jan Koops van bureau Van Houten en Nijenhuis. Ondanks zijn volume werd dat goed in de omgeving ingepast.

In 1957 werd een nieuwe ULO-school aan de Overcingellaan (Jan Fabriciussschool) gebouwd en in de jaren vijftig en zestig een aantal woonhuizen aan de Port Natalweg, ontworpen door diverse architecten uit Assen en daarbuiten.

Tot en met de jaren zestig was er vooral sprake van het bebouwen van de wijk met particuliere woningen, uitgezonderd het complex woningen aan de Vogelkerslaan in opdracht van Flatbouw Vogelkerslaan U.A. Oud-Zuid leek toen af te zijn, maar sinds de jaren zeventig brak er een periode van verdichting aan door middel van sloop gecombineerd met complexen nieuwbouwwoningen van de hand van projectontwikkelaars, soms op gespannen voet met het oorspronkelijke karakter van Oud-Zuid. In hoofdstuk 8 zal hier verder op in worden gegaan.

*Port Natalweg 30
(jaren 60)*

*Rechts:
Typerende daken op de hoek
Oosterhoutstraat – Parkstraat*

*Wilhelmina Ziekenhuis Assen, op een luchtfoto uit 1964.
Langs het Oosterhoutje is de Van Lieflandschool verzeen.*

Hoe Peter Brandt (1958) vioolbouwer werd, is een verhaal apart. We vatten alleen het laatste deel even samen: opleiding in Londen, daar een baan als restaurateur, een jaar werken bij een oude vioolbouwer in Beilen, een jaar zelfstandig vioolbouwer in Beilen en vervolgens (1991) naar Assen. Hij woont en werkt er aan de Zuidersingel, op de hoek met de Beatrixstraat. “Dit huis heb ik gekocht samen met mijn ex, die in de Venestraat woonde toen ik haar leerde kennen. Ik zocht iets wat centraal lag en toch dicht bij het station en de snelweg. In dit pand woonde de weduwe Van Dalen. Haar man had vroeger een uitvaartbedrijf.”

Hoewel hij een eenmansbedrijf heeft en vooral in zijn werkplaats is te vinden, voelt Peter Brandt zich wel betrokken bij de buurt. “Gerard Alberts uit de Iepenlaan heeft het logo van mijn bedrijf ontworpen en toen onze zoon Christiaan nog op de Emmaschool zat, kwam je daar ook allerlei mensen tegen. Ik ben lid van de Vereniging Oud-Zuid en heb er met anderen wel eens voor opgetreden met mijn gitaar.” Peter Brandt is verguld met de reconstructie van de Zuidersingel. “Jarenlang hebben we bij de gemeente aangegeven dat er te hard werd gereden en dat het een 30 kilometerweg moest worden. Christiaan heeft

Vioolbouwer Peter Brandt

Centraal en dicht bij het station

Peter Brandt troont het bezoek mee naar buiten, waar de stenen plaat met de bedrijfsnaam ligt die vroeger op de voorgevel van het huis prijkte. Er is meer dat aan de vroegere bestemming herinnert. Peter Brandt heeft zijn werkplaats en ontvangstruimte ondergebracht in de voormalige garages van Van Dalen. In een ervan stond ooit de lijkwagen. Uiteraard heeft de huidige gebruiker de garages verbouwd en aangepast aan zijn wensen. Peter Brandt voelt zich thuis in Oud-Zuid. “Het is een fijne wijk om te wonen, vooral ook vanwege de architectuur. Geen huis is hetzelfde en dat is wat mij trekt. In een nieuwbouwwijk verdwaal je maar zo.”

nog eens samen met een gemeenteraadslid op de fiets de route naar de Emmaschool gereden. Steeds kregen we te horen dat de Zuidersingel niet veranderd kon worden omdat de busmaatschappij dat niet wilde. We hebben zonder succes alternatieven aangedragen. Nu is het eindelijk voor elkaar en zijn de bussen verdwenen. Eigenlijk met dank aan het vernieuwde museum, want daar hoorde een mooie omgeving bij.”

De zes van zuid

Hoofdstuk 5 Asser architecten en hun huizen

Wie zijn de architecten? Wie hebben gebouwen ontworpen in de meest markante jaren van de opbouw van de wijk, de jaren twintig en dertig? Om een overzicht te krijgen van de architecten die Oud-Zuid op de kaart hebben gezet, is onderzoek gedaan in het bouwarchief van de gemeente Assen. Als er geen gegevens te vinden waren, zijn bewoners bezocht. Het blijkt dat de periode 1918 – 1940 een periode is geweest waarin Asser architecten en aannemers een stempel konden drukken op de stad. Zes Asser architecten hebben Oud-Zuid een gezicht gegeven. Daarnaast moet nog een architect genoemd worden, de directeur van gemeentewerken Dirk Jansen Van Galen. In Oud-Zuid heeft hij slechts twee woningen ontworpen (Bosstraat 3 en 5), maar daarbuiten zijn scholen als de Emmaschool en de Ericaschool aan de Roodeweg van zijn hand en ook café Marktzicht dat uiteindelijk weer een horeca-functie heeft gekregen. Diverse architecten van buiten hebben in dezelfde tijd ook huizen in de wijk ontworpen, zoals Ivo Havermans (Den Haag), Johan Wilhelm Hanrath (Hilversum), de gebroeders Stuivinga (Zeist), B. Hoogstraten (Rijswijk) en S. van Hoorn (Loppersum). Daarnaast hebben diverse timmerlieden of kleine aannemers woningen neergezet. Door hun eenvoud zijn deze meestal wel van de andere te onderscheiden. Wij vinden ze vooral in de Oosterhoutstraat, de Eschstraat en aan het eind van de Bosstraat.

Markus de Vries Azn

(1871 – 1944)

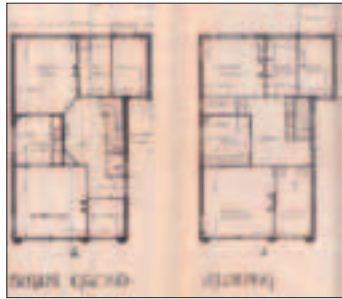
De vader van Markus de Vries was timmerman. Zelf was Markus architect en aannemer, getuige de woningen aan de Emmastraat die hij in eigen beheer bouwde en een aantal jaren verhuurde. Dit kwam meer voor, zoals bij J.H. van Houten. Markus de Vries was de vader van André de Vries Mzn. met wie hij vanaf de late jaren twintig een bureau had. Hij gaf ook tekenlessen aan de ambachtsschool te Assen.

Typerend voor Markus de Vries is de strakke kubische vormgeving van deze dubbele woning in de Oosterhoutstraat (96/98) en de speelse detaillering van het metselwerk. Een jaar eerder had hij in de Emmastraat (10) al een woning in een kubusvorm met een platte afdekking gebouwd. Deze architectuurstijl, verwant aan de Nieuwe Haagse School was een noviteit in Assen. Niettemin zou De Vries ook in meer conventionele stijlen blijven bouwen.

In 1926 ontwierp hij aan de Beilerstraat 45 deze woning voor de weduwe mw. D.W. Beukema. Naast de woningen die er al stonden een wat vreemde eend in de bijt. Ook omdat de woning een aantal meters terug ligt. Niettemin een expressief en compact huis, beïnvloed door de stijl van de Nieuwe Haagse School. Men noemt deze bouwstijl ook wel zakelijk expressionisme. Een jaar later ontwierp Jans Boelens Kzn. een soortgelijke woning aan de Parkstraat.

Op initiatief van mw. W. Pelinck-Zijnen de Gier werd op Oosterhoutstraat 30, schuin tegenover het Wilhelminaziekenhuis, in 1923 een consultatiebureau voor zuigelingen gebouwd, met woonruimte voor een verpleegster en een conciërge. Zij richtte in 1924 een kraamverplegingsdienst op in Assen en zorgde er voor dat overal in Drenthe consultatiebureaus werden opgericht. Ook hier weer een strakke kubische hoofdvorm, die opvalt tussen de traditionele woningen met pannendaken. Veel aandacht werd besteed aan de detaillering van het metselwerk en de (decoratieve) afwerking van de dakrand. De overstekende dakrand en het getrapte metselwerk in de voorgevel geven het gebouw reliëf en een markant voorkomen. In 1925 werd het gebouw uitgebreid met meer kamers voor verpleegkundigen. De laatste jaren is hier het Protestants kerkelijk bureau gevestigd.

Een meer romantisch ogend woonhuis is Bosstraat 23, gebouwd voor T. Alink. Opvallend en gezichtsbepalend is de fraai gemetselde schoorsteen in de voorgevel. De ontwerptekening is gesigineerd met A. de Vries en Zn, wat er op duidt dat zoon André in de bureaudirectie was opgenomen. Eind jaren twintig zien we dat architecten ramen om de hoek zetten, een typisch modeverschijnsel met gevolgen voor de ruimtelijke beleving van binnenuit en het beeld van buitenaf.

Een opvallende houtsculptuur zit boven de voordeuren van Plataanweg 9-11. Het huizenblok werd gebouwd in opdracht van H. Postema. Het roept associaties op met de scheepsbouw. Waarom het zo ontworpen is, is niet bekend. H. Postema was directeur van Firma G.B. Postema Huishoudelijke en Luxe artikelen in het centrum van Assen. Had Postema iets met schepen? Langs de Vaart NZ staat een vrijwel identiek woningblok, ook met zo'n houtsculptuur. Dus toch meer een beeldmerk van de architect zelve?

Albert Smallenbroek Jzn

(1880 – 1959)

Albert Smallenbroek was een zoon van Jan Smallenbroek, die ook architect was. Het bureau van Smallenbroek bevond zich aan de Oostersingel 7. Albert ontwierp eerst samen met zijn vader en begon later voor zichzelf. Het werk van Smallenbroek senior en junior is traditionalistisch van aard. Jan is de ontwerper van de Joodse synagoge aan de Groningerstraat (1901). Albert ontwierp een twintigtal woningen in Assen Oud-Zuid en ook de Zuiderkerk en de gereformeerde pastorie aan de Iepenlaan 4.

Albert Smallenbroek ontwierp in 1923 de gereformeerde kerk met kosterwoning aan de Zuidersingel. De kerk is gebouwd in een traditionele stijl met hier en daar een vleugje Amsterdamse School. De kerk heeft een plattegrond in de vorm van een Grieks kruis, overdekt met houten gewelven. Vanuit dit concept is een zeer ruimtelijk interieur ontstaan. De galerijen in de kruisarmen geven de kerk een theaterachtig karakter. Volgens de gereformeerde opvattingen uit die tijd moest iedereen de predikant kunnen zien én horen en moest de kerkdienst worden ervaren als een ‘vergadering der gelovigen’.

Plataanweg 5 en 7
Ook zijn woonhuizen ontwierp Smallenbroek in een traditionele stijl. Opvallend zijn de hoge geknikte daken en de omgezette ramen op de hoeken, die verwijzen naar de vormtaal van de Amsterdamse School. Met name aan de hoekramen in het dak herken je de huizen van Smallenbroek. Door er als het ware één gebouw van te maken, ogen de woonblokken meer als landhuizen dan als dubbele woningen. Overigens een architectentruc, die niet alleen door hem werd toegepast.

Aan de Plataanweg ontwierp hij vier blokken dubbele woningen in opdracht van N.V. Gruno's Grondbezit Groningen. Door deze blokken met eenvoudige ingrepen net iets anders te maken met verschillen in de kap en een andere kleur dakpannen valt de herhaling van woningen, die in principe dezelfde plattegrond hebben, bijna niet op. Een look-alike van Plataanweg 4 en 6 vinden we in de Wilhelminastraat 37 en 39.

Jans Boelens Kzn

(1891-1965)

Jans Boelens was de zoon van landbouwer Klaas Boelens en Annechien Weersing uit Loon. In Assen bouwde hij veel woningen in Oud-Zuid en daarbuiten in 1919 een van de eerste blokken sociale woningbouw voor de Woningstichting Boaz. Daarnaast ontwierp hij ook gemeentehuizen, boerderijen, fabrieken, scholen en kerken in heel Drenthe. Vanaf de jaren twintig specialiseerde hij zich in de restauratie van kerken (o.a. te Dwingeloo, Beilen, Assen, Anloo en Diever). Jans Boelens had een bureau op Beilerstraat 14 en vanaf 1938 op Collardslaan 1. Daar woonde hij ook met zijn gezin. Het werk van Boelens kenmerkt zich door een traditionele stijl, die vanaf eind jaren twintig soms strakker en moderner werd. Voorbeelden van dat laatste zijn de woningen Parkstraat 11 (1926) en Wilhelminastraat 28 (1936). In Oud-Zuid staan meer dan 20 woningen van zijn hand. Ook het consultatiebureau van de Vereniging ter Bestrijding van Tuberculose uit 1932 in de Bosstraat is door hem ontworpen.

Het eerste ontwerp van hem in Oud-Zuid was het woonhuis Bosstraat 4. Degelijke architectuur, een woonhuis in een traditionele, sobere stijl. Dat paste goed bij de statige dubbele ambtenarenwoningen aan de overzijde, die ook in 1921 door de directeur gemeentewerken, D. Jansen van Galen, werden ontworpen. Het waren de eerste huizen in de Bosstraat aan de Parkpleinzijde, voor de betere middenstand.

Parkstraat 11
Verrassend voor Boelens is dit kubistische woonhuis dat hij vijf jaar later ontwierp in opdracht van ambachtsschooldocent en gemeenteraadslid H. van Staveren. Deze gaf de architect opdracht een modern huis voor hem te bouwen, in een stijl die verwant was aan de Nieuwe Haagse School. Had Boelens inmiddels jonge ontwerpers aangetrokken? We kunnen er alleen maar naar gissen. Aan de Parkstraat, die nog slechts voor de helft was bebouwd, was dit ‘nieuwe bouwen’ nog niet eerder vertoond.

Toen Boelens zeven jaar later een bouwvergunning aanvraag voor Bosstraat 25, kwam Jansen van Galen met een verrassend advies. De directeur gemeentewerken schreef aan B&W, dat hij verwachtte dat het peil aan de Bosstraat zou dalen, als het bouwen van ‘dit type woningen’ zou worden toegelaten. Toch moest de vergunning maar verleend worden ‘wegens het ontbreken van voorschriften die een weigeringsgrond zouden kunnen vormen’. In hetzelfde jaar bouwde Van Houten een vergelijkbare woning ernaast op nr. 27 en later verschenen er nog heel vaak woningen van dit type in Assen.

Een noodzakelijke voorziening in het interbellum waren consultatiebureaus ter bestrijding van tuberculose. Deze werden in de grotere plaatsen van de provincies opgericht. Op een van de laatste kavels aan de zuidzijde van de Bosstraat werd een nieuw consultatiebureau gebouwd, dat het kleinere bureau aan de Zuidersingel moest vervangen. Vanwege de omvang van het gebouw moest het een aantal meters worden teruggerooid. Met een perspectieftekening kon Boelens de gemeente overtuigen dat het ontwerp verantwoord op Bosstraat 17 kon worden gebouwd.

Aan het eind van de Plataanweg (maar ook elders in de wijk) verschenen meerdere huizen in landelijke stijl met rieten daken. Deze trend werd ingezet door Abraham van Oosten in 1927. Voor Assen was dit nieuw. Daarna zouden er meer van deze landhuizen in Assen worden gebouwd (Steendijk, Vaart NZ, Noord-Willemskanaal). Plataanweg 35 werd in 1932 ontworpen in opdracht van de Asser autohandelaar P.H. Walstra.

Zoals bij alle architecten veranderde de ontwerpstijl mettertijd. Kenmerkend voor deze jaren dertig woning aan de Wilhelminastraat 28 is het strakke metselwerk van rode Groninger steen en het overstekende dak. De gemetselde rondboog boven de deur refereert aan de Amsterdamse School. Een nieuw soort eclecticisme ontstond, waarbij de architecten elementen uit andere stijlen gebruikten. Ambachtsschool-directeur D. Jensma had kennelijk goed geboerd. Nummer 26 (zijn woonhuis) ontwierp hij in 1914 zelf. Nummer 28 liet hij in 1936 door bureau Boelens ontwerpen. In de totaal verschillende stijlen waarin de woningen zijn gebouwd, is het tijdsverschil duidelijk terug te vinden.

Abraham van Oosten

(1897-1937)

Hij was architect van joodse komaf, zoon van Jonas van Oosten die woninginrichting-zaak De Walvisch had aan de Gedempte Singel 10. Abraham (Bram) had vanaf 1926 een bureau in de Kloosterstraat. Daarvoor werkte hij voornamelijk in Den Haag als timmerman en later als bouwkundig tekenaar. Helaas zijn die bureaus niet bekend. Wel heeft hij vermoedelijk in het westen landhuizen in de stijl van de Amsterdamse School gezien, die hem later in Assen zouden inspireren. Zoals Plataanweg 33, Steendijk 144-146 en Pelikaanstraat 33. Van Oosten werkte in Assen veel voor joodse opdrachtgevers. Hij overleed in 1937 als gevolg van een longontsteking. Het werk van Van Oosten is gevarieerd en bestaat voor het merendeel uit woningen en verbouwingen van winkels. Hij is ook de ontwerper van de kleurrijke ramen van de synagoge aan de Groningerstraat in 1930. De ramen werden gemaakt door de Asser glazenier A. van Hoorn. Ze zijn in de jaren zeventig vervoerd naar Israël. Het vroege werk van Van Oosten is traditioneel/expressionistisch.

Kenmerkend zijn de hoge daken van de huizen met vaak gebogen of geknikte kapvormen. Tussendoor ontwierp hij ook woningen met platte daken. In de woonhuizen plaatste van Oosten ook vaak gekleurd glas-in-lood. Dit glas bevindt zich vaak naast en boven de voordeur, in het trappenhuis en bovenin de huiskamerramen. Bij een aantal huizen is dit glas nog aanwezig, zoals in Oosterhoutstraat 32 en 38, Burgemeester Jollesstraat 14, Bosstraat 35 en Plataanweg 33.

Burgemeester Jollesstraat 9 en 11
Reeds in zijn vroege werk is expressiviteit in de architectuur te ontwaren. Dat is te zien aan de samengestelde, hoge kappen, de naar voren gehaalde erkers en de naar achteren geschoven entreepartijen. De hoge, gebogen of geknikte kappen werden zelfs een soort van handelsmerk van Van Oosten.

Burgemeester Jollesstraat 15
Aan deze ‘puntmutsen’ zijn de huizen van Van Oosten gemakkelijk te herkennen. Misschien heeft het te maken met zijn achtergrond als timmerman, dat hij de complexiteit van samengestelde houten kappen, met ingewikkelde houtverbindingen, niet vreesde. Helaas is heel weinig bekend van zijn overwegingen. Het bureauarchief is geheel verloren gegaan.

Oosterhoutstraat 38 en 40
Van Oosten onderzocht ook de mogelijkheden van platte daken, wat hem door de gemeente niet altijd in dank werd afgenomen. In 1933 werd hij in de Alteveerstraat nog gedwongen een kap op een woning te zetten, anders zou de vergunning niet worden verleend. De architect capituleerde, maar verloochende zijn signatuur niet. Geïnspireerd door de Amsterdamse School paste hij bij de woningen aan de Oosterhoutstraat verschillende metselverbanden toe die de strakke geometrische hoofdvorm verlevendigden. De raamindeling van de linker woning is niet helemaal origineel meer.

Parkstraat 25
Een originele dubbele woning ontwerpt Van Oosten in 1933 op de hoek van de Parkstraat en de Burgemeester Gratamastraat. Evenals het Parkhotel aan de overzijde en de andere woningen op de hoeken van de straten richt het bouwblok zich met een front naar het Parkplein. Aan deze manier van bouwen, inclusief de bomen en het kunstwerk ontleent het Parkplein haar karakter.

Vanuit de serrekamer op de begane grond van Parkstraat 25, maar ook vanuit de bovenliggende kamers heeft men een fraai uitzicht op de Plataanweg en het Parkplein. De voortuin, afgezoomd door een heg, geeft het huis een prettige afstand tot de straat. De woningen werden ontworpen in opdracht van de Assense graanhandelaar J.G.F. Benes. De expressieve vormgeving van de woningen, met verspringende bouwvolumes, erkers, stalen ramen en verschillende vormen van siermetselwerk is verwant aan de architectuur van de Nieuwe Haagse School. Jammer dat niet bekend is hoe de gesprekken tussen opdrachtgever en architect over dit ontwerp zijn verlopen.

Omdat de hoek tussen de Parkstraat en de Burgemeester Gratamastraat niet recht is, moesten de twee woningen ten opzichte van elkaar een hoekverdraaiing ondergaan, wat niet voordelig is geweest voor de tuinruimte aan de achterzijde. Hoe het ontwerp er oorspronkelijk uitzag blijkt uit de originele bouwtekening. Een aantal bewoners moet dit soort tekeningen nog in hun bezit hebben. Helaas dreigen deze steeds zeldzamer te worden.

Jan Hendrik van Houten

(1898-1978)

Jan Hendrik was de kleinzoon van de architect Johannes van Houten. Hij heeft in Assen en in Oud-Zuid een groot aantal woningen gebouwd. In 1916 behaalde hij het diploma leerling-timmerman aan de Ambachtsschool te Assen. Tot 1918 werkte hij als timmerman. In 1919 trok hij naar Amsterdam en Den Haag, waar hij enige jaren werkzaam was als bouwkundig opzichter-tekenaar. Eerst bij de Amsterdamse Coöperatieve Woningvereniging Samenwerking (1919 – 1924) en daarna circa twee jaar bij Van Gendt Architecten aan de Stadhouderskade. In 1926 vertrok hij naar de Verenigde Staten waar hij ruim twee jaar verbleef. Hij werkte in New York en Albany, de hoofdstad van de staat New York, waar hij verbonden was aan het architectenbureau van de staat New York. Op dit bureau was hij onder meer betrokken bij het ontwerpen van wolkenkrabbers. Bij terugkomst in Assen vestigde hij zich als zelfstandig architect op het adres Parkstraat 9.

In 1949 betrok hij het pand Wilhelminastraat 21, waar hij tot zijn pensioen in 1964 een bureau had en waar hij ook met zijn gezin woonde. Van Houten ontwierp in de jaren twintig en dertig bijna 40 woningen in Oud-Zuid. Over het algemeen is het werk traditioneel, maar met een moderne inslag. Het laatste uitte zich in de toepassing van betonvloeren, betonbanden in de gevels, (soms) stalen ramen en gele gevelstenen. Ook verwerkte Van Houten in de woningen vaak gekleurd glas-in-lood in trappenhuizen en bij de voordeuren. De motieven waren altijd geometrisch van aard. In de jaren 50 ontwikkelde zich onder zijn leiding een middelgroot architectenbureau en associeerde hij zich met Harm Nijenhuis uit Gieten. Bureau Van Houten en Nijenhuis ontwierp woningbouwcomplexen, tehuzen, winkelpanden, scholen en fabrieken in de hele provincie. Een voorbeeld van een project uit die tijd, grenzend aan de wijk Oud-Zuid, is het tehuis voor ouderen De Boshof uit 1956.

Toen Jan Hendrik van Houten eind jaren twintig terugkwam uit Amerika, werd Wilhelminastraat 41-43 een van zijn eerste ontwerpen. De dubbele woning werd uitgevoerd in eigen beheer. Hierdoor kon hij de vormgeving geheel naar zijn eigen hand zetten. Wat opvalt is dat de woningen zich tezamen presenteren als ware het één royaal landhuis. In hetzelfde jaar ontwierp hij Parkstraat 13 en 15, voor T. Timmermans, een blok dat er strakker en wat eenvoudiger uitziet, maar wel ontworpen is in de typische interbellum stijl.

Een romantisch woonhuis ontwierp hij in 1932 aan de Plataanweg 13. Door de lage goten aan de voorzijde presenteert de woning zich als een landhuis. De door Albert Smallenbroek reeds geïntroduceerde landelijke stijl werd hiermee door Van Houten voortgezet. Overigens werd de term landhuis of landhuisje door de architecten in Oud-Zuid regelmatig gebezigd, teneinde hun waar in deze nieuwe wijk aan te prijzen.

Een jaar later werd de stijl van Van Houten zakelijker zoals te zien is bij Burgemeester Jollesstraat 10-10A, Meidoornlaan 2 en Bosstraat 27, maar zijn voorkeur voor expressieve en samengestelde kappen bleef. De moderniteit zocht hij vooral in de constructie van de gebouwen, zoals betonnen vloeren en stalen ramen. In de jaren dertig waren deze bouwmaterialen zover ontwikkeld dat architecten daarvan gebruik konden maken, maar toepassing daarvan kwam in Assen aarzelend op gang.

Grappig is de advertentie met de afbeelding van een woning die dezelfde is als het huis Meidoornlaan 2. De woning werd ontworpen voor accountant A.C. van Aelst, die een aantal jaren daarna naar de Iepenlaan verhuisde en daar opnieuw een huis door Van Houten liet bouwen. Van Houten vond het ontwerp kennelijk goed genoeg om zich daarmee in een advertentie te afficheren. Aan de Broeklaan is ook nog zo'n woning gebouwd. Die woning is door ingrepen in de gevel minder origineel gebleven.

Het dubbele woonhuis Bosstraat 2 / Parkstraat 26 vormt aan het Parkplein een tegenhanger van Parkstraat 25 / Burgemeester Gratamastraat 16. Het Parkplein kreeg hiermee ook aan de overkant verder gezicht. Bij het toen al ouderwets ogende Parkhotel stak de architectuur van de jongere architecten sterk af. Op de foto is ook het kunstwerk met de raven te zien, een recente, artistieke toevoeging aan het beeld van het Parkplein.

Oosterhoutstraat 32-36 Een groot project was het complex op de hoek van de Oosterhoutstraat en de Wilhelminastraat. Van Houten heeft hier al zijn registers opengetrokken om een groot bouwvolume acceptabel te maken in een buurt met overwegend laagbouw. Maar ook de in het gebouw ondergebrachte functies, zoals een café en een winkel in combinatie met 4 woningen waren welkom in een verdere verstedelijking van Oud-Zuid. De architectuur bewoog zich meer in de richting van het Nieuwe Bouwen en werd beïnvloed door de Nieuwe Haagse School. De compositie met beweeglijke daken is een ontwerpmiddel dat Van Houten gedurende het gehele interbellum zal gebruiken.

Een van de laatste dubbele woonhuizen in het oeuvre van Van Houten van vóór de oorlog is Plataanweg 12-14 in opdracht van R. Brouwer. Ook hier oogt het woonblok door de asymmetrische compositie weer als één grote villa. De vormgeving is strak en modern, maar de stijl is landelijk. Een stijl die verderop aan de Plataanweg door villa's met hoge rieten daken nog werd versterkt.

Zoals de voorgevel al suggereert, gaat het hier om woningen met verschillende plattegronden. De linker plattegrond, met twee kamers achter elkaar en rechts een gang met trap en daarachter de keuken is vrij conventioneel. De rechter plattegrond is een variant daarop met de trap dwars geplaatst. Hierdoor is meer ruimte nodig, wat ongeveer een meter afsnoept van de achterkamer. Wel ontstond zo een royale portiek, maar die is dichtgezet in ruil voor een grotere hal. De architect zou daar waarschijnlijk niet mee hebben ingestemd omdat de plastic van de voorgevel en het a-symmetrische karakter hiermee werd afgezwakt.

Plataanweg 14
Het omgezette raam in de erker en het grote glasoppervlak onderstrepen de moderniteit van de architectuur. Aan de bewoners geeft het een royaal uitzicht naar buiten. Door de uitstulping van de erker ontstaat een brede vensterbank waarop veel planten kunnen worden neergezet. De houten bekleding van de erker ondersteunt het landelijk karakter van de woning.

J.F.A. Göbel

(1900-1967)

Göbel is een zoon van brandstof-handelaar H.W. Göbel uit de Rolderstraat. Hij was architect in Assen vanaf 1926. Volgens zijn zoon Henk was hij gek op Dudok, wat in zijn werk ook duidelijk zichtbaar is. Hij had contacten met Evert Rinsema (1880-1958), schoenmaker/dichter in de trant van De Stijl. Everts broer was Thijs Rinsema, een kunstenaar uit Drachten die weer contacten had met Theo van Doesburg. Het werk van Göbel is zichtbaar beïnvloed door De Stijl en door Dudok. Göbel had een bureau op het adres Groningerstraat 83. Voor Evert Rinsema heeft Göbel in 1936 een dubbel woonhuis ontworpen aan Het Kanaal (Kanaalweg 173-175) in Assen, in een bouwtrant verwant aan De Stijl. Een ander huis in een typisch modernistische stijl en verwant aan de Nieuwe Haagse School is Vaart ZZ 41A uit 1934. Göbel ontwierp voor Oud-Zuid slechts 2 woonhuizen, maar deze zijn door hun vormgeving zeer herkenbaar, zij het heel verschillend. Bosstraat 19 uit 1931 oogt traditioneel en is qua vormtaal verwant aan de Amsterdamse School. Het kubistische huis aan de Plataanweg 3 uit datzelfde jaar is zichtbaar beïnvloed door Dudok en het functionalisme.

Plataanweg 3
In dit woonhuis van Göbel zijn de invloeden van de Nieuwe Haagse School en vooral ook van Dudok duidelijk bespeurbaar. De kubus-vormige volumes in paarsrode steen met stalen ramen maken dit huis tot een zeer modern bouwwerk, dat opvalt tussen de meer traditionele architectuur van de collega-architecten. Verrassend was ook het positieve oordeel van de schoonheidscommissie destijds, die kennelijk gewend raakte aan een modernere bouwstijl.

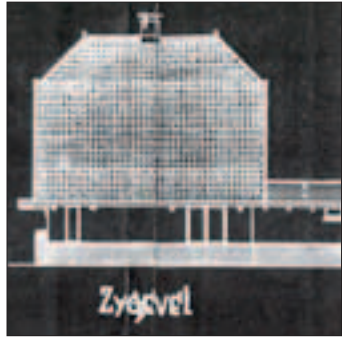
Door de ingang van de woning aan de zijkant te projecteren, kon naast de voorkamer aan de straatzijde een zijkamer – door de architect ‘zitje’ genoemd – met de erker worden gesitueerd. De erker heeft een ronde vorm gekregen die niet alleen opvalt in het straatbeeld, maar ook van binnenuit een verrassend uitzicht geeft op de straat en het Parkplein. De ruimte boven de erker heeft, zoals vaker, een balkonfunctie gekregen.

Aan de detaillering van het metselwerk is veel aandacht besteed. Versieringen zijn terughoudend maar effectief ingezet. Wat bij de bouwstijl past zijn de diepliggende voegen, ook wel schaduwvoegen genoemd. Door schaduwwerking zorgen ze voor een extra tekening in de gevel. Bij de interbellum architectuur zien we soms een voorkeur voor het gebruik van ‘mondsteen’. Dit is een donkere steen die bij het bakken dicht bij de mond van het vuurkanaal heeft gelegen. Daardoor is hij hardgebakken, krom getrokken en gesinterd, waaraan deze steen zijn levendige uiterlijk ontleent.

Bosstraat 19
Dit huis is in hetzelfde jaar ontworpen als Plataanweg 3, maar heeft hier een meer romantisch karakter. In tegenstelling tot de vorige woning heeft Göbel zich bij dit huis laten inspireren door de Amsterdamse School. Een laaghangende kap geeft de woning een landelijk karakter, dat goed past bij de sfeer van de Bosstraat. Hoewel de Bosstraat ‘stikte van de onderwijzers’ is dit huis gebouwd in opdracht van H. van der Laan, tekenaar bij het kadaster, die waarschijnlijk – het kan haast niet anders – zijn architect met zorg heeft uitgekozen.

Typerend voor het werk van Göbel is de toepassing van stalen ramen, die zorgen voor een fijne tekening in de gevel-compositie. Vervanging door houten of kunststoframen laat deze architectuur niet toe, wat de eigenaren vaak wel voor een dilemma plaatst.

Heel aardig is dit tuinhekje dat past in de stijl van het huis en ook door Göbel ontworpen is. Het lijkt een wonder dat zo'n houten hek bewaard is gebleven. Het hek blijkt een aantal jaren geleden opnieuw te zijn gemaakt. Overigens een oplossing die getuigt van historisch besef.

Met name aan de tekenwijze is de professionaliteit van de architect af te lezen. Waar Göbel zijn opleiding heeft genoten weten we niet. Sommigen beweren dat hij tekenaar op het bureau van Dudok in Hilversum is geweest. We kunnen er alleen maar naar gissen. Maar zijn werk verradt wel een grote affiniteit met deze vermaarde bouwmeester. Dit laatste werd overigens ook door zijn zoon Henk bevestigd.

Rechts:
Expressief dakdetail
Wilhelminastraat 24

De zes van Zuid

Architecten en hun huizen

A.Smallenbroek Jzn

Straat	nr.	bvg	bestemming
Burg. Jollesstraat	5	1927	pastorie Geref Kerk
Iepenlaan	4	1934	
Iepenlaan	5	1927	
Meidoornlaan	1	1926	
Parkstraat	17	1934	
Parkstraat	19	1934	Zuiderkerk
Plataanweg	4	1927	
Plataanweg	5	1927	
Plataanweg	6	1927	
Plataanweg	7	1927	
Plataanweg	15	1927	
Plataanweg	17	1927	
Plataanweg	19	1927	
Plataanweg	21	1927	
Plataanweg	23	1927	
Wilhelminastraat	31	1927	
Wilhelminastraat	33	1927	
Wilhelminastraat	37	1927	
Wilhelminastraat	39	1927	
Zuidersingel	81	1925	

J. Smallenbroek en Zn

Bosstraat	26	1921	bakkerij
Bosstraat	28	1925	
Bosstraat	33	1925	
Oosterhoutstraat	88	1924	

A. van Oosten

Bosstraat	35	1927
Burg. Gratamastr	16	1933
Burg. Jollesstraat	7	1926
Burg. Jollesstraat	8	1927
Burg. Jollesstraat	9	1927
Burg. Jollesstraat	11	1927
Burg. Jollesstraat	14	1928
Burg. Jollesstraat	15	1928
Oosterhoutstraat	32	1928
Oosterhoutstraat	38	1928
Oosterhoutstraat	40	1928
Parkstraat	25	1933
Plataanweg	10	1933
Plataanweg	33	1927
Vogelkerslaan	1	1933

J. Boelens Kzn

Straat	nr.	bvg	bestemming
Bosstraat	4	1921	consultatie-bureau TBC
Bosstraat		1923	
Bosstraat	13	1924	
Bosstraat	15	1924	
Bosstraat	16	1923	
Bosstraat	17	1932	Zuiderkerk
Bosstraat	18	1933	
Bosstraat	25	1933	
Bosstraat	31	1924	
Bosstraat	38	1924	
Burg. Jollesstraat	1	1926	
Burg. Jollesstraat	17	1932	
Iepenlaan	2	1932	
Iepenlaan	9	1928	
Parkstraat	11	1926	
Plataanweg	1	1932	
Plataanweg	35	1932	
Wilhelminastraat	16	1933	
Wilhelminastraat	18	1933	
Wilhelminastraat	20	1932	
Wilhelminastraat	22	1932	
Wilhelminastraat	24	1931	
Wilhelminastraat	28	1936	

M.de Vries Azn

Beilerstraat	45	1926	consultatie-bureau
Bosstraat	23	1929	
Eschstraat	7	1929	
Iepenlaan	10	1925	
Kastanjelaan	1	1935	
Oosterhoutstraat	30	1923	consultatie-bureau
Oosterhoutstraat	96	1922	
Oosterhoutstraat	98	1922	
Plataanweg	11	1933	
Plataanweg	27	1938	
Wilhelminastraat	6	1919	consultatie-bureau
Wilhelminastraat	35	1927	

J.F.A. Göbel

Bosstraat	19	1931
Plataanweg	3	1931

J.H. van Houten

Straat	nr.	bvg	bestemming
Bosstraat	2	1935	winkel; lunchroom winkel
Bosstraat	7	1923	
Bosstraat	27	1933	
Burg. Gratamastr	1	1937	
Burg. Gratamastr	3	1935	
Burg. Gratamastr	5	1935	
Burg. Gratamastr	14	1937	
Burg. Jollesstraat	10/10a	1933	
Iepenlaan	17	1938	
Iepenlaan	19	1938	
Meidoornlaan	2	1933	
Oosterhoutstraat	9b	1936	
Oosterhoutstraat	9c	1936	
Oosterhoutstraat	13a	1935	
Oosterhoutstraat	34	1936	
Oosterhoutstraat	34a	1936	winkel; lunchroom winkel
Oosterhoutstraat	36	1936	
Oosterhoutstraat	36a	1936	
Parkstraat	13	1930	
Parkstraat	15	1930	
Parkstraat	21	1931	
Parkstraat	23	1931	
Parkstraat	26	1935	
Plataanweg	12	1938	
Plataanweg	13	1932	
Plataanweg	14	1938	winkel; lunchroom winkel
Wilhelminastraat	1	1936	
Wilhelminastraat	3	1936	
Wilhelminastraat	5		
Wilhelminastraat	13	1939	
Wilhelminastraat	15	1939	
Wilhelminastraat	41	1930	
Wilhelminastraat	43	1930	

bvg = bouwvergunning

*Gratamastraat en
Jollesstraat, 1960*

Jhr. mr. Otto Willem Eduard Berg (1932) en zijn echtgenote Hermina Johanna Maria Berg-Pilaar (1935) beschouwen zichzelf niet als echte Assenaren, maar: “Als je er 42 jaar woont heb je onderhand wel een gevoel bij Assen.” Aan de Beilerstraat is hun verbondenheid met Oud-Zuid niet groot. “We zitten hier natuurlijk ook aan de rand. Het is vast anders als je er middenin woont. Maar het is wel het leukste stukje Assen.” De oud-rechter was betrokken bij de oprichting van de Vereniging Oud-Zuid. “Ik heb meegepraat bij het opstellen van de statuten.” Hij komt oorspronkelijk uit Den Haag, zij is een Zeeuwse. In 1971 werd mr. Berg benoemd tot kin-

ning en zeker ook met de grote en prachtige tuin. De opmerking dat het huis ‘iets’ heeft ontlokt mevrouw Berg direct een reactie: “Iets? Dit huis heeft alles. We zijn er mee vergroeid. Je kent alle geluiden, het is vertrouwd. Niet dat het huis zo goed in elkaar zit. Het is gebouwd op slibzand. Op een harde ondergrond staan maar drie lagen stenen, dus is er geen echte fundering. In de muren zitten dan ook wel wat scheuren. Maar we vinden het heerlijk om hier te wonen. We hebben ook geen enkele neiging om te verhuizen.” Haar echtgenoot: “Wat je nooit moet doen is je kinderen achterna reizen. Als je dan bent verhuisd, zul je zien dat zij weer vertrekken.”

Echtpaar Berg aan de Beilerstraat

Vergroeid met het huis

derrechter in Assen en werd het witte huis aan de Beilerstraat gekocht. “Hier woonde destijds mevr. De Ranitz. Haar man was ook kinderrechtter, maar hij overleed in 1961. Ik ben hem dus niet opgevolgd.” Mevr. Berg: “Als we in die tijd mensen vertelden waar we woonden, hoorden we vaak ‘o, het huis van mevrouw de Ranitz’.” Dat huis werd rond 1853 gebouwd en is een gemeentelijk monument. “Waarschijnlijk was het oorspronkelijk een buitenplaats,” zegt de heer Berg, “want het stond buiten de singels. Het is wel een typisch Drents huis.” Het echtpaar heeft een innige band met de wo-

Hun vier kinderen wonen allemaal in Nederland en de jongste nog in Assen. “Onze kinderen hebben het hier altijd enorm naar de zin gehad met het Asserbos zo dichtbij. Ze zeggen wel eens dat ze het erg jammer zouden vinden als we hier weg zouden gaan. Ze zien dit huis als hun basis, hun thuis.”

Een buurt in oorlogstijd

Hoofdstuk 6 Onzekerheid troef

Stekelvarkens

Op de vroege morgen van 10 mei 1940 vielen de Duitsers ons land binnen. In het noorden kwamen ze het eerst bij Schoonebeek en Zwartemeer de grens over. Al in 1939 was het Nederlandse leger gemobiliseerd en werden de strategische plekken permanent bewaakt. Drenthe kende een aantal linies langs de kanalen die niet bedoeld waren om de vijand tegen te houden, maar hooguit te vertragen zodat de stelling Holland in gereedheid gebracht kon worden. Bij Kornwerderzand aan de Afsluitdijk, de Grebbelinie en bij de Peel-Raamstelling moest de vijand daadwerkelijk worden tegengehouden. Bij de Drentse linies ging het vooral om bruggen die moesten worden opgeblazen om de opmars te vertragen. Bij die bruggen waren geschutstellingen ingericht, op een aantal plaatsen in betonnen kazematten (bunkers is een Duitse benaming) van het type stekelvarken. Ze werden zo genoemd vanwege de haken die bovenop zaten waaraan camouflage-netten konden worden bevestigd. Er stond een aantal langs de Hoozeveense Vaart en elders in Zuidoost-Drenthe, maar van Assen of directe omgeving zijn zij niet bekend.

Inval

Ondanks het feit dat op een aantal plaatsen flink is gevochten kon de Duitse opmars door Drenthe niet wezenlijk worden vertraagd. Op diezelfde 10e mei bereikte de bezetter Assen al, waar in alle vroegte wel de Witterbrug was opgeblazen. De in Drenthe gelegerde troepen trokken zoveel mogelijk terug via Kornwerderzand, waar zwaar werd gevochten net als aan de Grebbelinie. Op 13 mei wist de vijand door te breken en toen een dag later Rotterdam werd gebombardeerd

Verwoesting in de Eschstraat na het bombardement van 1941.

volgde op 15 mei de capitulatie. Nederland was bezet. Drie soldaten die afkomstig waren uit Assen Oud-Zuid kwamen bij de gevechten om het leven. Dienstplichtig sergeant Pieter Keijzer uit de Oosterhoutstraat overleed op 27 mei aan zijn verwondingen die hij in Sassenheim opliep. Soldaat Berend Lunshof uit de Beilerstraat, in het dagelijks leven gemeenteambtenaar, werd gedood bij een luchtaanval bij Culemborg. Reservekapitein Carel Reinhardus deed dienst bij de Wasse-naarse Slag en kwam al op 11 mei in een vuurgevecht om, waarschijnlijk met Duitse luchtlandingstroepen. Hij was 44 jaar en woonde in de Bosstraat. Het dagelijks leven nam na de capitulatie betrekke-

Parkhotel

lijk snel zijn normale loop en aanvankelijk werd er nog niet zoveel van de bezetter gemerkt, al gingen wel steeds meer levensmiddelen op de bon. Maar geleidelijk werden de duimschroeven steeds verder aangedraaid. In de eerste plaats voor de joden. H. van Staveren, leraar en lid van de gemeenteraad, werd ontslagen als niet-Ariër. Hij was woonachtig in de Parkstraat en vertrok in december 1940 naar Amsterdam. Andere anti-joodse maatregelen volgden elkaar in hoog tempo op. Feitelijk werden de joden uit het openbare leven verbannen.

Parkhotel van Todt

Op 3 januari 1941 werd Assen opgeschrikt door enorme ontploffingen. Waarschijnlijk drie vliegtuigen wierpen een aantal brandbommen af voordat er zelfs maar luchtalarm gegeven had kunnen worden. Onder andere bij het Van der Feltzpark ontstonden branden, maar het ergst was het in de Eschstraat waar twee zware brisantbommen ontploften die voor enorme schade zorgden. Zeven bewoners kwamen daarbij om. Het huis van de familie Veeninga was geheel verwoest, zelf waren zij er goed van af gekomen. Zij namen intrek in het Parkhotel en verkeerden tus-

sen Duitse officieren die het hotel sinds de bezetting steeds meer gebruikten als pleisterplaats voor hun ontspanning en pleziertjes. Dat duurde tot en met 1942 toen het pand in handen kwam van de Staat der Nederlanden. In 1944 nam de Organisation Todt (OT) het hotel in gebruik als kantoor. Deze bouwafdeling van de Wehrmacht was verantwoordelijk voor de aanleg van militaire werken. Sinds het najaar van 1944 ging dat vooral om de aanleg van de zogeheten Frieslandriegel, ook wel Assener Stellingen genoemd. Dit was een stelsel van tankgrachten, loopgraven en geschutstellingen aan de oostzijde van de Drentsche Hoofdvaart en het Noord-Willemskanaal, lopend van Zwolle tot aan Delfzijl. Gebouwd met het oog op een mogelijke geallieerde invasie vanuit het noordwesten via de Waddenzee. In het Asserbos en op het Witteren Balloërveld zijn nog de nodige resten van tankgrachten waarneembaar. Op het landgoed Overcingel en ook aan de Zuidersingel werden geschutstellingen ingericht. Aan de Beilerstraat ter hoogte van de Zuiderbegraafplaats stond eveneens een bunker. Todt liet het werk doen door dwangarbeiders van elders, die voor een deel werden ondergebracht in 'Port Natal', en door lokale mannen en jongens die tot dan toe van tewerkstelling vrijgesteld waren geweest.

In de wijk werden steeds meer huizen gevorderd voor de huisvesting van Duitse officieren en soms was er sprake van gedwongen inkwartiering. Huizen van joden waren doorgaans ingepikt door NSB-ers. Ondanks dat alles zaten er toch diverse mensen ondergedoken in de wijk en ook werden er kinderen ondergebracht die uit Den Haag en elders langs de kust geëvacueerd waren vanwege de V1 en V2 raket lanceerbases. Na de bevrijding werd het Parkhotel gebruikt voor het Tribunaal en het Bijzonder Gerechtshof voor de berechting van 'foute' Nederlanders en Duitsers die zich hier aan oorlogsmisdaden hadden schuldig ge-

maakt. Ook de Politieke Opsporingsdienst was in het pand gevestigd en in de kelders waren cellenblokken aangebracht.

Deportatie

Op 2 oktober 1942 werden alle nog aanwezige joden in Assen opgehaald. Eerder in juni was een 75-tal joodse mannen, die werkeloos waren gemaakt door de steeds verder gevoerde anti-joodse maatregelen, afgevoerd naar werkkampen in de regio, zoals bij Ruinen, Rouveen en Havelte. Een normaal bestaan was al zo goed als onmogelijk gemaakt door de bezetter en daarom moesten zij maar te werk gesteld worden. Het was feitelijk een eerste effectieve stap in de deportatie. Alle mannen zaten bijeen en konden makkelijk op transport gesteld worden en de achterblijvende gezinnen raakten gedesorganiseerd en minder geneigd tot onderduiken of vluchten. Terwijl op die 2e oktober

Parkstraat. Links het huis waar Mathijsse woonde

Bunker op de hoek van de Zuidersingel en de Oosterhoutstraat

vrouwen en kinderen zich 's avonds moesten verzamelen op het plein bij de Noordersingelschool waren op diezelfde dag de werkkampen al leeggehaald en de mannen overgebracht naar kamp Westerbork. Op 3 oktober was Assen 'Judenfrei' gemaakt. In Oud-Zuid ging het om twaalf adressen waar in totaal 33 joden geregistreerd stonden. Zij woonden verspreid door de hele wijk, één of twee gezinnen per straat. Op 30 oktober 2013 is voor alle joodse buurtgenoten die in de vernietigingskampen zijn omgekomen een 'struikelsteen' in de straat gelegd vóór het huis waar zij vandaan gehaald zijn. Onder hen waren er die al zes dagen later in Polen werden vergast.

Ziekenhuis

Het Wilhelmina Ziekenhuis speelde in de oorlog een belangrijke rol. In de gezondheidszorg, maar zeker ook in verzetsactiviteiten. In het begin van de oorlog telde het zo'n 135 bedden en 70 personeelsleden en stond het onder leiding van geneesheer-directeur dr. H.W. Mook en adjunct-directrice en hoofd van de verpleging zuster P.A. Keur. Bij de inval was bijna de helft van de patiënten naar huis gegaan, maar al gauw kwamen de meesten weer terug. Het ziekenhuis bereidde zich zo goed mogelijk op de oorlogssituatie voor door middel van bezuinigingen en bijvoorbeeld door de tuin om te spitten tot moestuin en een paar varkens te kopen om vet te mesten met etensafval. Al gauw mocht de joodse masseur Mathijssse uit de Parkstraat niet meer voor het ziekenhuis werken en moest ook de naam Wilhelmina van de gevel gehaald worden. Het groeiende gebrek aan geneesmiddelen werd deels opgelost door apotheker Karsten uit de Kerkstraat die in de tuin achter zijn huis in een turfgestookte ketel infuusvloeistoffen steriliseerde en schurftzalf fabriceerde. Naarmate de oorlog duurde werd de toestand steeds nijpender. Mook werd in 1943 in het concentratiekamp Amersfoort opgesloten toen hij, net als het overgrote deel van zijn collega's, weigerde zich aan te sluiten bij de Artsenkamer van de bezetter. Een maand later was hij weer terug. Er kwamen steeds meer patiënten, vanwege het slechtere voedsel en de achteruitgang van de hygiëne, maar ook vanwege het werk aan de Frieslandriegel voor de OT. In november 1944 waren bijvoorbeeld enkele honderden mannen uit Texel naar Assen gekomen, die deels werden ondergebracht in de Dr. De Visserschool en die bij toerbeurt ontluisd en ontschurft moesten worden in het ziekenhuis. Het ziekenhuis werd ook deels een vrijplaats voor onderduikers die door het

Bunker aan de Beilerstraat bij cafe Eleveld op de hoek van de Sparrenlaan (toen Dennenweg)

laboratorium zogenaamd aan besmettelijke ziekten werden geholpen. Voor zover bekend was er in de wijk sprake van één georganiseerde cel van het verzet, het huis van de familie Tuinstra aan de Burg. Jollesstraat 10A. Ook zaten er onderduikers verstopt en werd er naar radio Oranje geluisterd. Dat was niet zonder risico want in de buurt zaten behoorlijk wat Duitse officieren en instellingen van de bezetter. De buurt telde drie verzetsstrijders die zijn gesneuveld. Ook zij kregen op 30 oktober een struikelsteen om ze te gedenken.

Bevrijding

De geallieerden zetten op 6 april 1945 voor het eerst voet op Drentse bodem in Coevorden. In de nacht van 7 op 8 april waren Franse en Belgische parachutisten boven een aantal plaatsen in Drenthe afgesprongen om achter de Duitse linies verwarring te stichten. Maar door slechte oriëntatie wisten zij vaak niet waar ze waren terechtgekomen en raakten zij erg verspreid. Ook ten noorden van Assen was een groep neergekomen. Er werden parachutes gevonden en een verdronken militair in de Norgervaart. In het Zeijerveld sneuvelen een aantal para's bij gevechten en werden enigen gevangen genomen. Elders in Drenthe hadden zij vaak meer succes. Toch kostte het de Canadezen moeite om naar het noorden op te rukken. Hier en daar werd fel tegenstand geboden vooral ten zuiden van Assen. Op 12 april werd Beilen bevrijd en op diezelfde dag ook nog Kamp Westerbork, maar bij Hooghalen hadden de Duitsers zich verschanst, ook in boerderijen in het dorp. Dertien boerderijen gingen bij de gevechten in vlammen op. Rond zes uur 's avonds was het dorp bevrijd en lag de weg naar Assen open. Even ten zuiden van de stad hielden zij halt voor de nacht. Er moest een brug

voor de tanks geslagen worden over het Anreepdiep bij Graswijk en de Canadezen verwachtten sterke tegenstand. Ten oosten van de stad waren die avond al wel Rolde en Loon bereikt en was men doorgetrokken naar Peelo om de vijand te omsingelen. 's Morgens vroeg op de 13e april konden de Canadezen via de Beilerstraat Assen binnentrekken en diezelfde dag was Assen bevrijd.

De verpleegsters ontvangen de Canadezen met open armen

Nee, beeldend kunstenaar Kea Homan (1939) maakt geen werk dat gerelateerd is aan het wonen in Oud-Zuid. In haar houtsneden laat ze zich door andere thema's inspireren. Sinds 1974 woont ze in de Eschstraat. Je moet de trap op om haar te bezoeken, want ze woont boven. "Het huis in de Venestraat, waar ik eerder woonde, werd afgebroken. Ik zocht een huurhuis, maar deze woning in de Eschstraat was te koop en bleek haalbaar te zijn. Ik woon hier graag. Het is een leuke buurt en ik vind het een prettig idee dat ik van de vloer ben. Dat geeft een veilig gevoel." Het pand, waarin ze woont – "eigenlijk zijn het vier huizen" – staat naast de plaats waar de vroegere

En ik had een klein balkon, waar geen zon kwam." De oplossing bevindt zich aan de oostkant van het huis. Over de schuurtjes is een dakterras gebouwd dat tot 'Kea Homan's hof' is gedoopt. "Ik ben met de tekening langs de burens gegaan en iedereen was akkoord. Ik heb veel aan het huis verspijkerd, maar het is ook een plezierige woonplek, dicht bij het centrum. Alleen wat het parkeren betreft is het soms wel even zoeken." Met de buurtgenoten kan ze goed overweg. "Het is een afwisselende buurt met veel kinderen, maar ook ouderen. Ik heb in de loop van de tijd al veel mensen zien komen en gaan. Wat ik heel leuk vind is dat de

Beeldend kunstenaar Kea Homan

Hoog en veilig in de Eschstraat

bebouwing tijdens de Tweede Wereldoorlog door een bombardement werd weggevaagd. Op 3 januari 1941 sloegen Engelse brisantbommen een gat in de Eschstraat. Drie huizen vielen in puin, maar veel erger was dat er zeven doden en één zwaargewonde vielen. Kea Homan heeft haar naoorlogse woning in de loop der jaren steeds verder aangepast en uitgebreid. "In 1977 heb ik van de zolder een verdieping laten maken. Architect Jan Koops heeft een plan ingediend dat werd goedgekeurd. Mijn atelier was eerst in een slaapkamer, maar kon toen naar boven verhuizen.

dochter en de kleinkinderen van mijn broer Peter hiernaast wonen." En de kunst, hoe gaat het daarmee? "Voor het boek dat over mij is uitgekomen, heb ik alles wat ik gemaakt heb weer onder ogen gehad. Er is zóveel. Ik wil me niet herhalen. Ook heb ik soms moeite om me te concentreren omdat er andere dingen zijn die me bezig houden. Daarom komt er op dit moment weinig uit mijn handen."

Breken en bouwen

Hoofdstuk 7 Veranderingen in recente tijd

De Schalm: nu theaterzaal ICO

Ruimte maken

Hoewel Oud-Zuid in de jaren vijftig wel was volgebouwd, betekende dat niet het einde aan de bouwactiviteiten. Door functieverlies, opheffing of verplaatsing van een aantal bedrijven en instituten, waaronder het Wilhelmina Ziekenhuis en een aantal scholen, kwamen terreinen vrij waar nieuwbouwcomplexen werden gerealiseerd.

Voor zover het gebouwen betrof met een monumentenstatus mochten zij niet gesloopt worden en ging het om restauratie en het onderbrengen van nieuwe functies die een zinvolle herbestemming mogelijk maakten. In andere gevallen werden de gebouwen gesloopt en de terreinen bestemd voor wonen. De volgende monumenten kregen een nieuwe functie: de HBS als rijksmonument werd het onderkomen voor RTV Drenthe, het belastingkantoor aan de Wilhelminastraat ging als provinciaal monument plaats bieden aan appartementen, de Hervormde Kapel aan

Nieuwbouw op de hoek van de Beilerstraat en het Van der Feltzpark

Voormalig belastingkantoor: nu appartementen

de Oosterhoutstraat werd onderdeel van het ICO (De Schalm). Dit is een gemeentelijk monument. Het oudst aanwezige deel van het ziekenhuis bleef op het nippertje van de slopershamer gespaard en kreeg een bestemming als kantoor. In 1993 werd het aangewezen als rijksmonument.

Past het of niet?

De nieuwbouw heeft gemeen dat er per locatie sprake is van een ingrijpende verandering van functies en van omgevingsbeeld. De impact daarvan op het stadsbeeld is echter zeer verschillend. Langs de Zuidersingel bijvoorbeeld is op enkele plaatsen nieuwbouw ingevoegd, waarvan het volume redelijk passend is, maar de architectuur uiterst schraal, vergeleken met de historische panden waaraan zij grenzen. Het appartementengebouw Beilerholt aan de Beilerstraat, gaat noch qua schaal, nog qua beeld enige relatie aan met de bestaande bebouwing. Het verstoort het straatbeeld meer dan dat het verrijkt.

Oosterhoutstraat: vm. WZA-gebouw met dakruiter prominent zichtbaar

Op het WZA-terrein is het bouwprogramma nogal overvoerd. Meestal is dat een kwestie van geld en een gemeente die te weinig eisen stelt. Overigens zijn er serieuze plannen geweest om er het stadhuis, of de rechtbank, of een combinatie van ICO, bibliotheek en De Kolk te realiseren. Achter het oude ziekenhuis doemt de nieuwbouw vervaarlijk op. Toen het project Zuidhaege in voorbereiding was, was het oude ziekenhuis in feite al opgegeven. Op de valreep werd het gebouw door de minister aangewezen als rijksmonument, waardoor de gemeente gedwongen werd serieus over hergebruik en restauratie na te denken, hetgeen na veel vijven en zessen en enkele brandjes in het uitgewoonde karkas uiteindelijk gelukt is. Ook de karakteristieke dakruiter die er al af was, is toen teruggeplaatst. Hij doemt nu van verre tussen de daken op en verleent zo een bijdrage aan het karakter van de omgeving.

Wilhelminastraat: skyline van het vm. WZA-gebouw door nieuwbouw verstoord

Nieuwe hofjes

Naast nieuwbouw op grotere schaal, zijn er meer bescheiden invullingen gekomen, in de vorm van woningen aan de straat, of bebouwing op binnenterreinen. Het betreft de volgende bouwprojecten:

- Het terrein van drukkerij Born in de Eschstraat met twaalf woningen (jaren 80).
- De bloemen- en plantenkwekerij van Alink (later garage Tigelaar) aan de Beilerstraat met het appartementencomplex Beilerholt (1986),
- Een complex onder- en bovenwoningen aan het begin van de Oosterhoutstraat van de woningbouwvereniging dat wordt vervangen door nieuwbouw met aan de Zuidersingel twee extra bouwblokken met appartementen (1990).
- Sloop van de Dr. De Visserschool aan de Oosterhoutstraat, waar acht appartementen voor in de plaats komen (jaren 80).
- Twee blokken appartementen aan de Beatrixstraat met zestien woningen (1991-1998).

Zuidhaege, ICO-complex (Drentse Welstandsprijs 1995)

- De locatie van de AZA-garage aan de Beilerstraat die in 1991 wordt gesloopt en waar in 1994 vier appartementen en zeven woningen worden gerealiseerd in een hof, de Prinses Margrietstraat.
- Het ziekenhuisterrein wordt omgedoopt tot Zuidhaege. Na uitgebreide bodemsanering wordt in 1993 eerst het Instituut voor Creatieve Ontwikkeling (ICO) gebouwd. Vervolgens verrijzen een groot aantal appartementen en woningen, die gereed komen in de periode 1995-1997.
- Zuidersingel 13-19 met vier appartementen, eind jaren tachtig.
- Zuidersingel 93-95. Een appartementenblok met drie appartementen (1993).
- De locatie Anne de Vriesschool (Beatrixstraat), waar vier woningen aan de straat en zes woningen rond een hof (Prinses Beatrixhof) zijn gegroepeerd (1998). Daartegenover op de plaats van de christelijke kleuterschool komen enkele appartementen.
- De afbraak van de Kohnstammschool (Drenthe College) biedt ruimte aan 24 woningen, gegroepeerd rond een pleintje, het Prins Clausplantsoen (2004).

Hof aan het einde van de Prinses Margrietstraat (1994)

Prinses Beatrixhof (1998)

- Op het terrein van de Van Lieflandschool (later Drenthe College) aan het Oosterhoutje, waar eerder de kwekerijen van Bijma en van Berenschot waren gevestigd, worden rond een groen veldje vier woningen gebouwd (2005).
- Langs de Overcingellaan wordt de Jan Fabricius-school gesloopt in ruil voor een appartementengebouw (ca. 2005).

Zuidersingel, herinrichting gerealiseerd (2012)

De wijk is intussen een groot aantal woningen rijker, maar een aantal karakteristieke beelden armer. De vraag is of in de huidige tijd de Dr. De Visserschool en de woningen aan het begin van de Oosterhoutstraat niet gehandhaafd zouden zijn. Ondanks deze veranderingen, die met wisselend resultaat in de bestaande structuur van de wijk zijn ingepast, is het opmerkelijk dat Assen Oud-Zuid nog heel veel van zijn oorspronkelijke karakter heeft behouden. Werd de nieuwbouw eerst langs de straten gebouwd, waar de vrijgekomen bouwterreinen voldoende diepte hadden werden hofjes ontworpen. Dat fenomeen ontstond aan het eind van de jaren negentig, voor projectontwikkelaars aantrekkelijk om veel bouwvolume te realiseren, volgens Fred Huurman, oud-stadsarchitect, met actieve inbreng van de gemeente om hoogbouw te voorkomen.

Zuidersingel, voorstel herinrichting (animatie-foto)

Openbare ruimte 2.0

De openbare ruimte is in elk stedelijk gebied kwetsbaar. Net als gebouwen moet ook die worden ontworpen. Dat wil zeggen tegenwoordig. Eerder in dit boek blijkt dat dat vroeger in Oud-Zuid min of meer vanzelf ging. Een puur technische benadering met het primaat voor het verkeer of de leidingen in de straat is lang dominant geweest, zeker ook in Assen. Een integrale benadering van de openbare ruimte bestond niet. Maar de laatste tijd is er sprake van een zekere kentering zoals te zien is bij de reconstructie van de Vaart en de Kolk. Met de ontwikkeling van het Erfgoedkwartier en het Cultureel Kwartier heeft Assen een nieuwe stap gezet. Het Drents Museum, dat aan de rand van Oud-Zuid ligt, heeft met zijn nieuwe uitbreiding tegelijkertijd een nieuw gezicht aan de Gouverneurstuin gegeven, met een sterke uitstraling naar buiten. Tevens was de aanpak van het Erfgoedkwartier de motor in de herinrichting van de Zuidersingel.

De aanpak is ook anders dan voorheen. In plaats van een technische tekening een animatie, die de werkelijkheid moet benaderen en bewoners meer inzicht geeft. Beide foto's links laten dat zien. Een singel met aan twee zijden bomen kon vanwege de vele leidingen onder het trottoir niet worden gerealiseerd. Wel is met het principe van 'shared space' een rustig wegbeeld nagestreefd dat doet denken aan de straten van vóór de oorlog, al breken fietsers nu bijna hun nek over de richeltjes aan de zijkant. Bij de goede bedoelingen om door middel van de vormgeving de snelheid uit de auto's te halen en alle verkeersdeelnemers even veel rechten te geven – en zo het woud van verkeersborden te beperken – mag echter wel een vraagteken worden geplaatst. Tot tevredenheid

Het Parkplein in de jaren 30 van de vorige eeuw

van de buurt is na veel aandrang tenminste wel de zebra bij het Drostenlaantje gehandhaafd.

Het hart van de buurt

Waar vroeger een bord van de ANWB stond met de weg naar Groningen en Hogeveen, staat nu een kunstwerk met de naam De Dialoog. Het is een creatie van de Belgische kunstenaar Hugo Duchateau. De grote zwarte vogels op vier palen zijn raven. Deze staan bekend om hun intelligentie. De kunstenaar heeft de vogels met elkaar verbonden door middel van draden, waarmee hij wil zeggen dat ze voortdurend met elkaar in contact staan en zodoende een dialoog vormen. Het idee erachter is dat de bewoners uit de buurt worden uitgenodigd om met elkaar in gesprek te gaan. De buurtvereniging is ervoor om dit te bevorderen.

Het Parkplein met kunstwerk De Dialoog (2013)

1950

2013

Toen ze in 1998 voor de eerste keer langs het huis in de Bosstraat fietsten, leek het hun te klein, maar toen ze er een keer binnenstapten bleek dat enorm mee te vallen. Gerard Mulder (1968) en Anneke Mulder-Luinge (1970): “We waren meteen verkocht.” Destijds woonde er een collega van Gerard en via haar werden ze op het spoor gezet van de woning, die staat in het deel tussen Eschstraat en Beilerstraat. De collega en haar partner wilden verhuizen en de koop kwam rond. Daarmee waren de Mulders de bezitters van een huis uit midden jaren twintig van de vorige eeuw en werd een wens vervuld. Anneke: “We kwamen een keer lopend door de Bosstraat en realiseerden ons

De verbondenheid blijkt ook uit het jaarlijkse straatfeest, waarvoor hun deel van de Bosstraat op een zaterdag van twaalf uur ‘s middags tot twaalf uur ‘s nachts wordt afgesloten. Nieuwkomers krijgen bij hun eerste feest een lantaren. “Dat betekent dat je het volgend jaar mee moet organiseren. Zo groei je vanzelf in de buurt.” In de loop der tijd hebben ze het een en ander verbouwd aan hun woning, onder meer om voor de dochters Eva (2001) en Simone (2008) grotere slaapkamers te realiseren. Hoe is het voor kinderen in de buurt? Gerard plaatst een paar kanttekeningen: “De voorzieningen voor kinderen zijn niet zoals in een

Anneke en Gerard Mulder uit de Bosstraat

Gelukkig met het huis en de buurt

opeens dat we nu ook zo’n huis hadden gekocht. Dat voelde onwerkelijk.” Ze zijn nog steeds gelukkig met hun huis en met de buurt. Gerard, die op de ICT-afdeling van GGZ Drenthe werkt: “Toen we hier kwamen wonen hebben we een housewarmingparty gegeven. Dat vond iedereen erg leuk. Wat ons opviel, was dat hier een bepaald soort mensen woont. Het leek wel of iedereen bewust voor deze omgeving had gekozen.” Anneke, werkzaam bij Univé: “Als er iets is kunnen we altijd bij elkaar terecht.”

nieuwbouwwijk. Ook de verkeersveiligheid is een punt. Op de Beilerstraat geldt een maximum snelheid van dertig kilometer per uur, maar daar houdt lang niet iedereen zich aan. In die zin is het voor jongere kinderen niet optimaal.” Anneke somt vervolgens de positieve aspecten op. “Het is een kinderrijke buurt dus zijn er altijd vriendinnetjes om mee te spelen. Ook het Asserbos met de kinderboerderij is natuurlijk heel leuk voor de kinderen.” En wat voor het hele gezin geldt: “Je loopt vanaf hier zo de stad in.”

Een leergierige buurt

Hoofdstuk 8 Ruim baan voor scholen

Foto links:

Laatste aanbouw van het Drenthe College
voor de afbraak

Fröbelen

In hoofdstuk 2 is reeds het een en ander gezegd over het brede scala aan scholen dat ooit in Oud-Zuid heeft gestaan. Dat had te maken met de sterke groei van de bevolking in Assen sinds het laatste kwart van de negentiende eeuw. Vanzelfsprekend nam daarmee de behoefte aan onderwijsvoorzieningen sterk toe, temeer omdat tegelijkertijd allerlei wetgeving op onderwijsgebied tot stand kwam, waaronder in 1900 de leerplichtwet. Bovendien kwam een schoolstrijd tot volle wasdom, waarin de diverse geloofsrichtingen het recht opeisten om eigen scholen te stichten. Die strijd werd uiteindelijk beslecht met de financiële gelijkstelling van het openbaar en bijzonder onderwijs in 1917. De nieuwe wijk die Oud-Zuid was, bood voldoende ruimte om nieuwe scholen te stichten. Afgezien van de RHBS was de Fröbelschool aan de Oosterhoutstraat in 1903 de eerste, een bewaarschooltje voor kleuters volgens de methoden van de pedagoog Fröbel. Deze moest later plaatsmaken voor het ziekenhuis. Even verderop aan de overkant van de Oosterhoutstraat werd in 1913 een hervormde lagere school gesticht door de rechtzinnig-hervormde Vereniging voor Christelijke Belangen. Deze zou later de Dr. De Visserschool heten, in 1922 fors uitgebreid met een ULO-afdeling voor Uitgebreid Lager Onderwijs. De school is eind jaren tachtig afgebroken. Achter de Zuiderkerk beschikte de Gereformeerde Gemeente kennelijk over voldoende grond om er in 1951 een lagere school te stichten. Dit werd de Anne de Vriesschool die halverwege de jaren negentig de deuren sloot, evenals de kleuterschool die aan de andere kant van Prinses Beatrixstraat stond. Woningen en een appartementengebouw zijn ervoor in de plaats gekomen.

Even verderop aan de Pr. Beatrixstraat werd een school voor LHNO gebouwd, Lager Huishoud en Nijverheid Onderwijs. Dit was de Kohnstammschool, die onder invloed van alle veranderingen en fusiegolven in het onderwijs eerst onderdeel werd van het Threant College, dat vervolgens weer opging in het Drenthe College, een regionaal opleidingscentrum (ROC) voor middelbaar beroepsonderwijs. Die instelling had op enig moment ook het gebouw van de Van Lieflandschool aan het Oosterhoutje in gebruik genomen, waar voordien onderwijs gegeven was aan kinderen met geestelijke of lichamelijke achterstand. Ook de openbare ULO aan de Overcingellaan, die daar in 1959 was verzezen en getooid werd met de naam Jan Fabriciuschool, werd deel van het ROC. In 2004 trok het Drenthe College zich helemaal uit de buurt terug. Het vastgoed werd verkocht aan projectontwikkelaar en bouwbedrijf Geveke. Die legde het Prins Clausplantsoen aan en bouwde vier huizen aan de Burg. Gratamastraat. De school aan de Overcingellaan werd afgebroken om plaats te maken voor een complex van de Meppeler woningcorporatie Woonconcept. Ondanks al die scholen stond er nooit een openbare lagere school in de buurt. Daarvoor moest – en moet – men naar de Emmaschool in de Prinses Irenestraat aan de andere kant van de Nassaulaan.

Een leergierige buurt

- 1. **Rijks Hogere Burgerschool**
Beilerstraat 30
- 2. **Fröbelschool** (kleuteronderwijs)
stond aan Oosterhoutstraat 7A
- 3/4. **Dr. De Visserschool** (christelijk onderwijs)
stond aan Oosterhoutstraat 42
 - aanvankelijk alleen lagere school, later Hervormde School voor C.V.O. (L.O. en U.L.O.)
 - ook Hervormde Kleuterschool verbonden aan de Dr. De Visserschool
- 5. **Beatrixschool** (l.o.), later **Anne de Vriesschool** (christelijk)
stond aan Prinses Beatrixstraat 2
- 6. **Prinses Beatrix Kleuterschool** (christelijk)
stond aan Prinses Beatrixstraat 3
- 7. **Prof. Kohnstammschool**
stond aan Prinses Beatrixstraat 8
 - Landbouwhuishoud - en Industrieschool, was voorheen onderdeel van Instituut Rozenburg (Groningerstraat)
- 8. **Jan Fabriciussschool** (openbaar)
stond aan Overcingellaan 4
 - School voor U.L.O.
 - Avondschool voor Handelonderwijs
- 9. **W.A. van Lieflandschool**
stond aan Burgemeester Gratamastraat 8
 - School voor buitengewoon lager onderwijs

1

4

7

2

5

8

3

6

9

In zijn flat aan de Zuidhaege wordt Sjirk Anne Bijma (1926) als het ware omringd door een flink deel van zijn eigen geschiedenis en die van zijn familie. Hij had een bloemenzaak op het adres Oosterhoutstraat 9, terwijl zijn vader en broer daarachter een kwekerij dreven. De flat van Bijma staat op de plaats waar ooit het zusterhuis van het oude Wilhemina Ziekenhuis stond. Bij de entree van dat ziekenhuis had hij een bloemenkiosk. “Ik ben geboren in Zuidhorn, maar toen ik vijf jaar was zijn we naar Zeeland verhuisd. Daar had mijn vader een kwekerij gekocht.” Het bedrijf bevond zich dicht bij vliegveld Haamstede en dat was in 1940 het

De kwekerij langs het Oosterhoutje bleef bestaan tot 1962. De gemeente wilde de grond gebruiken voor woningbouw, maar vader Bijma weigerde in eerste instantie te verkopen. Zijn zoon zegt nu: “Precies weet ik het allemaal niet meer, maar het werd een politiek spel. De gemeente besloot een school te bouwen op de plaats van de kwekerij. De Lieflandschool was een algemeen belang en daarom konden ze overgaan tot onteigening. Mijn vader kreeg ook veel minder geld voor de grond dan anders het geval was geweest. Mijn broer is naar Australië gemigreerd, waar hij ook is overleden. De school is in 2001 afgebroken en nu staan er toch woningen.”

Sjirk Anne Bijma van de bloemen

Omringd door eigen geschiedenis

doelwit van bombardementen bij de Duitse inval. Het gezin Bijma verkaste naar Beilen, waar het in de oorlogsjaren een kwekerij huurde. Daarna begon de periode Assen. “We namen de kwekerij van Berenschot over. Die had ook een bloemenzaak en mijn vader vond dat ik die maar voor mijn rekening moest nemen. Ik haalde de diploma’s en kreeg de zaak op mijn naam. Als gezin woonden wij er ook. Ik had direct goede klandizie aan het Wilhemina Ziekenhuis, want de ingang was in die tijd vlakbij. Toen het ziekenhuis op een andere plek een nieuwe entree kreeg, hebben we daar een kiosk laten plaatsen.”

Sjirk Bijma, die in 1953 was getrouwd, nam een bloemenzaak in de Kerkstraat over. “Die heette Acacia, maar ik heb toen de naam Abelia bedacht. In de Kerkstraat, waar we ook woonden, zat ik dicht bij Oud-Zuid, waar ik veel klanten had.” Nadat hij de zaak had overgedaan woonde Bijma op verschillende plaatsen in Assen en ook tien jaar in Westerbork. “We wilden toch terug naar Assen en konden dertien jaar geleden deze flat kopen. Nu woon ik er alleen. Mijn vrouw is twee jaar geleden overleden.”

Lijst van huizen gebouwd tussen 1920 en 1940

Straat	nr.	BVG	Bouw	Architecten / aannemers
Beilerstraat	33	(1868)	1926	J. Boelens KZn
Beilerstraat	45	1926	1928	M. de Vries Azn
Beilerstraat (71)	137	1935	1935	Schirjon
Beilerstraat (71)	137	1939	1939	J. Mos
Bosstraat	1	1918	1922	A. de Vries Hzn
Bosstraat	2	1935	1939	J.H. van Houten
Bosstraat	3	1921	1922	D. Jansen van Galen
Bosstraat	4	1921	1922	J. Boelens Kzn
Bosstraat	5	1921	1922	D. Jansen van Galen
Bosstraat	6	1921	1922	M. de Vries Azn
Bosstraat	7	1923	1923	J. Boelens Kzn
Bosstraat	8	1923	1923	R. Vissinga
Bosstraat	9	1931	1931	A.J. van Vemde
Bosstraat	10	1923	1923	R. Vissinga
Bosstraat	11	1931	1931	A.J. van Vemde
Bosstraat	12	1923	1923	Clemens en Pieters
Bosstraat	13	1924	1925	J. Boelens Kzn
Bosstraat	14	1923	1923	Clemens en Pieters
Bosstraat	15	1924	1925	J. Boelens Kzn
Bosstraat	16	1923	1925	J. Boelens Kzn
Bosstraat	17	1932	1933	J. Boelens Kzn
Bosstraat	18	1933	1937	J. Boelens Kzn
Bosstraat	19	1931	1932	J.F.A. Göbel
Bosstraat	21	1923	1924	J.W. Hanrath
Bosstraat	23	1928	1929	M. de Vries en Zn
Bosstraat	24	1925	1926	H. Bakker, Utrecht
Bosstraat	25	1933	1934	J. Boelens Kzn
Boschstraat	26	1921	1923	J. Smallenbroek en Zn
Boschstraat	27	1933	1934	J.H. van Houten
Bosstraat	28	1925	1925	J. Smallenbroek en Zn
Bosstraat	29	1924	1925	Clemens en Pieters
Bosstraat	30	1924	1925	H. Bolder sr.
Bosstraat	31	1924	1925	J. Boelens Kzn
Boschstraat	32	1936	1937	J. van Tholen
Bosstraat	33	1925	1925	J. Smallenbroek en Zn
Bosstraat	34	1936	1937	J. van Tholen
Bosstraat	35	1927	1928	A. van Oosten
Bosstraat	36	1936	1937	J. van Tholen
Bosstraat	38	1924	1925	J. Boelens Kzn
Bosstraat	40	1936	1937	D. Brouwer
Bosstraat	42	1936	1937	D. Brouwer
Bosstraat	44	1936	1937	D. Brouwer
Bosstraat	51	1925	1926	H. Mulder
Bosstraat	53	1925	1926	H. Mulder
Burg. Gratamastr	1	1937	1938	J.H. van Houten
Burg. Gratamastr	3	1935	1936	J.H. van Houten
Burg. Gratamastr	5	1935	1936	J.H. van Houten
Burg. Gratamastr	10	1933	1934	Albert Hendriks
Burg. Gratamastr	14	1937	1939	J.H. van Houten
Burg. Gratamastr	16	1933	1933	A. van Oosten
Burg. Jollesstraat	1	1926	1937	J. Boelens Kzn

Straat	nr.	BVG	Bouw	Architecten / aannemers
Burg. Jollesstraat	3	1927	1928	Clemens en Pieters
Burg. Jollesstraat	5	1927	1928	A. Smallenbroek Jzn
Burg. Jollesstraat	7	1926	1926	A. van Oosten
Burg. Jollesstraat	8	1927	1928	A. van Oosten
Burg. Jollesstraat	9	1927	1937	A. van Oosten
Burg. Jollesstraat	10	1933	1934	J.H. van Houten
Burg. Jollesstraat	10A	1933	1934	J.H. van Houten
Burg. Jollesstraat	11	1927	1937	A. van Oosten
Burg. Jollesstraat	12	1931	1932	A. Vos
Burg. Jollesstraat	13	1932	1933	J. de Vries Azn
Burg. Jollesstraat	14	1928	1928	A. van Oosten
Burg. Jollesstraat	15	1928	1928	A. van Oosten
Burg. Jollesstraat	16	1926	1926	K. van Rees
Burg. Jollesstraat	17	1932	1933	J. Boelens Kzn
Eschstraat	1	1929	1930	J. Wietzema
Eschstraat	3	1929	1929	E. Hummelen
Eschstraat	7	1928	1929	M. de Vries en Zn
Eschstraat	52	1939	1939	J. Barelids Hzn
Eschstraat	56	1926	1926	H. Oostergetel
Iepenlaan	2	1932	1933	J. Boelens Kzn
Iepenlaan	4	1934	1937	A. Smallenbroek Jzn
Iepenlaan	5	1927	1928	A. Smallenbroek Jzn
Iepenlaan	6	1937	1937	J. de Vries Azn
Iepenlaan	7	1933	1934	B. Hoogstraten, Rijswijk
Iepenlaan	8	1935	1937	Beuninga S. van Hoorn, Loppersum
Iepenlaan	9	1928	1928	J. Boelens Kzn
Iepenlaan	10	1925	1926	M. de Vries Azn
Iepenlaan	12	1925	1926	H.C. Lunshof
Iepenlaan	13	1927	1928	H.C. Lunshof
Iepenlaan	14	1925	1926	A. Hoekstra, Sneek
Iepenlaan	15	1927	1928	H.C. Lunshof
Iepenlaan	16	1926	1926	H.C. Lunshof
Iepenlaan	17	1938	1939	J.H. van Houten
Iepenlaan	19	1938	1939	J. H. van Houten
Iepenlaan	21	1926	1928	H.C. Lunshof
Kastanjelaan	1	1935	1937	M. De Vries en Zn
Kastanjelaan	2	1932	1933	Offringa, Kollum
Kastanjelaan	12	1939	1940	Ir. F.J. Gouwetor
Meidoornlaan	1	1926	1927	A. Smallenbroek Jzn
Meidoornlaan	2	1933	1934	J. H. van Houten
Meidoornlaan	3	1933	1934	Alb. Hendriks
Meidoornlaan	4	1932	1933	J.J. Tuinman
Meidoornlaan	6	1932	1934	M. Euwema
Meidoornlaan	8	1934	1934	D. Neisingh
Oosterhoutstraat	9-9a	1930	1930	Gebr. Stuivinga, Zeist
Oosterhoutstraat	9b	1936	1936	J.H. van Houten
Oosterhoutstraat	9c	1936	1936	J.H. van Houten
Oosterhoutstraat	11A	1935	1936	H. Mulder
Oosterhoutstraat	13	1935	1936	H. Mulder

Straat	nr.	BVG	Bouw	Architecten / aannemers
Oosterhoutstraat	13a	1935	1936	J.H. van Houten
Oosterhoutstraat	15	1920	1922	Yvo D. Havermans, Den Haag
Oosterhoutstraat	17	1920	1922	Yvo D. Havermans
Oosterhoutstraat	19	1920	1922	Yvo D. Havermans
Oosterhoutstraat	21	1920	1922	Yvo D. Havermans
Oosterhoutstraat	23	1920	1922	Yvo D. Havermans
Oosterhoutstraat	25	1920	1922	Yvo D. Havermans
Oosterhoutstraat	26	1919	1920	A. Smallenbroek Hzn
Oosterhoutstraat	27	1920	1922	Yvo D. Havermans
Oosterhoutstraat	28	1919	1920	A. Smallenbroek Hzn
Oosterhoutstraat	29	1920	1922	Yvo D. Havermans
Oosterhoutstraat	30	1923	1925	M. de Vries Azn
Oosterhoutstraat	32	1928	1929	A. van Oosten
Oosterhoutstraat	34	1936	1937	J.H. van Houten
Oosterhoutstraat	34a	1936	1937	J.H. van Houten
Oosterhoutstraat	35	1920	1922	Yvo D. Havermans
Oosterhoutstraat	36	1936	1937	J.H. van Houten
Oosterhoutstraat	36a	1936	1937	J.H. van Houten
Oosterhoutstraat	37	1920	1922	Yvo D. Havermans
Oosterhoutstraat	38	1928	1930	A. van Oosten
Oosterhoutstraat	39	1920	1922	Yvo D. Havermans
Oosterhoutstraat	40	1928	1930	A. van Oosten
Oosterhoutstraat	44	1912	1912	H. Enklaar Hzn
Oosterhoutstraat	44	1926	1926	A.T. Kraan, Oegstgeest
Oosterhoutstraat	47	1923	1923	J. Dekker & J.Stellingwerf
Oosterhoutstraat	47a	1923	1923	J. Dekker & J.Stellingwerf
Oosterhoutstraat	58	1934	1937	Jac. de Jonge
Oosterhoutstraat	66	1920	1921	J. van Houten
Oosterhoutstraat	68	1930	1931	G. van der Gaast
Oosterhoutstraat	70	1930	1931	R. van Zoelen
Oosterhoutstraat	72	1930	1931	R. van Zoelen
Oosterhoutstraat	74	1926	1926	O. Numan
Oosterhoutstraat	76	1926	1927	O. Numan
Oosterhoutstraat	78+78a	1926	1927	R. van Zoelen
Oosterhoutstraat	80	1926	1926	E. Hummelen
Oosterhoutstraat	82	1926	1926	E. Hummelen
Oosterhoutstraat	84	1932	1933	D. Brouwer
Oosterhoutstraat	86	1926	1926	R. van Zoelen
Oosterhoutstraat	88	1924	1925	J. Smallenbroek en Zn
Oosterhoutstraat	90	1924	1924	E. Hummelen
Oosterhoutstraat	92	1924	1924	E. Hummelen
Oosterhoutstraat	95	1942	1942	Gebr. H. en J. Mos
Oosterhoutstraat	96	1922	1922	M. de Vries Azn
Oosterhoutstraat	97	1939	1939	Gebr. H. en J. Mos
Oosterhoutstraat	98	1922	1922	M. de Vries Azn
Parkstraat	1	1920	1922	Yvo D. Havermans
Parkstraat	2	1920	1922	Yvo D. Havermans
Parkstraat	3	1920	1922	Yvo D. Havermans
Parkstraat	4	1920	1922	Yvo D. Havermans
Parkstraat	5	1920	1922	Yvo D. Havermans
Parkstraat	6	1920	1922	Yvo D. Havermans
Parkstraat	8	1920	1922	Yvo D. Havermans
Parkstraat	10	1919	1923	Holscher en Kraayeveld
Parkstraat	11	1926	1926	J. Boelens Kzn
Parkstraat	13	1930	1931	J.H. van Houten
Parkstraat	15	1930	1931	J.H. van Houten
Parkstraat	17	1934	1934	A. Smallenbroek Jzn
Parkstraat	19	1934	1934	A. Smallenbroek Jzn
Parkstraat	21	1931	1932	J.H. van Houten

Straat	nr.	BVG	Bouw	Architecten / aannemers
Parkstraat	23	1931	1932	J.H. van Houten
Parkstraat	25	1933	1933	A. van Oosten
Parkstraat	26	1935	1939	J.H. van Houten
Plataanweg	1	1932	1933	J. Boelens Kzn
Plataanweg	3	1931	1932	J.F.A. Göbel
Plataanweg	4	1927	1928	A. Smallenbroek Jzn
Plataanweg	5	1927	1928	A. Smallenbroek Jzn
Plataanweg	6	1927	1928	A. Smallenbroek Jzn
Plataanweg	7	1927	1928	A. Smallenbroek Jzn
Plataanweg	9	1933	1934	M. de Vries en Zn
Plataanweg	10	1933	1937	A. van Oosten
Plataanweg	11	1933	1934	M. de Vries en Zn
Plataanweg	12	1938	1939	J.H. van Houten
Plataanweg	13	1932	1932	J.H. van Houten
Plataanweg	14	1938	1939	J.H. van Houten
Plataanweg	15	1927	1928	A. Smallenbroek Jzn
Plataanweg	17	1927	1928	A. Smallenbroek Jzn
Plataanweg	19	1927	1928	A. Smallenbroek Jzn
Plataanweg	21	1927	1928	A. Smallenbroek Jzn
Plataanweg	23	1927	1928	A. Smallenbroek Jzn
Plataanweg	24	1932	1932	D. Brouwer
Plataanweg	27	1938	1939	M. de Vries en Zn
Plataanweg	29	1933	1933	D. Brouwer
Plataanweg	33	1927	1928	A. van Oosten
Plataanweg	35	1.932	1932	J. Boelens Kzn
Port Natalweg	2	1934	1937	T. de Haan
Port Natalweg	4	1935	1937	Avanti, Wildervank
Port Natalweg	14	1936	1937	J. de Vries Azn
Port Natalweg	16	1936	1936	J. de Vries Azn
Vogelkerslaan	1	1933	1937	A. van Oosten
Vogelkerslaan	15	1936	1937	Albert Hendriks
Wilhelminastraat	1	1936	1937	J.H. van Houten
Wilhelminastraat	3	1936	1937	J.H. van Houten
Wilhelminastraat	5	1936	1937	J.H. van Houten
Wilhelminastraat	6	1919	1920	M. de Vries Azn
Wilhelminastraat	8	1919	1920	J. Neisingh
Wilhelminastraat	(11a) 13	1939	1943	J.H. van Houten
Wilhelminastraat	(11b) 15	1939	1943	J.H. van Houten
Wilhelminastraat	16	1933	1934	J. Boelens Kzn
Wilhelminastraat	18	1933	1934	J. Boelens Kzn
Wilhelminastraat	20	1932	1934	J. Boelens Kzn
Wilhelminastraat	22	1932	1934	J. Boelens Kzn
Wilhelminastraat	24	1931	1932	J. Boelens Kzn
Wilhelminastraat	28	1936	1937	J. Boelens Kzn
Wilhelminastraat	(27) 31	1927	1928	A. Smallenbroek Jzn
Wilhelminastraat	(29) 33	1927	1928	A. Smallenbroek Jzn
Wilhelminastraat	(31) 35	1927	1928	M. de Vries Azn
Wilhelminastraat	(33) 37	1927	1928	A. Smallenbroek Jzn
Wilhelminastraat	(35) 39	1927	1928	A. Smallenbroek Jzn
Wilhelminastraat	41	1930	1930	J.H. van Houten
Wilhelminastraat	43	1930	1930	J.H. van Houten
Zuidersingel	73	1934	1937	J. Sturing
Zuidersingel	75	1934	1937	J. Sturing
Zuidersingel	81	1923	1925	A. Smallenbroek Jzn

BVG = bouwvergunning en jaar
Bouw = datum inschrijving kadaster
() = oud huisnummer

Beilerstraat met benzinepomp, jaren 30

Eva van Dijk (1991) en Lotte Oostra (1995) stonden twee jaar geleden samen achter de bar tijdens de buurtborrel van de vereniging Assen Oud-Zuid. Ze kennen elkaar van de Plataanweg, waar ze ook zijn geboren. Eva en Lotte kunnen goed met elkaar opschieten, maar echte vriendinnen zijn ze niet. Dat heeft uiteraard te maken met het leeftijdsverschil. Lotte trok daarom meer op met een jonger zusje van Eva. Wat wel weer een overeenkomst is: ze studeren allebei HBO-V (verpleegkunde). Eva heeft al een paar jaar een kamer in Groningen, Lotte reist op en neer. Hoe is het om op te groeien in Oud-Zuid? Al pratend komt steeds meer naar boven.

Lotte: “Wat wij als kinderen eng vonden waren de patiënten van GGZ die hier altijd door de straat naar de stad liepen. Een keer vroeg er eentje of ze bij ons naar de wc mocht. Eerst weigerde mijn moeder, maar toen riep ze: ‘Dan plas ik in mijn broek’. Nou, dan moest het maar en dat hebben we geweten. Moeder is de wc direct daarna met bleekwater gaan schoonmaken.”
Eva: “We gingen naar de Emmaschool. Al vrij snel mochten we alleen op de fiets. In de Eschstraat kregen we van een oude mevrouw altijd een pepermuntje of een dropje.”
Lotte: “Er stond soms een hele rij kinderen voor de deur. Als ze jarig was kregen we een chocolaatje.”

Eva van Dijk en Lotte Oostra

Kind in Oud-Zuid

Eva: “Ik vond het leuk om hier te wonen. Het was er veilig en gezellig, maar er waren niet zo veel jongeren.”

Lotte: “In de Iepenlaan waren meer kinderen. We speelden daar op het veldje.”

Eva: “We gingen ook naar Zuidhaege. Daar had je het schelpenpaadje. En achter ons huis speelden we in het bosje. Dat was spannend. We konden tot aan de boxen van de Parkflat komen, maar daar werden we weggejaagd. Toen ik een jaar of drie was, had ik soms nachtmerries. ‘Dat komt omdat ik zo dicht bij het bosje slaap’ heb ik gezegd. Ik kreeg een andere slaapkamer en toen waren de nachtmerries voorbij.”

Eva: “Als ik hier met de trein uit Groningen aankom, heb ik direct weer een heel vertrouwd gevoel. Het is dan fijn om weer thuis te zijn. Vroeger wilde ik altijd graag verhuizen, maar ik ben blij dat mijn ouders hier zijn blijven wonen.”

Lotte: “Als je de route van het station naar huis loopt, is dat altijd weer leuk. Ik heb nogal snel last van heimwee. Als kind zei ik vaak als we weg waren: ‘Ik wil naar het rode huisje’. Ik zeg ook altijd tegen mijn ouders dat ze niet moeten verhuizen, want ik voel me hier heel erg thuis.”

*Het begin van de Oosterhout-
straat van twee kanten*

AZA-garage, 1933

In een van de flats aan de Speenkruidstraat heeft mevrouw A.M.C. (Annie) Flink-de Meijer (1922) op achthoog een geweldig uitzicht in zuidelijke richting. De bezoeker staat dan ook een poosje voor het raam in de verte te turen. Maar daarvoor zijn we niet gekomen. We gaan het hebben over de tijd dat mevrouw Flink aan de Beilerstraat woonde, waar haar man Dirk Folko de AZA-garage runde. Dat deed hij van omstreeks 1948 tot en met 1989 samen met zijn compagnon Jan Willem van der Ziel. Het bedrijf (toen Beilerstraat 17) en het woonhuis (Beilerstraat 19) stonden op de plaats waar nu de Prinses Margrietstraat is. De afkorting AZA stond voor Automobiel Zaak Assen.

tussen. Toch heb ik er altijd met plezier gewoond. Als burens hadden we de familie Graver, daar hadden we een goed contact mee. Het was een mooie straat. De melkboer kwam aan de deur en dan mocht mijn zoon op het karretje zitten. Mijn man had het heel druk. In het bedrijf heb ik wel eens wat administratief werk gedaan, maar ik was er voor de koffie en de thee.” En voor de kinderen natuurlijk, ze kregen twee zoons en een dochter. “Er was wel veel ruimte achter het huis, maar voor de kinderen niet zo geschikt om te spelen. Het was te gevaarlijk, want er waren altijd auto’s op het terrein.” In 1989 kwam er een eind aan het bestaan van de

Annie Flink over de vroegere AZA-garage

Midden in de stad, dat paste eigenlijk niet

Mevrouw Flink: “Mijn man had nooit de bedoeling garagehouder te worden. Hij heeft eerst nog een poosje bij de Rijksverkeersinspectie aan de Wilhelminastraat gewerkt. Ik kwam ook niet uit de zakenwereld. Mijn vader was militair. Wij woonden in Meppel. Op een geven moment is het toch zo gelopen dat mijn man mede-eigenaar van de AZA-garage werd. Eigenlijk paste dat niet, zo’n garage midden in de stad. We zaten in een buurt waar destijds onder andere de dokters Wiersum, Westerbeek en Wielinga woonden, en waar de kraamkliniek was. Dan had je nog Naarding en verder Prins van de SWA. En daar zat zo maar een garage

AZA-garage. Het echtpaar Flink vertrok naar de Speenkruidflat. “We hebben hier nog een jaar samen gewoond, toen is mijn man overleden. Hij had er heel veel moeite mee dat hij uit het bedrijf was.” In 1990 was het helemaal gedaan met het pand aan de Beilerstraat. “Het is in de brand gevlogen. Wij denken dat die aangestoken is. Er zouden krakers in hebben gezeten. Mijn schoonzoon heeft nog geprobeerd nieuwe huizen op die plek te krijgen. Dat is ons niet gelukt, wij mochten het niet. Later is dat dus wel gebeurd.”

Iepenlaan, begin jaren 60

Parkstraat, begin jaren 40

Bronnen

Drents Archief, Gemeentearchief Assen S 445 en S446, *Bestemmingsplannen 1913 t/m 1925*.
Drents Archief, Gemeentearchief Assen S 502, *Rooilijnen voor de verbeterde Bosstraat en het nieuwe Parkplein 1916 t/m 1941*.
Drents Archief, Gemeentearchief Assen S 502, *Rooilijnenbesluit Iepenlaan en wegen achter het Parkhotel 1925*.
Drents Archief, Gemeentearchief Assen 854, *Uitbreidingsplan gemeente Assen, 1937*
Drents Archief, *Grondbelasting Assen 1880*.
Drents Archief, Topografische atlas 113, *Plan tot uitbreiding van Assen, ontwerp architect P.A.M Huurman, 1913*.
Drents Archief, Topografische atlas 481, *Plattegrond van Assen met het Stadsbosch, de wandelpaden en omstreken, circa 1890*.
Gemeente Assen, Lijst van gemeentelijke monumenten in Assen.
Gemeente Assen, Documentmanagement, Bouwarchief.
Kadastrale Atlas van Drenthe 1832, Assen 1987.
Provinciale monumentenlijst Drenthe
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Monumentenregister.

Literatuur

Asser Historisch Tijdschrift, *De straat van mijn jeugd*, jaargangen 2001 t/m 2002.
Asser Historisch Tijdschrift, *50 jaar bevrijding*, maart 1995.
Asser Historisch Tijdschrift, *Herinneringen aan 13 april 1945*, april 2005.
Asser Historisch Tijdschrift, *De lijst van Braaksma*, maart 2010.
‘H.P. Berlage, Bouwkunst en impressionisme’, in: *Architectura*, 2 en 23 juni 1894.
Battjes, J.T. en Kruiger, J.B.T., *Assen. Architectuur en stedenbouw 1850-1940*, Zwolle 1996.
Battjes, J.T., ‘Ruimtelijke ontwikkelingen, circa 1600-1807’, in: Gras, H. e.a.(red.), *Geschiedenis van Assen*, Assen 2000.

Battjes, J.T., Ruimtelijke ontwikkelingen, circa 1807-1920’, in: Gras, H. e.a.(red.), *Geschiedenis van Assen*, Assen 2000.
Battjes, J.T., Ruimtelijke ontwikkelingen, circa 1920-1960’, in: Gras, H. e.a.(red.), *Geschiedenis van Assen*, Assen 2000.
Battjes, J.T., ‘Het landgoed De Eerste Steen’, in: *Asser Historisch Tijdschrift*, juni 1994.
Battjes, J.T., ‘Het Asserbos’, in: *Asser Historisch Tijdschrift*, december 1993.
Battjes, J.T. en Brink E., *De Historische Atlas van Assen*, Assen 2009.
Blijdenstein, R.K.M. en Stenvert R., *Bouwstijlen in Nederland 1040-1940*, Utrecht 1994.
Boekholt, P.Th.F.M., ‘Afscheid van de Landschap’, in: *Nieuwe Drentse Volksalmanak 1996*.
Boivin, B (eindred.), *Assen Oud-Zuid*, Open Monumentendag Assen, 1990.
Bontekoe, G.A., *Drentsche kroniek van het bevrijdingsjaar*, Assen 1947.
Dijk, H. van, *Architectuur in Nederland in de twintigste eeuw*, Rotterdam 1999.
Foorhuis, W.R. en Van Dijk, J.D.R., ‘De zaak Van Lier 1785. Een politiek succes voor de patriotten’, in: *Nieuwe Drentse Volksalmanak 1987*.
Gemeente Assen, *Nota Monumentenzorg*, Assen, 1992.
Gemeente Assen, *Project Landschapsontwikkeling Assen Oost*, 2012.
Gerding, M.A.W. en Hoekman, P., ‘Darwin in Drenthe. Een biografische schets van Hermanus Hartogh Heijs van Zouteveen (1841-1891)’, in: *Nieuwe Drentse Volksalmanak 1992*.
Gerding, M.A.W. en Bos, J., *Geschiedenis van de Asser Heeren Sociëteit 1780-1995*, Assen 1995.
Hiemink. M., *Assen Auschwitz Assen. Oorlogsherinneringen van Netty Lezer uit de Rolderstraat in Assen*, Zuidwolde 2006.
Hommes, H., ‘Huis van den eersten stand. Wel en wee van het Parkhotel’, in: *Asser Historisch Tijdschrift*, maart 2006.
Hulst, F.J. en Luning, H.M., *De Joodse gemeente Assen. Geschiedenis van een behoorlijke kille, 1740-1976*, Assen 1991.

Verantwoording

Met dit jubileumboek is een al lang levende wens werkelijkheid geworden om eens een publicatie te wijden aan de bijzondere bouwgeschiedenis van de buurt. Ter gelegenheid van het twintigjarig bestaan van Vereniging Assen Oud-Zuid heeft een aantal buurtgenoten de schouders gezet onder dit boek. Stedenbouwkundige Tjalling Visser uit de Beilerstraat heeft samen met de jonge master cultuurgeschiedenis Suzan Beute onvermoeibaar de archieven van gemeente en Drents Archief doorgespit op zoek naar de bouwgeschiedenis van de wijk. Talloze buurtbewoners zijn door Tjalling aangeklampt met vragen over hun huis en hebben hem van informatie voorzien. Veel in dit boek is de weerslag van zijn inspanningen.
Grote dank is verschuldigd aan Herman de Koning uit Assen die als geen ander weet hoe hij moet toveren met digitaal kaartmateriaal van het kadaster. In het boek zijn vele staaltjes daarvan te zien. Martin Hiemink, die nu niet in de wijk woonachtig is, maar er wel is opgegroeid, heeft met zijn onuitputtelijke kennis en fotocollectie een belangrijke inbreng in dit boek gehad. Roelof Hoekman uit de Bosstraat heeft als oud-journalist van het Dagblad van het Noorden gezorgd voor de menselijke toets in dit boek door een aantal buurtbewoners te portretteren en te laten zien hoe het is om hier te wonen. Oud-Zuid mag zich gelukkig prijzen met de aanwezigheid van getalenteerde mensen als fotograaf Sake Elzinga uit de Beilerstraat en vormgever Gerard Alberts uit de Iepenlaan. Zij weten hoe je een boek er fraai moet laten uitzien. Wij zijn zeer erkentelijk voor de financiële ondersteuning die wij hebben mogen ontvangen van diverse bedrijven en kantoren in onze buurt. Het is verheugend om te merken dat zij Oud-Zuid zo’n warm hart toedragen.
Tenslotte gaat onze dank uit naar Gerard Ketner uit De Wouden en naar de medewerkers van de gemeente en Drents Archief voor de geboden assistentie.

Michiel Gerding,
eindredacteur (Parkstraat)

Fotoverantwoording

Sake Elzinga	omslag, 8, 16,17, 22,23, 28, 30, 44, 46, 48, 55, 58, 60, 61, 72, 74, 92, 94, 102, 103, 110, 112, 116, 122, 132
Martin Hiemink	2, 10, 11, 12, 15, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 32, 36, 38, 56, 57, 67, 70, 83, 90, 91, 95, 96, 98, 107, 113, 114 en 115 (nrs. 1, 2, 5, 7 en 8) 121, 124, 126, 128 en 129
Igor Blauw	6
Berna Dekkers	41
Jorien van Reij	69
Gerard Alberts	87
Herman de Koning	13, 14, 33, 52, 88, 108,109, 118
Kea Homan	100
Tjalling Visser	39, 50, 51,62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 103, 104, 105, 107
Drents Museum	27
Drents Archief	31, 34, 35, 37, 40, 99, 114 en 115 (nrs. 3, 4, 6, en 9), 125
Coll. mevr. Nieboer	99 (onder)

Detail 'Oakland'

